

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง สภาพและปัญหาการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กวัยอนุบาลในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล ในภาคใต้ ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กวัยอนุบาล โดยนำเสนอเนื้อหาและสาระของข้อมูลดังต่อไปนี้

1. บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษา
 - 1.1 ความเป็นมาของการจัดการศึกษาโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 - 1.2 ความเป็นมาขององค์การบริหารส่วนตำบล
 - 1.3 การถ่ายโอนภารกิจการศึกษาให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 - 1.4 ความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล
 - 1.5 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
 - 1.6 บทบาทหน้าที่ของผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก
2. การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กวัยอนุบาล
 - 2.1 ความสำคัญของเด็กวัยอนุบาล
 - 2.2 ความสำคัญของการจัดการศึกษาปฐมวัย
 - 2.3 หลักการจัดการศึกษาปฐมวัย
 - 2.4 รูปแบบของการจัดการศึกษาปฐมวัย
 - 2.5 การจัดประสบการณ์
 - 2.6 การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ
 - 2.7 สื่อการเรียนการสอน
 - 2.8 การประเมินพัฒนาการ
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. บทบาทขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษา

1.1 ความเป็นมาของการจัดการศึกษา โดยองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

การจัดการศึกษาของประเทศไทยในอดีตตั้งแต่สุโขทัยนั้น อยู่ในความรับผิดชอบของ วัด วัง บ้าน โดยมีลักษณะเป็นกลุ่มๆ ไม่มีระบบ ไม่มีหน่วยงานกลางรับผิดชอบ การจัดการศึกษา อย่างเป็นระบบแบบแผนในประเทศเริ่มมีขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า ในปี พ.ศ. 2423 ซึ่งขณะนั้นมีการจัดการศึกษาเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร และได้มีการสถาปนากรมศึกษาธิการขึ้น สำหรับพัฒนาการจัดการศึกษาของท้องถิ่นนั้น เริ่มมีมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2451 โดยมีการจัดตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้น อยู่ในความรับผิดชอบของกระทรวงมหาดไทย (กระทรวงมหาดไทย, กรมการปกครอง, 2518) มีข้าหลวงเทศาภิบาลเป็นผู้รับผิดชอบในการดูแล การจัดการศึกษาตามมณฑลต่างๆ เป็นการจัดการเรียนการสอนแก่ประชาชนเพื่อให้อ่านออกเขียน ได้ ส่วนการศึกษาที่สูงกว่าขึ้นไปนั้นเป็นภารกิจของกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2527)

การดูแลการจัดการศึกษาของท้องถิ่นถูกโอนกลับไปกลับมา ภายใต้การดูแลระหว่าง กระทรวงศึกษาธิการและกระทรวงมหาดไทย เป็นระยะๆ ตามนโยบายของรัฐบาลและสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้อง (พงศิจิต ชิตพงศ์, 2550) ซึ่งแบ่งได้เป็น 4 ช่วง คือ

1. ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2451-2475

ในระหว่าง พ.ศ. 2451-2475 ประเทศไทยเน้นการขยายการศึกษาไปสู่ชนบท กระทรวงธรรมการจึงได้ขอให้กระทรวงมหาดไทยเข้ามาให้การช่วยเหลือสนับสนุนการจัดการศึกษา โดยการรับผิดชอบจัดตั้งและบริหารโรงเรียน รวมทั้งให้การสนับสนุนคณะกรรมการตำบล และ คณะกรรมการการศึกษา การเกณฑ์เด็กในวัยเรียนในเขตพื้นที่ในความรับผิดชอบเข้ารับการศึกษ ในโรงเรียน โดยมี กระทรวงธรรมการรับผิดชอบในด้านนโยบายการจัดการศึกษา การกำหนด หลักสูตร การกำหนดแบบเรียน การจัดสรรงบประมาณ การตรวจตราการเรียนการสอนและการ ควบคุมคุณภาพมาตรฐานการศึกษา (กระทรวงมหาดไทย, กรมการปกครอง, 2518)

2. ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2475-2500

ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 กระทรวงศึกษาธิการ เป็นหน่วยงานเดียวที่ทำหน้าที่จัดการศึกษา โรงเรียนประชาบาลจึงถูกโอนไปอยู่ในความรับผิดชอบ ของกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงมหาดไทยมีบทบาทในการช่วยเหลือสนับสนุน ต่อมารัฐบาลมี นโยบายกระจายอำนาจการปกครอง จึงได้ออกพระราชบัญญัติเทศบาล กำหนดให้เทศบาลเป็น ราชการส่วนท้องถิ่นและระบุให้รับผิดชอบจัดการศึกษาสำหรับประชาชนท้องถิ่นด้วยและ ได้ ประกาศใช้พระราชบัญญัติการประถมศึกษา พ.ศ. 2478 ซึ่งกำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการโอน โรงเรียนประชาบาลในเขตเทศบาลและทรัพย์สินให้แก่เทศบาลทั้งหมด หากท้องถิ่นใดมีโรงเรียนไม่

เพียงพอ ก็ให้จัดตั้งขึ้นเพิ่มเติม โดยใช้รายได้ของเทศบาล และกำหนดให้นายอำเภอจัดตั้งโรงเรียนประชาบาลขึ้นให้ครบทุกตำบล ให้เพียงพอแก่ความต้องการของตำบลนั้นๆ และรัฐบาลมีมติในปี พ.ศ. 2486 ให้ กระทรวง ศึกษาธิการดำเนินการรับโอนโรงเรียนประชาบาลคืนจนกว่าเทศบาลจะมีความพร้อมในการจัดการศึกษา (กระทรวงมหาดไทย, กรมการปกครอง, 2518)

3. ช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2500-2525

ในปี พ.ศ. 2509 รัฐบาลมีนโยบายกระจายอำนาจการจัดการศึกษาประชาบาลไปให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการ จึงได้มีการโอนโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่นอกเขตเทศบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด โดยกระทรวงมหาดไทยรับผิดชอบการบริหารทั่วไปการจัดสรรงบประมาณ และให้กระทรวงศึกษาธิการรับผิดชอบในด้านวิชาการ การกำหนดหลักสูตร กำหนดแบบเรียน และการควบคุมมาตรฐานการศึกษา

ปี พ.ศ. 2523 คณะรัฐมนตรีได้มีมติให้ปรับการจัดการประถมศึกษาใหม่เพื่อให้การบริหารจัดการศึกษามีเอกภาพ จึงโอนการประถมศึกษาที่สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดทั่วประเทศไปอยู่ภายใต้การดูแลของสำนักงานการประถมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ หรือรัฐมนตรีช่วยว่าการที่ได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่แทนเป็นประธาน โดยสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดทำหน้าที่ดูแลการจัดการศึกษาในจังหวัด มีผู้ว่าราชการจังหวัดทำหน้าที่เป็นประธาน ส่วนกรุงเทพมหานครและเทศบาล เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมและสามารถจัดการศึกษาให้บรรลุผลตามเป้าหมายทางการศึกษาได้ คงจัดการศึกษาได้ต่อไป (กระทรวงมหาดไทย, กรมการปกครอง, 2518)

การจัดการศึกษาของประเทศไทยในช่วงนี้ จึงอยู่กับกระทรวงศึกษาธิการเป็นหลัก มีระบบการบริหารที่มีเอกภาพ มีส่วนกลางทำหน้าที่กำหนดนโยบาย วางแผนจัดสรรงบประมาณ กำหนดและดูแลมาตรฐานการศึกษา ส่วนการปฏิบัติจะอยู่ที่สำนักงานการศึกษาในระดับจังหวัด

4. การจัดการศึกษาของท้องถิ่นในปัจจุบัน

หลังจากที่การจัดการศึกษาของไทยโอนมาอยู่ภายใต้การดูแลของกระทรวงศึกษาธิการ ในปีพ.ศ. 2523 สภาพเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของประเทศมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษา อบรมและฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการของท้องถิ่นได้ ซึ่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ได้กำหนดภารกิจการจัดการศึกษาไว้เช่นกัน และในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิในการจัดการศึกษาตามความพร้อม ความเหมาะสมและความต้องการของท้องถิ่น และกำหนดให้

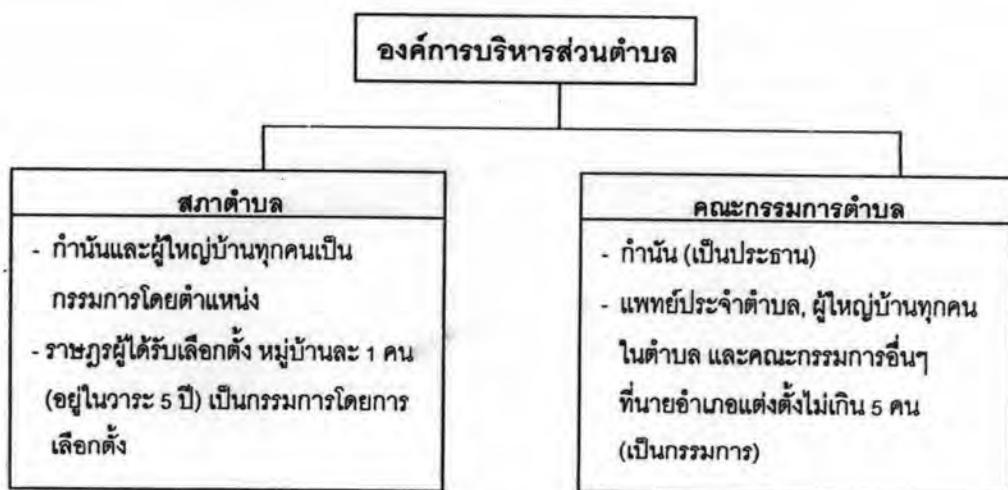
กระทรวงศึกษาธิการออกหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (พงศิขิต ชิตพงศ์, 2550)

1.2 ความเป็นมาขององค์การบริหารส่วนตำบล

ในปี พ.ศ.2499 รัฐบาลได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนตำบล พุทธศักราช 2499 หลักการของพระราชบัญญัติฉบับนี้ กำหนดให้ตำบลที่ได้รับการจัดตั้งขึ้นมา มีฐานะเป็นหน่วยการปกครองท้องถิ่นอย่างสมบูรณ์ คือ มีฐานะเป็นนิติบุคคล มีรายได้รายจ่ายของตนเอง และสามารถดำเนินการบริหารงานในตำบลและหมู่บ้าน โดยไม่ขัดต่อระเบียบกฎหมายที่มีอยู่และเป็นหนทางหนึ่งที่จะนำไปสู่การปกครองเสรีประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ และความตั้งใจของรัฐบาลที่ส่งเสริมให้ความเจริญไปสู่ท้องถิ่นได้บรรลุวัตถุประสงค์รวดเร็วขึ้น (อินทรีย์ บัวสมบูรณ์ และสาธิต ผลเจริญ, 2542)

องค์การบริหารส่วนตำบล (อ.บ.ต) ที่จัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนตำบล พุทธศักราช 2499 มีโครงสร้างแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. สภาตำบล ประกอบด้วย กำนันและผู้ใหญ่บ้านทุกคนในตำบล เป็นสมาชิกโดยตำแหน่ง และสมาชิกซึ่งราษฎรในหมู่บ้านเลือกตั้งขึ้นมาหมู่บ้านละ 1 คน โดยให้นายอำเภอเป็นผู้ดำเนินการให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาตำบลโดยการเลือกตั้ง อยู่ในคราววาระละ 5 ปี
2. คณะกรรมการตำบล ประกอบด้วย กำนันที่เป็นประธาน แพทย์ประจำตำบล และผู้ใหญ่บ้านในตำบลเป็นกรรมการกับกรรมการอื่นๆ ซึ่งนายอำเภอแต่งตั้งจากครูใหญ่ โรงเรียนในตำบล หรือผู้ทรงคุณวุฒิ มีจำนวนไม่เกิน 5 คน คณะกรรมการตำบลมีหน้าที่ดูแลรับผิดชอบในการดำเนินการส่วนตำบล โดยมีประธานคณะกรรมการตำบลเป็นหัวหน้า

แผนภาพที่ 1 โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการส่วนตำบล พุทธศักราช 2499 (กรมการปกครอง, 2547)

1.3 การถ่ายโอนภารกิจการศึกษาให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

พงศ์ชิต ชิตพงศ์ (2550) กล่าวว่า ในปี พ.ศ. 2547 กระทรวงศึกษาธิการได้ออกกฎกระทรวงที่กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกำหนดองค์ประกอบของเกณฑ์การประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไว้ 6 องค์ประกอบ คือ

1. ประสบการณ์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดหรือมีส่วนร่วมจัดการศึกษา
2. แผนการเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษาหรือแผนพัฒนาการจัดการศึกษาซึ่งแสดงให้เห็นถึงความพร้อมด้านต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับระดับ ประเภทและรูปแบบการศึกษา
3. วิธีการบริหารและจัดการศึกษา
4. การจัดสรรรายได้เพื่อการศึกษา
5. ระดับและประเภทการศึกษาที่สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน
6. ความเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่อความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ในวันที่ 30 สิงหาคม 2548 คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบในหลักการและแนวทางการถ่ายโอนภารกิจด้านการศึกษาให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยให้แบ่งระดับสถานศึกษาที่จะถ่ายโอน ดังนี้

1. องค์กรบริหารส่วนจังหวัดรับโอนได้ไม่เกิน 3 โรง โดยแบ่งออกเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนปลายไม่เกิน 1 โรงและอีก 2 โรงอาจเป็นระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษา หรือโรงเรียนขยายโอกาส
2. เมืองพัทยา และเทศบาลที่เคยจัดการศึกษา รับโอนได้ไม่เกิน 2 โรงในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ประถมศึกษา หรือโรงเรียนขยายโอกาส
3. เทศบาลตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล ที่ไม่เคยจัดการศึกษารับโอนได้ไม่เกิน 1 โรง ในระดับประถมศึกษา
4. กรุงเทพมหานคร ให้กระทรวงศึกษาธิการ และคณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกันพิจารณาจำนวนสถานศึกษาที่จะรับถ่ายโอน

นโยบายการถ่ายโอนภารกิจจัดการศึกษาปฐมวัย

การถ่ายโอนการจัดอนุบาล 3 ปี สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ได้แจ้งมติของคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ตามมติประชุมครั้งที่ 6/2543 เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน 2543 ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้แล้วเสร็จในปีการศึกษา 2545 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติได้มีหนังสือสั่งการลงวันที่ 14 มิถุนายน 2543 ให้โรงเรียนในสังกัดทุกโรงเรียนงดเปิดรับเด็ก 3 ขวบ เข้าเรียนในปีการศึกษา 2544 แต่ให้สนับสนุนองค์กร

ปกครองส่วนท้องถิ่นในด้านอาคารสถานที่ และครูอัตราจ้างหรือครูผู้สอนโดยให้ช่วยสอนต่อไปใน
 ระยะแรกของการดำเนินการ สำหรับแผนการถ่ายโอนตามแผนการปฏิบัติการกระจายอำนาจด้าน
 การศึกษาให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ
 กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดแผนการถ่ายโอนการจัดการศึกษาปฐมวัยถ่ายโอนให้กับองค์กร
 ปกครองส่วนท้องถิ่นทุกประเภท โดยมีรูปแบบและขั้นตอนการถ่ายโอน คือ (สุพจน์ เฉลยจิตร,
 2545)

1. เด็กอายุ 0-3 ขวบ ถ่ายโอนให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการเอง
2. เด็กอายุ 4-5 ขวบ รัฐดำเนินการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้การสนับสนุนจนกระทั่ง
 ท้องถิ่นมีความพร้อมตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542
 มาตรา 42 จึงถ่ายโอนให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดำเนินการเองโดยกำหนดระยะเวลาถ่ายโอน
 ดังนี้

ระยะที่ 1 ปีงบประมาณ 2546 ถ่ายโอนการศึกษาปฐมวัย อายุ 0-3 ขวบ

ระยะที่ 2 ปีงบประมาณ 2548 เป็นต้นไป ถ่ายโอนการศึกษาปฐมวัย อายุ 4-5
 ขวบให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความพร้อมตามมาตรา 42 พระราชบัญญัติการศึกษา
 แห่งชาติ พ.ศ.2542

สำหรับแนวทางการดำเนินการถ่ายโอนมีดังนี้

เพื่อให้เป็นไปตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ สำนักงานคณะกรรมการการ
 ประถมศึกษาแห่งชาติ จึงได้กำหนดนโยบายการจัดอนุบาล 3 ขวบ ประจำปีงบประมาณ 2544
 เพื่อให้สำนักงานการศึกษาจังหวัดใช้เป็นแนวทางการดำเนินการเกี่ยวกับการถ่ายโอนงาน
 ระดับอนุบาล 3 ขวบ ดังนี้ (ดิเรก พรสีมา อ้างถึงใน สุพจน์ เฉลยจิตร, 2545)

1. ปีการศึกษา 2544 ทุกโรงเรียนไม่เปิดรับเด็กอนุบาล 3 ขวบ
2. ให้โรงเรียนที่เปิดรับอนุบาล 3 ขวบในปีการศึกษา 2543 ถ่ายโอนให้กับองค์กรปกครอง
 ส่วนท้องถิ่นในด้านต่างดังนี้

2.1 ด้านอาคารสถานที่ หากรองครูปกครองส่วนท้องถิ่นใดขาดแคลนอาคาร
 สถานที่ในการจัดอนุบาล 3 ขวบ และประสงค์จะขอใช้อาคารสถานที่ของสถานศึกษาให้ดำเนินการ
 ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการใช้อาคารสถานที่ของสถานศึกษา พ.ศ.2539

2.2 ด้านครูอัตราจ้างหรือครูที่ทำการสอนอนุบาล 3 ขวบเดิม หากองค์กรปกครอง
 ส่วนท้องถิ่นประสงค์จะขอความร่วมมือให้ครูอัตราจ้างครูผู้สอนอื่นมาทดแทนได้ก็ให้สถานศึกษาให้
 ความร่วมมือดำเนินการสอนในปีการศึกษา 2544 ไปตามเดิมก่อนเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาแก่
 เด็กในท้องถิ่น

2.3 ด้านวิชาการ ให้สถานศึกษาสนับสนุนด้านวิชาการแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งในด้านการเป็นห้องเรียนต้นแบบ และสนับสนุนเอกสาร สื่อต่างๆ เพื่อเตรียมความพร้อมให้เด็กอนุบาล 3 ขวบมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญาเต็มศักยภาพ

2.4 ด้านงบประมาณ การถ่ายโอนงบประมาณรายการค่าวัสดุการศึกษา (รายหัว) ของเด็กอนุบาล 3 ขวบ ประจำปีการศึกษา 2543 ภาคเรียนที่ 2 หรือประจำปีงบประมาณ 2544 งวดที่ 1 สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติจะดำเนินการจัดสรรงบประมาณดังกล่าวให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปต.) หรือเทศบาลที่โรงเรียนตั้งอยู่ ส่วนการดำเนินการจัดซื้อวัสดุการศึกษาจะแจ้งหลักเกณฑ์และวิธีปฏิบัติให้ทราบต่อไป

3. ให้สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดรายงานข้อมูลโรงเรียนที่จัดอนุบาล 3 ขวบ ของปีการศึกษา 2543 ตามแบบรายงาน และเพื่อให้การจัดสรรงบประมาณทันการเปิดภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2543 ขอให้สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดจัดส่งแบบรายงานดังกล่าวถึงสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติภายในวันที่ 27 ตุลาคม 2543

โดยในปีการศึกษา 2544 มีองค์การบริหารส่วนตำบลรับผิดชอบจัดการศึกษาอนุบาล 3 ขวบ ได้แก่ (อัครา วงษ์เอก, 2546)

1. องค์การบริหารส่วนตำบลที่จัดอนุบาล 3 ขวบ เนื่องจากโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติจัดการศึกษาดังกล่าว

1.1 ยังกจัดในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 2,493 โรงเรียน จำนวนนักเรียน 63,977 คน ครู 3,325 คน

1.2 แยกจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กนอกโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ 96 ศูนย์ จำนวนนักเรียน 3,626 คน ครู 158 คน

2. องค์การบริหารส่วนตำบลที่จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเนื่องจากความต้องการของประชาชนและใช้เงินงบประมาณจากรายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบลในการบริหารจัดการศึกษาดังกล่าว 533 องค์การบริหารส่วนตำบล จำนวนนักเรียน 19,058 คน ครู 948 คน

อนึ่งการดำเนินการถ่ายโอนการจัดอนุบาล 3 ขวบในระยะแรกนี้ ขอให้สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาจังหวัดดำเนินการประชาสัมพันธ์ และสร้างความเข้าใจให้แก่สถานศึกษาและประชาชนในท้องถิ่นเกี่ยวกับการดำเนินการถ่ายโอนการจัดอนุบาล 3 ขวบตามนโยบายของรัฐบาล เพื่อให้เกิดการประสานความร่วมมือในการจัดการศึกษาให้เด็กในท้องถิ่นต่อไป

1.4 ความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล

นโยบายสำคัญของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2545 มีสาระสำคัญที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาของท้องถิ่น

1. สาระในหมวดที่ 5 ส่วนที่ 2 การบริหารและการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

- มาตรา 41 องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาในระดับใดระดับหนึ่งหรือทุกระดับตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการภายในท้องถิ่น

- มาตรา 42 ให้กระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และมีหน้าที่ในการประสานและส่งเสริมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้สามารถจัดการศึกษา สอดคล้องกับนโยบายและได้มาตรฐานการศึกษา รวมทั้งเสนอแนะการจัดสรรงบประมาณอุดหนุนการจัดการศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

2. สาระในหมวดที่ 8 ทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา

- มาตรา 58 (1) ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา โดยอาจจัดเก็บภาษีเพื่อการศึกษาได้ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ให้เป็นไปตามกฎหมายกำหนด

- มาตรา 58 (2) ให้นุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษาโดยเป็นผู้จัดและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา บริจาคทรัพย์สิน และทรัพยากรอื่นให้แก่สถานศึกษา และมีส่วนร่วมรับภาระค่าใช้จ่ายทางการศึกษาตามความเหมาะสมและความจำเป็น ทั้งนี้ให้รัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่งเสริมและให้แรงจูงใจในการระดมทรัพยากรดังกล่าว โดยการสนับสนุน การอุดหนุน และใช้มาตรการลดหย่อนหรือยกเลิภาษี ตามความเหมาะสมและความจำเป็น ทั้งนี้ให้เป็นไปตามที่กฎหมายกำหนด

โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบล

โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบลที่เกิดขึ้นจากการเสนอแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 5 พ.ศ.2546) เพื่อให้สอดคล้องกับบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย หมวดว่าด้วยการปกครองส่วนท้องถิ่น ทำให้โครงสร้างของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลและคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบลเปลี่ยนแปลงไป (โกวิท พวงงาม, 2543)

1. โครงสร้างสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย สมาชิกหมู่บ้านละ 2 คน องค์การบริหารส่วนตำบลใดมี 1 หมู่บ้านให้มีสมาชิก 6 คน องค์การบริหารส่วนตำบลใดมี 2 หมู่บ้านให้มีสมาชิกหมู่บ้านละ 3 คน (เดิมสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งหมู่บ้านละ 2 คน)

2. โครงสร้างฝ่ายบริหาร ประกอบด้วย ประธานกรรมการบริหาร 1 คน และ กรรมการบริหาร 2 คน โดยสภาองค์การบริหารส่วนตำบล เป็นผู้เลือกแล้วเสนอให้นายอำเภอ แต่งตั้ง และให้ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นเลขานุการ คณะกรรมการบริหาร (เดิม ประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านไม่เกิน 2 คน และสมาชิกที่มาจากการเลือกตั้งไม่เกิน 4 คน) รายละเอียดในแผนภูมิที่ 2

แผนภาพที่ 2 โครงสร้างขององค์การบริหารส่วนตำบล ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 5) พ.ศ.2546 (กรมการปกครอง, 2547)

อำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล

โกวิท ยงงาม (2543) กล่าวว่า องค์การบริหารส่วนตำบลมีอำนาจหน้าที่ในการพัฒนาตำบลทั้งในด้านเศรษฐกิจสังคมและวัฒนธรรม และมีบทบัญญัติที่กำหนดไว้ในกฎหมายโดยบัญญัติหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล คือ

1. จัดให้มีและบำรุงรักษาทางน้ำและทางบก
2. รักษาความสะอาดของถนน ทางน้ำ ทางเดิน และที่สาธารณะ รวมทั้งกำจัดมูลฝอยและสิ่งปฏิกูล
3. ป้องกันและระงับโรคติดต่อ

4. ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย
5. ส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
6. ส่งเสริมการพัฒนาสตรี เด็ก เยาวชน ผู้สูงอายุ และผู้พิการ
7. คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
8. บำรุงรักษาศิลปะ จารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น และวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่น
9. ปฏิบัติหน้าที่อื่นตามที่ทางราชการมอบหมาย

นโยบายด้านการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

นโยบายด้านการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามแนวนโยบายการจัดการศึกษาในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นระยะ 15 ปี (พ.ศ.2545-2559) มีดังนี้ (กรมการปกครอง, 2544)

เพื่อจัดการศึกษาให้เด็กปฐมวัยได้เข้ารับบริการทางการศึกษาอย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่นในท้องถิ่น มีสิทธิและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาปฐมวัย

เป้าหมาย

1. เด็กปฐมวัยได้รับการพัฒนาเพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเข้ารับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันอื่นในท้องถิ่น มีสิทธิและมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาปฐมวัย

มาตรการ

1. จัดการศึกษาปฐมวัยในสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย โรงเรียน หรือศูนย์การเรียนรู้
2. ดำเนินการและหรือส่งเสริม สนับสนุน บุคคล ครอบครัว ชุมชน องค์กรชุมชน เอกชน องค์กรเอกชน องค์กรวิชาชีพ สถาบันศาสนา สถานประกอบการ และสถาบันสังคมอื่น ให้มีความรู้ความสามารถในการอบรมเลี้ยงดูให้การศึกษาแก่บุตร บุคคลที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบ ให้ได้รับการพัฒนาทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม สติปัญญา จริยธรรม และสามารถจัดการศึกษาปฐมวัยได้ตามที่ต้องการและเหมาะสม

การจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบล

จากข้อกำหนดของกฎหมายทำให้องค์การบริหารส่วนตำบลซึ่งเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กที่สุดและอยู่ใกล้กับประชาชนมากที่สุดเข้ามามีบทบาทสำคัญและมีอิทธิพลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อการบริหารราชการส่วนกลางและราชการส่วนท้องถิ่นในหลายๆ ด้าน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 ซึ่งเป็นกฎหมายหลักทางการศึกษาได้

บัญญัติให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีสิทธิจัดการศึกษาระดับใดก็ได้ ตามความพร้อม ความเหมาะสม และความต้องการของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ และตามที่คณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบแผนการปฏิบัติการขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งคณะกรรมการการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องจัดทำตามบัญญัติมาตรา 32 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกำหนดรายละเอียดของอำนาจหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละรูปแบบจะต้องกระทำ โดยในกรณีใดเป็นอำนาจและหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการของรัฐหรือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกัน ให้กำหนดแนวทางวิธปฏิบัติเพื่อประสานการดำเนินการให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม ซึ่งในแผนปฏิบัติการกำหนดให้ถ่ายโอนภารกิจได้กำหนดให้การจัดการศึกษาปฐมวัยหรือก่อนประถมศึกษาเป็นหน้าที่ที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องทำ

การกระจายอำนาจการศึกษาสู้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

ชาญชัย พงษ์มณี (2540) กล่าวว่า การกระจายอำนาจทางการศึกษาเป็นการถ่ายโอน (transfer) อำนาจ (power) อำนาจหน้าที่ (authority) และความรับผิดชอบจากศูนย์กลางหรือศูนย์รวมอำนาจไปยังพื้นที่จากระดับบนไปสู่ระดับล่างหรือจากระดับชาติไปสู่ท้องถิ่น

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 กำหนดไว้ในหมวดที่ 5 การบริหารและการจัดการศึกษา มีความมุ่งหมายเพื่อกระจายอำนาจการศึกษาสู้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและสถานศึกษา คำว่า กระจายอำนาจนั้นหากใช้คำศัพท์ในภาษาอังกฤษ democratization เป็นการกระจายอำนาจโดยใช้กระบวนการทางประชาธิปไตยที่จะทำให้อำนาจในการจัดการศึกษาได้อยู่ในความรับผิดชอบของประชาชน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (2540) ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการจัดการศึกษา โดยกล่าวไว้ในมาตรา 289 กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นย่อมมีหน้าที่บำรุงรักษา ศิลปะ จารีต ประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นมาจัดการศึกษา ตามความเหมาะสม และความต้องการของท้องถิ่นที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ โดยพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 ส่วนที่ 2 ที่กล่าวถึงการจัดการและการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นสามารถจัดการศึกษาได้ทุกระดับ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพร้อม ความเหมาะสม ความต้องการภายในท้องถิ่น ให้สามารถจัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายและมาตรฐานการศึกษา รวมทั้งการเสนอแนะการจัดสรรงบประมาณอุดหนุน (ราชกิจจานุเบกษา, 2542) สำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นองค์กรหนึ่งในการบริหารราชการส่วนท้องถิ่น และเป็นองค์การย่อยที่มีหน้าที่ในการบริหารการพัฒนาท้องถิ่นในเขตตำบลให้เจริญก้าวหน้าขึ้น ซึ่ง

สามารถรู้ปัญหาความต้องการของท้องถิ่นได้ดี ดังนั้นแนวโน้มในการมีบทบาทภารกิจในการจัดการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลจึงนับว่าสำคัญยิ่ง

1.5 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

การจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นการส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นโยบาย เป้าหมาย วัตถุประสงค์ และขั้นตอนการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก มีดังนี้ (กรมการปกครอง, 2545)

นโยบาย

จัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก (อายุ 3-5 ปี) ด้วยความร่วมมือของชุมชน เพื่อกระจายโอกาสเตรียมความพร้อม และพัฒนาเด็กทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาอย่างเหมาะสมตามวัย และเต็มตามศักยภาพ ตลอดจนเพื่อแบ่งเบาภาระของผู้ปกครอง และเป็นพื้นฐานของการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

เป้าหมาย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดตั้งและบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้มีคุณภาพตามความต้องการและด้วยความร่วมมือของชุมชน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อส่งเสริม และสนับสนุนให้เด็กได้รับการดูแลที่ถูกต้องลักษณะ และได้รับการฝึกฝนพัฒนาตามวัยและเต็มตามศักยภาพ
2. เพื่อพัฒนาความพร้อมของเด็กในทุก ๆ ด้านแบบองค์รวม ตามจิตวิทยาพัฒนาการและหลักการจัดการศึกษาปฐมวัย
3. เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัด และพัฒนาความพร้อมของเด็กก่อนเข้าเรียนระดับประถมศึกษา ตลอดจนส่งเสริมให้ครอบครัวเป็นฐานในการเลี้ยงดู และพัฒนาเด็กได้อย่างถูกวิธี
4. เพื่อส่งเสริม สนับสนุนความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชนให้สามารถร่วมกันวางแผน และดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายได้
5. เพื่อแบ่งเบาภาระการอบรมเลี้ยงดูเด็กของผู้ปกครองที่มีรายได้น้อยให้สามารถออกไปประกอบอาชีพได้โดยสะดวก และเป็นการกระจายโอกาสในการพัฒนาความพร้อมสำหรับเด็กทุกคนให้ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง
6. เพื่อให้การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กเป็นไปอย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ

รูปแบบการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความหลากหลายในศักยภาพด้านทรัพยากรและเศรษฐกิจ การกำหนดรูปแบบการบริหารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จึงอาจแตกต่างกันตามลักษณะสภาพของชุมชนและความพร้อมด้านทรัพยากรบุคคล สถานที่ และเศรษฐกิจของแต่ละพื้นที่ ซึ่งกรมการปกครอง (2545) ได้นำเสนอรูปแบบของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กไว้ 2 ลักษณะ ดังนี้

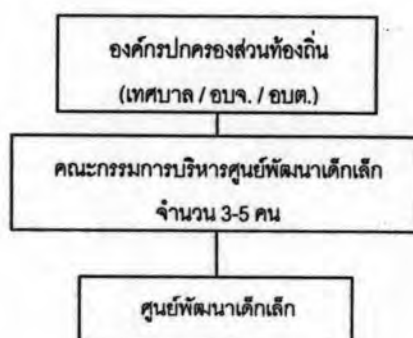
รูปแบบที่ 1 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กซึ่งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้บริหารจัดการ รูปแบบนี้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้จัดตั้ง และรับผิดชอบศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยจัดหา หรือจัดจ้างบุคลากรทางการศึกษาเป็นหัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยหัวหน้าศูนย์เป็นผู้บริหารจัดการศูนย์ฯ และดำเนินการเลือก หรือจัดให้มีการคัดเลือกคณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และให้คณะกรรมการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก พิจารณากำหนดจำนวนตามความเหมาะสม แต่จะต้องประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนกลุ่มองค์กรประชาคม ผู้แทนผู้ประกอบการ ผู้แทนครู อย่างละไม่น้อยกว่า 1 คน โดยมีหัวหน้าศูนย์ฯ เป็นเลขานุการ

แผนภาพที่ 3 แสดงรูปแบบการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รูปแบบที่ 1 (กรมการปกครอง, 2545)

รูปแบบที่ 2 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มอบหมายให้ผู้แทนชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการ รูปแบบนี้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นผู้จัดตั้ง และรับผิดชอบศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก โดยคัดเลือกผู้แทนชุมชนทำหน้าที่คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ และจัดหา / จัดจ้างบุคลากรทางการศึกษาเป็นหัวหน้าศูนย์ฯ ทำหน้าที่บริหารจัดการศูนย์ฯ โดยให้คณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ทำหน้าที่กำกับบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็กให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ประกอบด้วยสมาชิก 5-7 คน คัดเลือกจากชุมชนทำหน้าที่เป็นประธาน รองประธาน เภรัญญิก โดยจะต้องมีผู้ทรงคุณวุฒิทางการศึกษา และผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ร่วมเป็นคณะกรรมการด้วย และให้หัวหน้าศูนย์ฯ

เป็นเลขานุการโดยตำแหน่ง ให้มีวาระการดำรงตำแหน่ง 4 ปี และจัดให้มีการประชุมคณะกรรมการอย่างน้อย เดือนละ 1 ครั้ง และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถตั้งค่าตอบแทนสำหรับคณะกรรมการบริหารศูนย์ฯ ได้ตามความเหมาะสมและความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

แผนภาพที่ 4 แสดงรูปแบบการจัดตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก รูปแบบที่ 2 (กรมการปกครอง, 2545)

เกณฑ์มาตรฐานของศูนย์พัฒนาเด็กเล็กคุณภาพ

ทางสมาคมการศึกษาเด็กเล็กแห่งชาติของอเมริกา (NAEYC) ได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานสำหรับคุณภาพของการดูแลและพัฒนาเด็กไว้รอบด้าน ซึ่งมีข้อสอดคล้องกับบริบทไทยได้ดังนี้ (กรมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2545)

1. หลักสูตร ควรมีการจัดทำหลักสูตรสถานศึกษาปฐมวัยให้เหมาะกับช่วงวัยและบริบทของแต่ละท้องถิ่น โดยสอดคล้องกับเป้าหมายในการจัดการดูแล และให้การศึกษาแก่เด็กปฐมวัยที่มุ่งหวังให้เด็กได้รับการพัฒนาทุกด้านโดยไม่แยกเชื้อชาติ ศาสนา เพศ ฐานะ ฯลฯ มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของเด็กแต่ละคน ให้มีโอกาสพัฒนากล้ามเนื้อย่อย เล็ก ใหญ่ และความสมดุลของร่างกาย ให้รู้จักการแสดงออกที่เหมาะสม รู้จักทำงานได้ด้วยตนเอง รับผิดชอบต่อส่วนรวม เคารพสิทธิของผู้อื่น มีโอกาสได้พัฒนาสมองทั้งสองด้าน เพื่อส่งเสริมทั้งความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ และด้านสาระความรู้

2. สุขภาพและความปลอดภัย ได้มีการจัดดูแลสุขภาพของเด็กโดยบริการตรวจสุขภาพร่างกายและฟันประจำปี มีการดูแลสุขภาพประจำวันด้วยการตรวจส่วนต่างๆ ของร่างกาย พร้อมให้คำแนะนำการดูแลรักษาความสะอาด และให้การดูแลที่เป็นแบบอย่างได้ มีตู้ใส่ที่จำเป็นสำหรับเด็ก และเป็นยาที่อยู่ในสภาพที่ใช้การได้ เมื่อเด็กป่วย มีที่ให้เด็กนอนพักผ่อนระหว่างรอผู้ปกครองมารับกลับ เป็นที่จัดไว้สะอาด สว่าง มีอากาศถ่ายเทได้ดี มีการติดตามการฉีดวัคซีนเพื่อรับภูมิคุ้มกันต่างๆ ของเด็ก รวมทั้งมีสมุดบันทึกสุขภาพของเด็กที่เป็นปัจจุบันและพร้อมที่จะส่งสำหรับสถานศึกษาที่เด็กจะไปศึกษาต่อไป สถานที่ในและนอกควรจะต้องสะอาด นอกจากนี้ควร

จัดเอกสารเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพของเด็กและเอกสารเกี่ยวกับโรคเด็กไว้ให้ผู้ปกครองได้อ่านเพื่อเสริมความเข้าใจสุขภาพให้แก่เด็ก

ในส่วนของความปลอดภัย จัดเก็บวัสดุอุปกรณ์เครื่องใช้ต่างๆ ให้เป็นระบบ สิ่งที่จะเป็นอันตรายต่อเด็กควรเก็บให้พ้นมือเด็ก ปลั๊กไฟที่มีฝาครอบมิดชิด มีเครื่องมือดับไฟอยู่ในสภาพพร้อมใช้ น่าจะมีการฝึกปฏิบัติการยามเกิดเหตุฉุกเฉินให้เด็กได้สังเกตสิ่งต่างๆ รอบตัว และตระหนักถึงอันตรายที่จะเกิดขึ้น ถ้าไม่รู้จักระมัดระวัง ต้องหมั่นตรวจสอบสภาพพื้นที่เพื่อความไม่แน่ใจว่ามีความปลอดภัยสำหรับเด็ก

3. สภาพแวดล้อมของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อเด็กปฐมวัยไม่ว่าจะเป็นนอกห้องหรือภายในห้อง มีความสำคัญต่อการพัฒนาของเด็กอย่างยิ่ง ควรจัดสภาพแวดล้อมให้เกิดความรู้สึกมั่นคง อบอุ่น มีความสุข และเกิดความรู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสถานที่และกลุ่มคนรอบข้าง

การจัดสภาพแวดล้อมภายนอกห้อง หมายความรวมถึง การจัดสิ่งแวดล้อมกลางแจ้ง และบริเวณที่ร่มนอกห้อง ควรจัดเป็นสถานที่เล่น หรือสนามเด็กเล่น ให้เด็กได้มีโอกาสพัฒนากล้ามเนื้อส่วนต่างๆ ของร่างกาย ได้พัฒนาการทางภาษา และทักษะทางสังคม ในการเล่นร่วมกันของเพื่อนๆ อย่างมีความหมาย เด็กได้มีโอกาสเล่นการละเล่นของไทย และการละเล่นสำหรับเด็กที่มีในท้องถิ่น ควรจัดเครื่องเล่นเด็กได้ปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ อย่างปลอดภัย การเล่นช่วยให้เด็กระบายออกในเรื่องของความกดดัน ความเครียดและพลังที่เด็กมีอยู่มากมาย นอกจากนี้ยังควรจัดบริเวณให้เด็กได้มีโอกาสเลี้ยงสัตว์ ปลูกพืช ประกอบอาหารตามวัย

4. ความสัมพันธ์และปฏิบัติต่อกันต่อครูผู้ดูแลเด็กกับเด็ก การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับเด็กได้ บุคลิกภาพของครูผู้ดูแลเด็กควรจะสร้างสบายใจให้แก่เด็ก ด้วยการทักทายเด็กทุกเช้าเมื่อพบ มีใบหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส โอบกอดเด็กให้การสัมผัสที่อบอุ่นแก่เด็ก จะช่วยสร้างความมั่นใจและความมั่นคงให้เกิดขึ้นในใจของเด็ก

แนวทางการบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

การบริหารจัดการศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จะต้องคำนึงถึงขอบข่ายของงานสายการบังคับบัญชาและระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทั้งพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2542 ที่กำหนดให้สถานศึกษาต้องบริหารจัดการให้มีคุณภาพตามมาตรฐานที่กำหนด โดยจัดให้มีการประเมินตนเองทุกปี เพื่อตรวจสอบและทบทวนคุณภาพการจัดการศึกษาของศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ดังนั้น เพื่อให้ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสามารถให้การดูแล และพัฒนาจัดการศูนย์ฯ โดยครอบคลุมลักษณะงาน ต่อไปนี้

- 1) งานบุคลากรและการบริหารจัดการ
- 2) งานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม
- 3) งานวิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร
- 4) งานการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชน
- 5) งานธุรการ การเงิน และพัสดุ

ทั้งนี้หัวหน้าศูนย์พัฒนาเด็กเล็กควรจัดให้มีผู้รับผิดชอบงานดังกล่าวโดยแบ่งและมอบหมายงานตามความถนัด ความสามารถ และลักษณะของงานที่ต้องดำเนินการ ทั้ง 5 งาน อย่างไรก็ตาม ในการจัดแบ่งงานดังกล่าวควรคำนึงถึงความพร้อม และศักยภาพของแต่ละศูนย์ฯ ของครูปกครองส่วนท้องถิ่นขนาดเล็กอาจรวมลักษณะงานวิชาการและงานกิจการนักเรียนให้เป็นงานกลุ่มเดียวกัน และ/หรือรวมลักษณะงานอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมกับงานธุรการ การเงิน พัสดุ ให้เป็นกลุ่มงานเดียวกัน เป็นต้น

1.6 บทบาทหน้าที่ของผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2547) ได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้ดูแลเด็กดังนี้

1. ปฏิบัติหน้าที่ตามกิจวัตรของเด็กเพื่อให้เด็กมีความเจริญเติบโต มีพัฒนาการทุกด้านตามวัย
2. ส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในลักษณะบูรณาการเชิงสร้างสรรค์ กล่าวคือ ให้เด็กได้พัฒนาด้านจิตใจ อารมณ์ สังคม และจริยธรรมไปพร้อมๆ กัน โดยให้โอกาสเด็กเรียนรู้จากสิ่งของ และผู้คนที่อยู่รอบข้าง ซึ่งเด็กจะเรียนรู้โดยประสาทสัมผัสทั้งห้า การเคลื่อนไหว การเล่น และการลงมือกระทำ ดังนั้น ผู้ดูแลเด็กจะต้องส่งเสริมให้โอกาสเด็กได้พัฒนาอย่างเต็มที่ รวมทั้งการปฏิสัมพันธ์กับเด็กด้วยคำพูด และกริยาท่าทางที่นุ่มนวล อ่อนโยน แสดงความรักความอบอุ่นต่อเด็ก
3. สังเกต และบันทึกความเจริญเติบโต พฤติกรรม พัฒนาการต่างๆ ของเด็ก เพื่อจะให้เห็นความเปลี่ยนแปลงทั้งปกติ และผิดปกติที่เกิดขึ้นกับเด็ก ซึ่งจะนำไปสู่การค้นหาสาเหตุ และวิธีการแก้ไขได้ทัน่วงที
4. จัดสิ่งแวดล้อมที่ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ เหมาะสมในการพัฒนาเด็กทุกด้าน ทั้งภายในอาคารและภายนอกอาคารให้สะอาด มีความปลอดภัย และเหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก
5. ประสานสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับพ่อแม่ ผู้ปกครอง และสมาชิกในครอบครัว ตลอดจนเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ที่ระหว่งเด็กกับพ่อแม่ ผู้ปกครองและสมาชิกในครอบครัว เพื่อทราบถึงพฤติกรรม พัฒนาการการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว และต่อเนื่อง

6. มีการพัฒนาตนเองในทางวิชาการ และอาชีพ ใฝ่หาความรู้ และพัฒนาตนเองอยู่เสมอ โดยการพัฒนาด้านความรู้ทางวิชาการ และทักษะอาชีพอย่างต่อเนื่อง เช่น การศึกษาหาความรู้ การเข้ารับการอบรมเพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ การติดตามความเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ และเทคโนโลยีโดยอาศัยสื่อที่หลากหลาย รวมทั้งการรวมกลุ่มแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การศึกษาดูงานศูนย์พัฒนาเด็กเล็กที่มีคุณภาพ การเข้าร่วมเป็นสมาชิกและการจัดตั้งชมรมเครือข่ายสำหรับผู้ดูแลเด็ก ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์โดยตรงแก่ผู้ดูแลเด็ก

7. รู้จักใช้ประโยชน์จากแหล่งข้อมูล ความรู้ และเครือข่ายการปฏิบัติงาน เพื่อสนับสนุนการปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ จากหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน และแหล่งข้อมูลต่าง ๆ ในชุมชน ดังนี้

7.1 หน่วยงานภาครัฐ เช่น กระทรวงมหาดไทย (กรมการพัฒนาชุมชน กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น) กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ) กระทรวงแรงงาน (กรมสวัสดิการและคุ้มครองแรงงาน กรมพัฒนาฝีมือแรงงาน) กระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักบริหารงานการศึกษานอกโรงเรียน สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา สถาบันแห่งชาติเพื่อการพัฒนาเด็กและครอบครัว มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยราชภัฏ) กระทรวงสาธารณสุข (กรมอนามัย กรมสุขภาพจิต) กระทรวงวัฒนธรรม (กรมการศาสนา) กระทรวงกลาโหม (กองทัพเรือ) เป็นต้น

7.2 องค์กรเอกชน สมาคม และมูลนิธิต่าง ๆ เช่น สมาคม วาย ดับเบิลยู ซี เอ มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัมในพระอุปถัมภ์ของสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ มูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก มูลนิธิช่วยเหลือเด็กยากจน ซี ซี เอฟ ในประเทศไทยสภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชนแห่งชาติ (สอद्य.) องค์การยูนิเซฟ เซฟเดอะคิด เดรน ยู เอส เอ สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์ สหทัยมูลนิธิ มูลนิธิดวงประทีป เป็นต้น

7.3 แหล่งข้อมูลความรู้ในชุมชน เช่น สถานีอนามัย โรงพยาบาล สถานรับเลี้ยงเด็กในนิคมต่าง ๆ สำนักงานพัฒนาสังคมและสวัสดิการจังหวัด (กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ) ศูนย์ส่งเสริมสหกรณ์ประจำหมู่บ้าน (สำนักงานปลัดกระทรวงแรงงาน) องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กต่าง ๆ โรงเรียนประถมศึกษาในชุมชน ศูนย์สื่อประจำหมู่บ้านของสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ศูนย์บริการสาธารณสุข ศูนย์ส่งเสริมเด็กปฐมวัย ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียนในชุมชน (กรุงเทพมหานคร) ข้าราชการครู หรือข้าราชการอื่น ๆ ซึ่งเป็นผู้ทรงความรู้ หรือที่เกษียณอายุแล้ว เป็นต้น

2. การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กวัยอนุบาล

2.1 ความสำคัญของเด็กวัยอนุบาล

นักจิตวิทยาและนักการศึกษาต่างได้ให้ความสำคัญกับเด็กวัยอนุบาล ดังจะขอกกล่าวถึงนักการศึกษาบางท่านที่ได้ให้ความสำคัญกับเด็กวัยอนุบาล ดังนี้

Comenius (1670 อ้างถึงใน พรรษา นิลวิเชียร, 2535) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการจัดการศึกษาในระบบโรงเรียน เขาเชื่อว่าเด็กอนุบาลเป็นวัยที่ง่ายต่อการปั้น เด็กๆควรได้เรียนโดยการกระทำและเรียนโดยการเล่น การศึกษาเป็นกระบวนการที่เริ่มตั้งแต่แรกเกิดไปจนตลอดชีวิต

Bloom (อ้างถึงใน โสภิตอนงค์ บุญช่วย, 2531) กล่าวว่า เด็กตั้งแต่แรกเกิดถึง 4 ขวบ จะพัฒนาด้านสติปัญญาได้ถึงร้อยละ 50 และจากอายุ 4-8 ขวบ จะพัฒนาเพิ่มขึ้นอีกร้อยละ 30 และที่เหลืออีกร้อยละ 20 จะอยู่ในช่วงอายุ 8-17 ปี และได้ให้ความเห็นอีกว่าการศึกษาในช่วงปฐมวัยเป็นช่วงที่สำคัญที่สุดของชีวิต เพราะเป็นช่วงที่เด็กพัฒนาความสามารถที่จะเรียนรู้มากที่สุด นั่นคือ ในช่วงที่บ้านและโรงเรียนมีสิ่งแวดล้อมที่สร้างเสริมการเรียนรู้ เด็กเกิดการเรียนรู้ทั้งโดยทั่วไปและการเรียนรู้เฉพาะอย่างดีที่สุดด้วย

Froebel (1852 อ้างถึงใน พรรษา นิลวิเชียร, 2535) เชื่อว่า การเล่นเป็นพื้นฐานการเรียนรู้ของเด็ก และถือว่าเด็กทุกคนมีความสามารถภายใน ซึ่งจะแสดงออกเมื่อได้รับการสนับสนุน โดยการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียนให้เป็นธรรมชาติ

Piaget (1976 อ้างถึงใน บรรเจิด ท้าวเพชร, 2537) ให้ความเห็นว่า พัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กเป็นไปตามลำดับขั้น และพัฒนาการทางสติปัญญาของเด็กจะเป็นรากฐานให้กับการพัฒนาทางสติปัญญาในระดับต่อไป ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมให้กับเด็กจึงเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องคำนึงถึงความสามารถทางสติปัญญาของเด็กวัยนี้ด้วย

Freud (1951 อ้างถึงใน พรรษา นิลวิเชียร, 2535) เชื่อว่า พัฒนาการทางบุคลิกภาพของเด็กที่สำคัญที่สุด เพราะพัฒนาการทางบุคลิกภาพของบุคคลในระยะ 6 ปีแรกของชีวิตเป็นระยะที่สำคัญที่สุด พัฒนาการเด็กในวัยนี้จะมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการในวัยต่อไป

สรุปได้ว่า เด็กวัยอนุบาลซึ่งมีอายุแรกเกิดถึง 6 ปี จะมีอัตราของการพัฒนาในทุกด้านๆอยู่ในช่วงที่เร็วมาก โดยเฉพาะทางด้านร่างกายและสติปัญญา ซึ่งในช่วงนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งของระยะเริ่มแรกของชีวิต เพราะเด็กจะมีอัตราการเจริญเติบโตในส่วนต่างๆของร่างกาย โดยเฉพาะสมองเจริญเติบโตได้รวดเร็วที่สุดในระยะนี้ ถ้าเด็กได้รับการอบรมเลี้ยงดูที่ถูกต้อง และจัดประสบการณ์อย่างเหมาะสมก็จะช่วยเสริมสร้างพัฒนาการในทุกๆด้านให้เป็นไปด้วยดี

2.2 ความสำคัญของการจัดการศึกษาปฐมวัย

การจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นภาวะใหม่ของการพัฒนาเพื่อส่งเสริมการศึกษาและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนให้ดีขึ้น และนับวันจะมีความสำคัญต่อชุมชนมากยิ่งขึ้น ครอบครัวไทยแต่โบราณเป็นครอบครัวแบบขยาย คือ มีปู่ ย่า ตา ยาย อยู่ร่วมกัน เด็กจะมีผู้ใหญ่ดูแล แต่ในสภาพปัจจุบันสังคมไทยกลายเป็นครอบครัวเดี่ยว ที่มีพ่อ แม่ ลูก ทั้งครอบครัว ส่วนใหญ่แม่ยังออกไปประกอบอาชีพนอกบ้านเพื่อเพิ่มพูนรายได้ให้แก่ครอบครัว ดังนั้น พ่อแม่จึงต้องนำลูกไปฝากไว้ตามสถานรับเลี้ยงเด็ก หรือโรงเรียนอนุบาลเร็วขึ้น การศึกษาปฐมวัยจึงกลายเป็นความจำเป็นของชีวิตมากขึ้นกว่าเดิม ในอดีตที่ผ่านมาเรามักละเลยไม่ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาในวัยนี้เท่าที่ควร แต่ต่อมานักการศึกษา นักจิตวิทยา รวมทั้งผู้เชี่ยวชาญในวงการต่างๆ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาสำหรับเด็กในวัยนี้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะจากการค้นคว้าและวิจัยพบว่า พัฒนาการทุกด้านของบุคคลล้วนมีรากฐานมาจากการพัฒนาในวัยเด็ก โดยเฉพาะในช่วงอายุ 0-6 ปี (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2542)

นอกจากนี้ มาณี ไชยธีรานุวัฒน์ศิริ (2543) ได้กล่าวว่า การอบรมเลี้ยงดูและการให้การศึกษาแก่เด็กปฐมวัยมีความสำคัญอย่างมาก เนื่องจากเด็กในวัยนี้ต้องการการเรียนรู้ในสิ่งแวดล้อมรอบๆตัว ประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 6 จากบิดา มารดา คนรอบข้าง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะส่งผลให้เกิดพัฒนาการที่เป็นรากฐานของบุคลิกภาพ อุนิสัย และการเติบโตของสมองที่มีผลต่อสติปัญญา ความสามารถ เพราะเด็กในช่วงตั้งแต่ปฏิสนธิจนถึง 6 ปี ระบบประสาทและสมองจะเจริญเติบโตในอัตราที่สูงที่สุด คือ ประมาณ 80% ของผู้ใหญ่ปกติ การอบรมปลูกฝังสร้างเสริมพัฒนาการทุกด้านให้แก่เด็กปฐมวัยได้เจริญเติบโตเต็มศักยภาพในช่วงอายุนี้ จะเป็นรากฐานที่ดีที่จะให้เด็กได้พัฒนาเป็นเยาวชนและพลเมืองที่ดี เฉลียวฉลาด คิดเป็น ทำเป็น และมีความสุข มากกว่าการปลูกฝังสร้างเสริมในช่วงอื่น ดังนั้น ครอบครัวและกระบวนการเรียนรู้ที่พัฒนาศักยภาพของสมองจึงเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของเด็กปฐมวัย

การตอบสนองต่อความสำคัญของการพัฒนาการในช่วงระยะแรกของชีวิตเด็กเพื่อให้เด็กบรรลุเป้าหมายของพัฒนาคุณภาพประชากรนั้น ประเทศต่างๆส่วนใหญ่ได้พยายามจัดบริการขั้นพื้นฐานให้แก่กลุ่มเด็กเป้าหมายเหล่านี้ อันได้แก่ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านโภชนาการ และด้านสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม อบอุ่น ปลอดภัย รวมถึงด้านการศึกษาที่เหมาะสมกับการพัฒนาภาษา สติปัญญาและสังคมของเด็กด้วย ลักษณะของการให้บริการส่วนใหญ่มักจะจัดให้ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูลูกแก่พ่อแม่ และในขณะเดียวกันก็มีการจัดสถานรับเลี้ยงเด็กหรือศูนย์พัฒนาเด็กการจัดชั้นเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยหรือโรงเรียนอนุบาล (UNESCO อ้างถึงใน เยาวพา เดชะคุปต์, 2542)

อีกทั้งการเรียนรู้ช่วงอายุ 0-6 ปี ถือได้ว่าเป็นโอกาสทองของการเรียนรู้ เพราะวัยนี้สมองจะเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะช่วง 3 ปีแรก สมองของเด็กมีการเปลี่ยนแปลงทั้งปริมาณเส้นใยสมองและจุดเชื่อมต่อ สารเคมี รวมทั้งรอยหยักที่พื้นผิวสมอง ซึ่งล้วนส่งผลต่อสติปัญญาและความฉลาดของเด็ก ถ้าเด็กได้รับการพัฒนา ได้รับการกระตุ้นด้วยวิธีที่ถูกต้องก็จะช่วยพัฒนาเซลล์สมอง เจตคติต่อการเรียนรู้ และวางพื้นฐานของการเรียน ช่วยให้ทักษะการเรียนรู้พัฒนาไปได้ตลอดชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543) ซึ่งมีงานค้นคว้าวิจัยด้านวิทยาศาสตร์ทางสมอง พบว่า ลักษณะของสภาพแวดล้อมมีผลต่อการพัฒนาสมองและการเรียนรู้ของเด็ก ความสมบูรณ์พร้อมพร้อมเป็นการเร้าการเรียนรู้จากสภาพแวดล้อมเป็นต้นเหตุให้สมองเด็กเจริญและพัฒนาขึ้น Diamond และ Hopsow (1998 อ้างถึงใน อุดมลักษณ์ กุลพิจิตร และคณะ, 2544) ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมที่พร้อมพร้อมไว้ดังนี้ การสร้างบรรยากาศของความรู้สึกที่ดีและมีความสนุกสนานเพลิดเพลินกับการเรียนรู้ โดยมีการกระตุ้นประสาทรับรู้ทุกประเภทที่ไม่จำเป็นจะต้องกระตุ้นทุกส่วนพร้อมกัน สามารถให้เด็กเลือกทำกิจกรรมต่างๆที่สนใจ ซึ่งอยู่ในบรรยากาศที่เป็นอิสระอยู่ในสิ่งที่ท้าทายและแปลกใหม่เป็นลำดับ ไม่อยากหรือง่ายเกินไปสำหรับเด็กตามขั้นตอนของพัฒนาการ เปิดโอกาสให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านกิจกรรมที่จัดสรรไว้อย่างหลากหลายและเป็นสภาพแวดล้อมที่เพียบพร้อมด้วยโภชนาการที่มีสารอาหารครบถ้วนและมีคุณค่า

ดังนั้น ความสำคัญของการพัฒนาเด็กวัย 0-6 ปี ดังกล่าว จึงนำไปสู่การจัดการศึกษาปฐมวัยในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่การให้ความรู้แก่หญิงมีครรภ์ และพ่อแม่ ในเรื่องการดูแลสุขภาพอนามัย โภชนาการ การอบรมเลี้ยงดูเด็ก ตลอดจนการจัดการจัดศูนย์เด็กประเภทต่างๆ ปัจจุบันมีหลากหลายหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนร่วมรับภาระในการจัดบริการให้กับเด็กวัยนี้ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายในการให้บริการแตกต่างกันไปตามภารกิจหลักของหน่วยงาน

2.3 หลักการจัดการศึกษาปฐมวัย

กรมวิชาการ (2546) ซึ่งเป็นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาปฐมวัยได้กำหนดหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยไว้ให้เป็นแนวทางนำไปสู่การปฏิบัติในการจัดการศึกษา ดังนี้

1. ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาการครอบคลุมเด็กปฐมวัยทุกประเภท
2. ยึดหลักการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาที่เน้นเด็กเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และวิถีของเด็กตามบริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย
3. พัฒนาเด็กโดยผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย
4. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สามารถดำรงชีวิตประจำวันได้อย่างมีคุณภาพและมีความสุข

5. ประสานความร่วมมือระหว่างครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษาในการพัฒนาเด็ก

สำนักงานรับรองและประเมินคุณภาพการศึกษา (2548) ได้เสนอหลักการจัดการศึกษาปฐมวัยไว้ 5 ประการด้วยกัน ดังนี้

1. หลักการพัฒนาโดยองค์รวม โดยเริ่มจากการพัฒนาด้านร่างกายให้แข็งแรง สมบูรณ์ กระตุ้นให้สมองได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ พัฒนาด้านจิตใจและอารมณ์ให้เป็นผู้มีความรู้สึกที่ดีต่อตัวเอง เชื่อมั่นในตัวเอง ำรงแจ่มใส สามารถควบคุมอารมณ์ตนเองได้ พัฒนาด้านสังคมโดยให้มีโอกาสปฏิสัมพันธ์กับบุคคล และสิ่งแวดล้อมรอบตัว มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี สามารถดำรงชีวิตร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข รวมทั้งพัฒนาสติปัญญา ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ บนวิถีชีวิตของเด็กตามสภาพครอบครัว บริบทของชุมชน สังคม และวัฒนธรรมไทย รักสันติ ใฝ่รู้ และสนใจสิ่งแวดล้อม

2. หลักการจัดประสบการณ์ที่ยึดเด็กเป็นสำคัญ โดยจัดการอบรมเลี้ยงดูด้วยความรัก ความเอาใจใส่ และจัดการเรียนรู้ผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย คำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล เน้นเรียนให้สนุก เล่นให้มีความรู้ และเกิดพัฒนาการสมวัยอย่างสมดุล ให้โอกาสเด็กมีส่วนร่วมในการเรียนรู้จากการตั้งคำถามและค้นพบคำตอบด้วยตนเอง

3. หลักการสร้างเสริมความเป็นไทย โดยการปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นคนไทย ความเป็นชาติไทยที่มีวัฒนธรรมอันดีงาม เคารพนับถือและกตัญญูแก่บิดามารดา มีชาติศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นศูนย์รวมจิตใจ ทำให้เกิดความรักและความภาคภูมิใจในตนเอง ครอบครัวท้องถิ่น และประเทศไทย ยอมรับและอยู่ร่วมกับความหลากหลายของวิถีชีวิตอื่นๆ

4. หลักการร่วมมือ โดยครอบครัว ชุมชน และสถานศึกษา รวมทั้งสถาบันต่างๆ ในสังคมร่วมมือกันในการอบรม เลี้ยงดู และพัฒนาเด็กให้มีพัฒนาการเหมาะสมกับวัย สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ และมีความสุขตลอดจนพร้อมที่จะเรียนรู้ในการศึกษาขั้นพื้นฐานต่อไป

5. หลักแห่งความสอดคล้อง อุดมการณ์และมาตราในการจัดการศึกษาปฐมวัยต้องสอดคล้องกับสารบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พุทธศักราช 2545 นโยบายการศึกษาของรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภา สอดคล้องกับมาตรฐานการศึกษาของชาติ และสัมพันธ์เชื่อมโยงกับมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งอนุสัญญาสิทธิเด็ก

2.4 รูปแบบของการจัดการศึกษาปฐมวัย

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีหน่วยงานทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น ทั้งของรัฐบาลและเอกชน เข้ามาร่วมดำเนินการจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นจำนวนมาก แต่ละหน่วยงานดำเนินงานภายใต้นโยบายหลัก เป็นงานเสริมสร้างให้งานหลักบรรลุผลสำเร็จได้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้สามารถบริการอย่างทั่วถึง ครอบคลุมกลุ่มเด็กวัยแรกเกิดถึง 5 ขวบ ลดช่องว่างระหว่างกลุ่มเด็กในเมือง และเด็กด้อยโอกาส ให้เหลือน้อยลง แม้หลายหน่วยงานจะมีการถ่ายโอนงานไปให้องค์กรที่มีหน้าที่ในการศึกษาโดยตรงแล้ว แต่อีกหลายหน่วยงานจะได้ริเริ่มงานที่มีลักษณะแตกต่างไปจากเดิม เกิดการบริการจัดการเชิงระบบเป็นแบบแผน แต่ละองค์กรมีการค้นหาเทคนิคหรือนวัตกรรมการดำเนินงานที่เหมาะสม เพื่อนำมาบริหารการเลี้ยงดู พัฒนาเด็กในความดูแลให้ก้าวสู่เป้าหมายที่มุ่งหวัง (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2543)

พิทยภรณ์ มานะจติ (2549) ได้นำเสนอข้อมูลว่าในปัจจุบันมีหน่วยงานรับผิดชอบการจัดการศึกษาด้านพัฒนาเด็กปฐมวัยในประเทศไทยหลายหน่วยงาน ภายใต้สังกัดที่แตกต่างกันออกไปดังต่อไปนี้

หน่วยงานที่จัดสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย

กระทรวงศึกษาธิการ: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา

1. โรงเรียนอนุบาลประจำจังหวัด
2. โรงเรียนอนุบาลเอกชน
3. โรงเรียนศึกษาสงเคราะห์
4. โรงเรียนสำหรับเด็กที่มีความต้องการพิเศษ
5. โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์

สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา: มหาวิทยาลัยของรัฐ

1. ศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน
2. ศูนย์เด็กเล็ก หรือ ศูนย์เด็กก่อนวัยเรียน
3. บ้านสาธิต
4. โรงเรียนสาธิตแผนกอนุบาล

กระทรวงมหาดไทย: องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น

1. กรุงเทพมหานคร
2. โรงเรียนเทศบาล สังกัดสำนักบริหารการศึกษาท้องถิ่น เทศบาลนคร

เทศบาลเมือง หรือ เทศบาลตำบล

3. เมืองพัทยา

กระทรวงมหาดไทย: องค์การบริหารส่วนตำบล

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หรือ โรงเรียนอนุบาลที่ได้รับการถ่ายโอน
2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก หรือ โรงเรียนอนุบาลที่จัดตั้งขึ้นใหม่

กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์

1. สถานสงเคราะห์เด็กอ่อน หรือ บ้านเด็กอ่อน
2. สถานสงเคราะห์เด็ก
3. ศูนย์เด็กเล็กก่อนวัยเรียน กองสงเคราะห์ชาวเขา
4. สถานรับเลี้ยงเด็กเอกชน

กระทรวงกลาโหม

1. โรงเรียนอนุบาล
2. สถานรับเลี้ยงเด็ก

สำนักงานตำรวจแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎามนตรี

1. โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน
2. ศูนย์เด็กเล็กในกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน

กระทรวงสาธารณสุข

1. ศูนย์เด็กเล็กในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพอนามัยแม่และเด็ก

สังกัดกรมอนามัย

2. ศูนย์เด็กเล็กน้าอยู่
3. สถานรับเลี้ยงเด็กกลางวัน สังกัดสำนักอนามัย
4. ศูนย์สุขวิทยาจิตเด็ก / ศูนย์ส่งเสริมพัฒนาเด็กของวิทยาลัยพยาบาลหรือ

โรงพยาบาล กรมการแพทย์

ภาคเอกชน

1. สถานรับเลี้ยงเด็กอ่อน
2. สถานสงเคราะห์เด็ก
3. โครงการสายใยรักจากแม่สู่ลูก
4. โรงเรียนอนุบาล

ประเภทของสถานพัฒนาเด็กปฐมวัย

กุลยา ตันติผลาชีวะ (2542) แบ่งประเภทของสถานพัฒนาเด็กโดยยึดหลักความแตกต่างของลักษณะการบริการเป็นเกณฑ์ในการแบ่งประเภท โดยศาสตร์สากลได้แบ่งสถานพัฒนาเด็กปฐมวัยออกเป็น 5 ประเภทใหญ่ๆ ดังนี้

1. ประเภทของสถานพัฒนาเด็ก

1.1 สถานรับเลี้ยงเด็ก แบ่งได้เป็น 3 ประเภทย่อยได้แก่ 1) ศูนย์เด็กเล็ก (Child Care Center) เน้นการเลี้ยงดูเป็นหลัก 2) ศูนย์เด็กเล็กในบ้าน (Family Day Care) ดำเนินการโดยครอบครัวที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มเล็กๆ รับเด็ก 7 - 12 คน ที่เป็นเด็กในละแวกบ้านใกล้เคียงกัน ร่วมกับลูกเจ้าของบ้านด้วย 3) สถาบันรับเลี้ยงเด็กกลางวัน (Day Care Center) จัดในลักษณะชั้นเตรียมอนุบาล รับเลี้ยงดูและเตรียมความพร้อมแก่เด็กก่อนเข้าเรียนในชั้นอนุบาล

1.2 โรงเรียนเตรียมก่อนเข้าเรียนชั้นอนุบาล แบ่งได้เป็น 2 ประเภทคือ 1) โรงเรียนเด็กเล็ก (Nursery School) สำหรับเด็ก 2-4 ขวบ เน้นการดูแลและพัฒนาด้านสติปัญญาและสังคม 2) โรงเรียนเตรียมอนุบาล (Pre-Kindergarten) รับเด็ก 3 ขวบครึ่ง- 5 ขวบ เน้นการเตรียมเด็กเพื่อเข้าเรียนชั้นอนุบาล

1.3 โรงเรียนอนุบาล (Kindergarten) เปิดบริการเด็กวัย 3-6 ขวบ ประกอบด้วยชั้นอนุบาล 1 อนุบาล 2 และอนุบาล 3 โดยมีรัฐบาลหรือเอกชนเป็นผู้ดำเนินการและไม่ถือว่าเป็นการศึกษาขั้นบังคับ

1.4 โรงเรียนเตรียมประถม (Pre-First Grade) เปิดบริการแก่เด็กที่ไม่มีโอกาสเข้าเรียนชั้นอนุบาล เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนเข้าเรียนชั้นประถมเป็นเวลา 1 ปี รับเด็กอายุ 6-7 ปี

1.5 โรงเรียนเด็กป่วยในโรงพยาบาล (Hospital School) เป็นการจัดการเรียนการสอนแก่เด็กป่วยที่ต้องการรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลเป็นเวลานานๆ จัดเป็นห้องของเล่น (Play Room) เพื่อใช้ในการกระตุ้นการเรียนรู้ของเด็ก หรือจัดการเรียนรู้ขึ้นในห้องผู้ป่วยเด็ก

2. ประเภทของสถานศึกษาพัฒนาเด็กปฐมวัยของไทย

สถานพัฒนาเด็กปฐมวัยของไทยในปัจจุบันสามารถแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ได้ 3 ประเภทดังนี้

2.1 โรงเรียนอนุบาล

สถานศึกษาประเภทโรงเรียนอนุบาล มีทั้งโรงเรียนอนุบาลของรัฐและเอกชน อยู่ในความดูแลของเขตพื้นที่การศึกษา และมหาวิทยาลัย ในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ได้แก่ โรงเรียนสาริตถ์แผนกอนุบาล ดำเนินงานอย่างเป็นระบบ โดยใช้หลักสูตรการศึกษาการศึกษาปฐมวัยของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เปิดสอนเด็กอายุระหว่าง 3-6 ปี มีความมุ่งหมายในการส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างครอบคลุมทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา

2.2 ศูนย์พัฒนาเด็ก

ศูนย์พัฒนาเด็ก เป็นการจัดการศึกษาที่มีรายละเอียดของการดำเนินงานแตกต่างกันตามเป้าหมายและทิศทางในการพัฒนาเด็กตามหน่วยงานต้นสังกัด กิจกรรมการพัฒนาเด็กใช้

หลักการจัดการศึกษาปฐมวัยของรัฐเป็นแกนสำคัญ ศูนย์พัฒนาเด็กในแต่ละสังกัด มีการกำหนดอายุของผู้เข้ารับบริการและจัดอัตราส่วนครูต่อเด็กไม่เท่ากัน รวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมภายในศูนย์เด็กเล็กที่แตกต่างกันออกไปตามสภาพความพร้อมและปัจจัยเกื้อหนุนอื่นๆ โดยเฉพาะงบประมาณจากต้นสังกัด อย่างไรก็ตามช่วงอายุของเด็กที่เข้ามาใช้บริการอาจเป็นช่วงใดช่วงหนึ่งระหว่างแรกเกิด - 6 ขวบ ศูนย์พัฒนาเด็กส่วนใหญ่อยู่ในการดูแลขององค์การบริหารส่วนตำบล เทศบาล วัด และเอกชน ในเขตพื้นที่ที่มีความยากจน พื้นที่ชนบทห่างไกล การคมนาคมไม่สะดวก หรือในชุมชนแออัด สำหรับจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานนั้น อรุณี หรดาล (2537) ได้กล่าวไว้ว่า เพื่อส่งเสริมพัฒนาการและเตรียมความพร้อมครบทุกด้าน ปลูกฝังสุขนิสัย การปรับตัวเข้ากับสังคม และช่วยเหลือตัวเองให้มีความรู้แก่พ่อแม่ในการพัฒนา อบรมเลี้ยงดูลูก ให้เด็กได้รับอาหารตามหลักโภชนาการช่วยแบ่งเบาภาระของผู้ปกครองที่ต้องการประกอบอาชีพและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็กโดยองค์กรท้องถิ่น

2.3 สถานรับเลี้ยงเด็ก

สถานรับเลี้ยงเด็ก ที่รับเด็กวัยแรกเกิด- 3 ขวบ เน้นการดูแลสุขภาพอนามัยและกระตุ้นพัฒนาการตามวัย สามารถแบ่งกลุ่มเด็กออกเป็นกลุ่มเด็กทารก (อายุแรกเกิด - 1 ปี) กลุ่มเด็กเตาะแตะ (อายุ 1-2 ปี) กลุ่มเด็กเล็กหรือเตรียมอนุบาล (อายุ 2-3 ปี) เด็กวัย 1-3 ปี นี้ถือว่าเป็นการบริบาลเด็ก สำหรับเด็กอายุ 3-6 ปี นั้น นิยมใช้บริการของสถานรับเลี้ยงเด็กน้อยมากส่วนใหญ่แล้วผู้ปกครองมักนำเด็กไปเข้ารับบริการในศูนย์เด็กเล็กหรือโรงเรียนอนุบาลซึ่งจัดบริการเป็นระบบชัดเจนกว่า ยกเว้นในพื้นที่ที่บริการการศึกษาในระบบโรงเรียน ยังเข้าไปไม่ถึงและไม่มีทางเลือกอื่น จึงใช้บริการสถานรับเลี้ยงเด็กต่อไปจนกว่าจะเข้ารับการศึกษาชั้นพื้นฐาน

สถานรับเลี้ยงเด็กเปิดบริการทั่วไป ทั้งในเขตเมืองและชนบทในกลุ่มผู้ใช้บริการปกติทั่วไปและกลุ่มด้อยโอกาส มีทั้งสังกัดรัฐบาล เช่น สถานแรกรับเด็ก สถานสงเคราะห์เด็กอ่อน สถานสงเคราะห์เด็ก สถานรับเลี้ยงเด็กกลางวัน บ้านสาธิตของมหาวิทยาลัยราชภัฏและสังกัดเอกชน ได้แก่ สมาคม มูลนิธิ องค์กร และนิติบุคคลต่างๆ เช่น สมาคมวายุเอ็มซีเอ มูลนิธิโสสะ สภาสตรี รวมถึงสถานรับเลี้ยงเด็กเอกชนโดยทั่วไป

การจัดบริการเด็กในสถานรับเลี้ยงเด็ก มักจัดให้มีครูและพี่เลี้ยงร่วมกันดูแลเด็ก โดยสามารถใช้หลักสูตร การศึกษาปฐมวัย สำหรับเด็กวัย 1-3 ปี และ 3-6 ปี ของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ เป็นแนวทางจัดกิจกรรมกระตุ้นพัฒนาการเด็กหรืออาจใช้หลักสูตรที่เหมาะสมซึ่งจัดขึ้นเองก็ได้ สำหรับการจัดสภาพแวดล้อมและการปฏิบัติหน้าที่ของครูพี่เลี้ยง ในการบริการเด็กนั้นต้องเป็นไปตามเกณฑ์ที่กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ เป็นผู้ออกใบอนุญาตการเปิดดำเนินการ

จากสาระเนื้อหาที่ได้ประมวลไว้ข้างต้น จะเห็นได้ว่าในประเทศไทยมีหน่วยงานหลายหน่วยเข้ามาร่วมบริการจัดการศึกษาปฐมวัย แม้กระทรวงศึกษาธิการมีหน้าที่ในการดูแลการศึกษาระดับนี้โดยตรง แต่ได้มีการกระจายการมีส่วนร่วมจัดการศึกษาให้แก่หน่วยงานอื่นให้ร่วมกันปฏิบัติหน้าที่ เป็นภารกิจหลักหรือเป็นงานสนับสนุนด้วยอีกทางหนึ่งควบคู่กันไป จึงเป็นผลดีต่อเด็กปฐมวัยที่มีหน่วยงานให้บริการการศึกษาหลากหลายสังกัด ช่วยให้เด็กได้รับการดูแลและพัฒนาอย่างทั่วถึงและครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายยิ่งขึ้น รวมทั้งสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของเด็กในแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย

1.5 การจัดประสบการณ์

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย 3-5 ปี จะไม่จัดเป็นรายวิชาแต่จัดในรูปของกิจกรรมบูรณาการผ่านการเล่น เพื่อให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง เกิดการเรียนรู้ ได้พัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา (กรมวิชาการ, 2546)

ความหมายของการจัดประสบการณ์

ราศี ทองสวัสดิ์ (2527) ได้กล่าวถึงความหมายของการจัดประสบการณ์ไว้ว่า การจัดกิจกรรมตามแผนการจัดประสบการณ์และการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนให้กับเด็กปฐมวัย โดยให้ได้รับประสบการณ์ตรงจากการเล่น การลงมือปฏิบัติซึ่งจะทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ได้ดี และส่งเสริมพัฒนาการให้ครบทุกด้านทั้งด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญา

พัฒนา ชัชพงษ์ (2530) กล่าวถึงความหมายของการจัดประสบการณ์ว่า หมายถึง การจัดการศึกษาให้แก่เด็กปฐมวัยเพื่อพัฒนาให้ครบทุกด้าน มิได้มุ่งอ่านเขียนได้เช่นระดับประถมศึกษา แต่เป็นการปูพื้นฐานให้โดยคำนึงถึงวัยและความสามารถของเด็กเพื่อส่งเสริมและพัฒนาให้พร้อมที่จะเรียนในระดับต่อไป

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ (2536) ได้ให้ความหมายของการจัดประสบการณ์ว่าหมายถึง การจัดกิจกรรมตามแผนการจัดประสบการณ์และการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนให้กับเด็กปฐมวัย โดยให้ได้รับประสบการณ์ตรงจากการเล่น การลงมือปฏิบัติ ซึ่งจะทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ดีและเพื่อส่งเสริมพัฒนาการให้ครบทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา โดยมีมุ่งจะให้อ่านเขียนได้ดังเช่นในระดับประถมศึกษา แต่เป็นการปูพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเรียนรู้ เช่น ทักษะในการสังเกตผ่านประสาทสัมผัสทั้งห้า

เยาวนาถ เลาหบรรจง (2545) ได้ให้ความหมายไว้ว่า การจัดประสบการณ์เป็นการ จัดเตรียมสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน ตลอดจนสื่ออุปกรณ์ ซึ่งพร้อมที่จะให้ เด็กเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติโดยตรงกับสิ่งเหล่านั้น เพื่อให้เกิดการขยายประสบการณ์และการ เรียนรู้ไปสู่การพัฒนาทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ให้เหมาะสมกับวัย และพัฒนาการ

จากความหมายของการจัดประสบการณ์ที่กล่าวมาสรุปได้ว่า การจัดประสบการณ์ เป็นการ จัดเตรียมสภาพแวดล้อม การจัดวัสดุอุปกรณ์ สิ่งจำลองและสื่อต่างๆที่มีลักษณะและ คุณสมบัติเหมาะสมสำหรับการทำกิจกรรมตอบสนองต่อสถานการณ์นั้นๆจะเกิดประสบการณ์ ต่างๆตามวัตถุประสงค์ของผู้จัด

หลักการจัดประสบการณ์

เยาวกา เตชะคุปต์ (2542) กล่าวถึงหลักการจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยไว้ ดังต่อไปนี้

1. การส่งเสริมให้เด็กเจริญงอกงามในทุกๆด้าน คือ ด้านร่างกาย อารมณ์ สังคม และ สติปัญญา และใช้วิธีการแบบบูรณาการ ซึ่งมีจุดมุ่งหมายอันแท้จริงของการจัดประสบการณ์โดย เน้นที่การเรียนรู้ของเด็กให้เกิดจากการผสมผสาน มิใช่เกิดจากการเรียนเฉพาะเนื้อหาที่เจาะจง การเรียนรู้ของเด็กควรส่งเสริมและส่งผลกระทบต่อตัวเด็กทุกด้านไม่ใช่เฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง เท่านั้น
2. การวางแผนแนวการจัดประสบการณ์ ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานการสังเกตของครู การ จดบันทึกข้อมูลความสนใจเฉพาะของเด็กแต่ละคน รวมทั้งความก้าวหน้าทางพัฒนาการของเด็ก โดยใช้เกณฑ์คำนึงถึงความเหมาะสมของอายุ ข้อมูลของเด็กแต่ละคนที่เกี่ยวกับความต้องการ จุดเด่น และความสนใจ
3. การวางแผนการจัดประสบการณ์ วิธีการเรียนรู้นั้นเน้นหลักการปฏิสัมพันธ์ โดยการ ที่ครูจัดเตรียมสภาพแวดล้อมให้เด็กใช้การสำรวจอย่างกระตือรือร้น การมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ กลุ่มเพื่อนและวัสดุอุปกรณ์ สำหรับการประเมินนั้นใช้เกณฑ์ตัดสินจากการที่เด็กทำกิจกรรมด้วย ตนเอง มิใช่เกิดจากการตัดสินความถูกต้องจากผู้ใหญ่
4. การจัดกิจกรรมและสื่อการเรียนการสอนในรูปของจริง เป็นรูปธรรมและสัมพันธ์กับ ชีวิตจริงของเด็ก โดยเด็กเรียนรู้จากของจริง ความรู้จะเกิดขึ้นในขณะที่เด็กจับต้อง สัมผัส ทดลอง กับสิ่งของต่างๆ ได้เล่นกับเพื่อนๆ ในที่สุดจากประสบการณ์ เด็กจะเกิดความคิดรวบยอด เกิดการ พัฒนาเรียนรู้สัญลักษณ์ ภาษาที่ละน้อยๆ
5. การจัดเตรียมประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็กนั้น ให้คำนึงถึงความแตกต่าง ทางด้านความสนใจและความสามารถ มากกว่าความแตกต่างของช่วงอายุปฏิทิน ครูเตรียม

แผนการช่วยเด็กที่มีพัฒนาการต่างจากเพื่อนในกลุ่ม โดยคำนึงถึงช่วงความแตกต่างของเด็กห่างกัน 12 เดือนถึงสูงสุด 2 ปี ความซับซ้อนของวัสดุอุปกรณ์และการใช้งาน ควรสอดคล้องกับช่วงระยะอายุของเด็ก เช่น ถ้าเด็กอายุ 3 ถึง 5 ปี อยู่ร่วมกัน ครูควรจัดวัสดุอุปกรณ์ต่างๆที่มีความยากง่าย และสลับซับซ้อนต่างกัน

6. การจัดเตรียมกิจกรรมและวัสดุอุปกรณ์หลายๆแบบ ครูควรเตรียมและรู้จักเพิ่มความยากความซับซ้อน และการท้าทายในการทำกิจกรรม ทั้งนี้โดยให้เด็กเป็นผู้ลงมือกระทำด้วยตนเอง ซึ่งวิธีนี้ช่วยให้เด็กพัฒนาความเข้าใจและทักษะต่างๆในขณะที่เด็กทำกิจกรรมต่างๆครูควรฟังสังเกต และอธิบายสิ่งต่างๆให้เด็กได้เข้าใจ รวมทั้งการช่วยให้เด็กรู้จักตั้งคำถาม ครูตอบคำถามเด็ก และให้ข้อเสนอแนะต่างๆต่อไปนี้เป็นการจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับเด็กที่มีช่วงอายุต่างๆกันตั้งแต่แรกเกิดถึง 8 ปี

กรมวิชาการ (2546) ได้เสนอแนะถึงหลักการจัดประสบการณ์ดังนี้

1. จัดประสบการณ์การเล่นและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาเด็กโดยองค์รวมอย่างต่อเนื่อง
2. เน้นเด็กเป็นสำคัญ สนองความต้องการ ความสนใจ ความแตกต่างระหว่างบุคคล และบริบทของสังคมที่เด็กอาศัยอยู่
3. จัดให้เด็กได้รับการพัฒนาโดยให้ความสำคัญทั้งกับกระบวนการและผลผลิต
4. จัดการประเมินพัฒนาการให้เป็นกระบวนการต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์
5. ให้ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาเด็ก

วรวรรณ เหมชะญาติ (2549) ได้กล่าวถึงหลักการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ไว้ 14 ประการ

1. การเลียนแบบ

การเลียนแบบเป็นวิธีการเรียนรู้โลกที่รวดเร็วและสำคัญยิ่งของเด็ก เด็กจะเลียนแบบทั่วทั้งตัว ไม่ใช่เฉพาะพฤติกรรมหรือท่าทางภายนอกที่เห็นเท่านั้น แต่จะเลียนแบบลึกลงไปถึงอารมณ์ จิตใจ และความรู้สึกนึกคิดอย่างไม่รู้ตัว ในวัยนี้ จึงเป็นช่วงเวลาแห่งการซึมซับความดีงาม ความมุ่งมั่นและพฤติกรรมอันเป็นบรรทัดฐานของสังคมของผู้ใหญ่รอบข้าง ดังนั้น การทำซ้ำๆ อย่างสม่ำเสมอ และเห็นคุณค่าของทุกสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิต จึงช่วยให้เด็กพัฒนาความเป็นตัวตนต่อไปอย่างงดงามและมั่นคง

2. การใช้ประสาทสัมผัส

การเรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสเป็นวิธีการเรียนรู้ที่ติดแน่นและคงทนที่สุดสำหรับเด็ก การเปิดโอกาสให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสทั้ง 5 ด้าน ในการสำรวจตรวจสอบสิ่งต่างๆ ที่แวดล้อมในชีวิต หรือลงมือปฏิบัติกิจกรรมต่างๆ ในลักษณะของประสบการณ์ตรง ยิ่งช่วยกระตุ้นใยประสาทในสมองให้มีการสร้างเครือข่ายที่โยงใยและซับซ้อนมากขึ้น อันนำไปสู่การจดจำอย่างมี

ความหมาย การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้กับเด็กจึงต้องผลักดันให้เด็กได้ฝึกฝน ค้นเคย และละเอียดลออกับการใช้ประสาทสัมผัสทุกด้านในการสืบสอบโลกรอบตัว

3. การเล่น

การเล่นเป็นวิถีทางในการพัฒนาและเรียนรู้เกี่ยวกับโลกของเด็ก การเล่นจึงเป็นสิ่งสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาศักยภาพของเด็กในทุกๆ ด้าน ทั้งทางด้านสังคม คุณธรรม และการยอมรับนับถือตนเองและผู้อื่น การเล่นไม่ใช่การฆ่าเวลา แต่เป็นเรื่องที่จริงจังที่เด็กทุกคนต้องเผชิญ การเล่นจึงต้องการเวลา วัสดุ-อุปกรณ์ และสถานที่ เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กได้สำรวจความคิด ความรู้สึก แก้ปัญหา และทดลองสิ่งต่างๆ ผ่านการวางแผน การจัดระบบ การใช้เหตุผล การฝึกฝนทักษะ การจินตนาการ การสร้างสรรค์ และการสำรวจตรวจสอบด้วยตนเองภายใต้บรรยากาศที่รื่นรมย์ ปลอดภัย และเอื้อต่อการประสบความสำเร็จ อีกนัยหนึ่งคือ เด็กใช้การเล่นเป็นการทดสอบ ความคิด ทั้งแบบเอहनัยและอเนहनัย ดังนั้น การพัฒนาการคิด ประสาทสัมผัส และทักษะที่จำเป็นต่างๆ จึงเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาในขณะที่เล่น ยิ่งไปกว่านั้น การเล่นยังทำให้เด็กมีสมาธิและมีความมุ่งมั่นอยู่กับงานที่ทำนานยิ่งขึ้น อันเป็นพื้นฐานของการเรียนในระดับที่สูงขึ้นต่อไป

4. การจัดประสบการณ์ตามโอกาส

การจัดประสบการณ์ตามโอกาสเกิดขึ้นในขณะที่เด็กกำลังสืบค้นและเรียนรู้เกี่ยวกับโลกรอบตัวอย่างเสรี เนื่องจากการจัดประสบการณ์ตามโอกาสไม่สามารถที่จะวางแผนล่วงหน้าได้ ความเชี่ยวชาญของครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพราะครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีประสบการณ์เท่านั้น จึงจะเข้าใจและรู้จักหวนในการชักจูงโอกาสที่ท้าทายนั้นสอดแทรกความรู้ที่ถูกต้องและเหมาะสมให้แก่เด็กอย่างกลมกลืนและเป็นธรรมชาติ การสังเกตการทำกิจกรรมของเด็ก การจดบันทึกพัฒนาการเด็ก และการตอบสนองต่อพฤติกรรมเด็กอย่างทันที่ท่วงที ด้วยการมอง การยิ้ม การสัมผัส การชมเชย หรือการใช้ท่าทางต่างๆ ประกอบ จึงเป็นการให้โอกาสเด็กได้พัฒนาการเรียนรู้ทางด้านสติปัญญา และเข้าใจถึงความเหมาะสมทางด้านพฤติกรรมของตนเองตามแบบแผนของสังคมที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

5. การจัดประสบการณ์ตามกำหนด

การจัดประสบการณ์ตามกำหนดเป็นประสบการณ์ที่ครูหรือผู้ที่เกี่ยวข้องได้มีการวางแผนกิจกรรมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้อย่างรอบคอบไว้ล่วงหน้า การจัดประสบการณ์ในลักษณะนี้ นอกจากจะต้องคำนึงถึงวัตถุประสงค์ในการเรียนรู้แล้ว ยังต้องมุ่งเน้นความหลากหลายในลักษณะของการทำงาน กิจกรรม และเวลา ด้วย การจัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่สมบูรณ์และท้าทายต่อความสามารถในการเรียนรู้ของเด็ก จึงเป็นการช่วยผู้ให้เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสส่วนต่างๆ ในการรับ

และตีความข้อมูลที่ได้มาอย่างพินิจพิจารณา อันเป็นการวางรากฐานของการเรียนรู้ที่มั่นคงในระดับที่สูงขึ้นไป

6. การเสริมแรงทางบวก

การใช้คำพูดที่อ่อนหวานและไพเราะ การสัมผัสที่นุ่มนวลและมั่นคง การแสดงออกอย่างชื่นชมและให้เกียรติ เป็นตัวอย่างของการเสริมแรงทางบวกที่ช่วยส่งเสริมให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีกับตนเอง เข้าใจความรู้สึกของผู้อื่นมากขึ้น เช่นเดียวกับความรู้สึกถึงความสำเร็จในการเรียนรู้ของตน การใช้การเสริมแรงทางบวกเป็นการวางเงื่อนไขพฤติกรรมเด็ก ดังนั้นจึงต้องให้การเสริมแรงทางบวกทันทีควบคู่กับพฤติกรรมอันพึงประสงค์ซึ่งจะยังผลและมีความหมายที่ชัดเจนต่อเด็ก

7. การจัดสภาพแวดล้อม

การจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและนอกห้องเรียนล้วนมีอิทธิพลอย่างมากต่อการเรียนรู้ เพราะสภาพแวดล้อมรอบตัวสามารถสร้างความรู้สึกกระตือรือร้น และสนใจให้เด็กอยากรู้ อยากเห็นได้อย่างคาดไม่ถึง ดังนั้นการจัดสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่นเป็นธรรมชาติ สะอาด อบอุ่น ปลอดภัย และเป็นทีคุ้นเคย จึงเท่ากับเป็นการสร้างบรรยากาศที่มีความหมายต่อชีวิตและการเรียนรู้ ก่อให้เกิดความสบายใจ ลดความเครียด ชัดเกลาความกระด้าง เสริมสร้างพฤติกรรมทางบวกและเจตคติที่ดีต่อการมองสรรพสิ่งในโลกอย่างสัมพันธ์และเกื้อกูลทั้งของครูและเด็ก ด้วยเหตุนี้ เด็กจึงจำเป็นและสมควรอย่างยิ่งที่จะต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ถูกจัดสรรแล้วอย่างสมบูรณ์ อันนำไปสู่พฤติกรรมการเรียนรู้ตามเป้าประสงค์ เชื้อต่อการพัฒนาทักษะชีวิตต่างๆ ที่จำเป็น และมีการเจริญเติบโตที่ดีทั้งกายและจิต เหมาะสมตามวัยของเด็กที่ควรจะเป็น

8. การสร้างบรรยากาศ

เนื่องจากการเรียนรู้ของเด็กเป็นการเรียนผ่านจิตได้สำนึก สิ่งที่เด็กเรียนรู้ไปจะส่งผลต่อทั้งสุขภาพกายและสุขภาพจิต อย่างไม่รู้ตัวและฝังแน่นไปจนเติบโตใหญ่ การจัดการศึกษาจึงต้องคำนึงถึงการสร้างบรรยากาศเพื่อป้องกันเด็กให้รอดพ้นจากสิ่งที่จะเป็นอันตราย หรือส่งผลกระทบต่อสุขภาพกายและสุขภาพจิตทั้งปวง การสร้างบรรยากาศในห้องเรียนและนอกห้องเรียนที่ช่วยให้เด็กเกิดการเรียนรู้ที่ดีต้องคำนึงถึงความเป็นมิตร ความอบอุ่น ความปลอดภัย และอิสรภาพในการเรียนรู้ ภายใต้บรรยากาศของความไว้วางใจและความร่วมมือของบุคคลรอบข้าง

9. การสื่อสาร

เด็กเรียนรู้ที่จะสื่อสารตั้งแต่ครั้งที่อยู่ในครรภ์มารดา ก่อนที่จะพูดได้ หรือรู้จักที่จะอ่าน ก. ไก่ ทั้งนี้สังเกตได้จากการเปลี่ยนแปลงจังหวะการเต้นของหัวใจ หรือแม้แต่พฤติกรรมบางอย่าง เช่น การก้มท้องแม่เมื่อรู้สึกว่าคุณอยู่ในตำแหน่งที่ไม่สบาย เมื่อโตขึ้น รูปแบบและพฤติกรรมของ การสื่อสารเริ่มเปลี่ยนแปลงไปตามพัฒนาการทางร่างกายและอารมณ์ เช่น การดู

นิ้วมือเมื่อหิว การทำตาโตเมื่อตกใจ การหายใจถี่เมื่อตื่นตื่น การสิ้นศรัทธาเมื่อไม่ต้องการ การร้องไห้เมื่อถูกขัดใจ หรือการใช้ภาษาอ้อแอ้ในการพูดคุย ดังนั้นการสื่อสารด้วยสีหน้า ท่าทางการเคลื่อนไหวและภาษา จึงเป็นการถ่ายทอดความนึกคิด ความต้องการ และความรู้สึกที่มีความหมายอย่างยิ่งของคนคนหนึ่งไปสู่คนอื่นอีกคนหนึ่งอย่างสมบูรณ์ โอกาสในการสื่อสารที่หลากหลายรูปแบบภายใต้บริบทแวดล้อมที่แตกต่าง ล้วนช่วยสนับสนุนและส่งเสริมให้เด็กมีความพร้อมพื้นฐานทางการสื่อสารที่สำคัญในการสร้างความกระจ่างทางความคิดและความรู้สึกของตนเองที่ผู้อื่นยอมรับ และในขณะเดียวกัน ก็สามารถยอมรับความคิดและความรู้สึกผู้อื่นได้

10. การจัดประสบการณ์จากธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น

ความงดงามของธรรมชาติและควมร่ำรวยของวัฒนธรรมท้องถิ่นเป็นส่วนที่ทำให้บรรยากาศแห่งการเรียนรู้ของเด็กหอมกลิ่นและยั่วยวน การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กอย่างประสานสัมพันธ์กับธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่น ช่วยย่อโลกอันกว้างใหญ่ให้ง่ายต่อการเรียนรู้สำหรับเด็ก การจัดประสบการณ์จากธรรมชาติและวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงไม่เพียงแต่จะเป็นส่วนสำคัญของการส่งเสริมความงอกงามทางสติปัญญาของเด็ก โดยผ่านทั้งทางจิตใต้สำนึกและจิตสำนึกของเด็กตลอดทั้งวัน การเห็นคุณค่าของตนเองและสิ่งอื่นหรือผู้อื่นที่แวดล้อม การให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน แต่ยังเป็นการพัฒนารากฐานการดำเนินชีวิตที่เพียงพอ อันนำไปสู่ความมั่นคงอย่างยั่งยืน

11. การบูรณาการ

เด็กเรียนรู้ที่จะรู้จักโลกและสิ่งรอบตัวอย่างผสมผสานทั้งทักษะและความรู้ การเรียนเป็นขั้นหรือเป็นส่วนย่อยจึงไม่สามารถทำให้เด็กเห็นภาพรวมของสิ่งที่เรียนรู้ได้ชัดเจน การบูรณาการจึงเป็นแนวคิดในการผสมผสานความรู้และทักษะที่เด็กควรได้รับและฝึกฝนในลักษณะที่สอดคล้องและกลมกลืน เช่นเดียวกับประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของเด็ก ดังนั้นเพื่อให้แน่ใจว่า เด็กได้รับความรู้หรือสาระที่จำเป็นต่อชีวิตอย่างสมดุล ความเป็นศาสตร์และศิลป์ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กจึงเป็นหลักสำคัญของการบูรณาการที่ครูจะต้องตระหนักถึงและมีความแม่นยำในการใช้ เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้ของเด็กให้ประสานสัมพันธ์กับโลกแห่งชีวิตต่อไป

12. การทำงานกลุ่ม

การทำงานกลุ่มมุ่งเน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบร่วมมือเป็นสำคัญ อันส่งผลโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทั้งทางวิชาการและทางสังคม เด็กจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเรียนรู้ว่าความสำเร็จของการทำงานกลุ่มอยู่ที่ความสำเร็จของทุกคนในกลุ่ม ไม่ใช่ความสำเร็จของคนใดคนหนึ่งในกลุ่มเท่านั้น ถึงแม้ว่าจุดเน้นของการทำงานกลุ่มจะอยู่ที่วัตถุประสงค์ และการฝึกฝน

พฤติกรรมในการทำงานกลุ่ม การสร้างความแข็งแกร่งเป็นรายบุคคลเป็นสิ่งที่ไม่สามารถมองข้ามได้ เด็กเรียนรู้ที่จะสร้างมิตรภาพกับเด็กอื่นที่มีความแตกต่างไปจากตน รู้จักประนีประนอมและขัดเกลาความคิดและพฤติกรรมของตนให้เป็นที่ยอมรับของกลุ่ม ดังนั้น การเตรียมเด็กให้เข้าใจถึงการทำงานกลุ่ม จึงเป็นขั้นแรกในการเรียนรู้ถึงความหมายของกระบวนการในการทำงานกลุ่ม อันนำไปสู่การเตรียมเด็กให้พร้อมกับโลกแห่งประชาธิปไตยในวันข้างหน้า

13. ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน

ครอบครัวเป็นเพื่อนที่ดีเยี่ยมของโรงเรียน เพราะครอบครัวเป็นครูคนแรกของเด็ก ครอบครัวจึงมีอิทธิพลต่อความคิด เจตคติ การเรียนรู้ และอารมณ์ของเด็ก ด้วยเหตุนี้ การศึกษาของเด็กจึงเป็นความรับผิดชอบของครอบครัวโดยตรง ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านและโรงเรียนอยู่บนพื้นฐานของความเข้มแข็งของครอบครัวของเด็กแต่ละคน ผู้ปกครองหรือสมาชิกในครอบครัวที่เกี่ยวข้องกับเด็กจึงสามารถเข้ามามีบทบาทในการเรียนรู้ของเด็กที่โรงเรียนได้หลายรูปแบบ ทั้งยังสามารถจัดหาแหล่งวิทยาการการเรียนรู้ที่สมบูรณ์และหลากหลายให้กับเด็กได้ นอกจากนี้ ยังเปรียบเสมือนตัวกลางในการส่งทอดความคิดหรือเชื่อมโยงความเคลื่อนไหวต่างๆ ไปยังผู้ปกครองอื่นที่ไม่สนใจจะทำงานร่วมกับโรงเรียน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ถ้าผู้ปกครองได้มีโอกาสในการวางแผนและ/หรือมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนลูกของตนเองก็จะเป็นการพัฒนาประสิทธิภาพในการอบรมเลี้ยงดูลูกของตนเองยิ่งขึ้น

14. การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้

การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้เป็นเรื่องของการมองถึงความต่อเนื่องและการบูรณาการสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตของเด็ก การประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อดูความพร้อม ความสามารถ ความก้าวหน้า จุดเด่น หรือข้อบกพร่องในการเรียนรู้ถึงสิ่งต่างๆ รอบตัวของเด็กมากกว่าการตัดสินว่าได้หรือตก สอบผ่านหรือสอบไม่ผ่าน ทั้งนี้ก็เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นหรือแก้ไขข้อบกพร่องที่พบเห็นนั้น ในวัยเด็กความสามารถและการแสดงออกอาจเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพของสิ่งแวดล้อม ข้อมูลที่ได้จากการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ในวันนี้ จึงอาจไม่ใช่ตัวตนของเด็กจริงๆ ในวันพรุ่งนี้ แต่เป็นเพียงการอธิบายตัวตนของเด็กในขณะนั้นเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ เพื่อความชัดเจนการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้จึงต้องอาศัยข้อมูลหลากหลายรูปแบบในการอธิบายเพื่อให้เห็นภาพของเด็กคนนั้นในช่วงเวลานั้น ไม่ว่าจะด้วยวิธีใด เช่น การสังเกตเด็กทำกิจกรรมในสถานการณ์ต่างๆ การสัมภาษณ์ การวิเคราะห์งานที่เด็กทำ หรือการปรึกษาผู้ปกครองและครูคนอื่นๆ

กล่าวโดยสรุป หลักในการจัดประสบการณ์จะต้องเน้นเด็กเป็นสำคัญมีการบูรณาการในสิ่ง que เด็กได้เรียนให้เกิดพัฒนาการทั้ง 4 ด้าน โดยคำนึงถึงความแตกต่างทางด้านความสนใจ

ความสามารถ ความแตกต่างระหว่างบุคคล และบริบทของสังคม เพื่อพัฒนาเด็กโดยองค์รวมอย่างต่อเนื่อง ควรมีการเสริมแรงให้กับเด็กเพื่อที่เด็กจะได้มีความรู้สึกที่ดีต่อการจัดประสบการณ์

แนวทางการจัดประสบการณ์

กรมวิชาการ (2546) ได้เสนอแนะถึงแนวทางการจัดประสบการณ์ดังนี้

1. จัดประสบการณ์สอดคล้องกับจิตวิทยาพัฒนาการ คือ เหมาะสมกับอายุ ภูมิภาวะ และระดับพัฒนาการ เพื่อให้เด็กทุกคนได้พัฒนาเต็มตามศักยภาพ

2. จัดประสบการณ์สอดคล้องกับลักษณะการเรียนรู้ของเด็กวัยนี้ คือ เด็กได้ลงมือกระทำ เรียนรู้ผ่านประสาทสัมผัสทั้ง 5 ได้เคลื่อนไหว สำรวจ เล่น สังเกต สืบค้น ทดลอง และคิดแก้ปัญหาได้ด้วยตนเอง

3. จัดประสบการณ์ในรูปแบบบูรณาการ คือ บูรณาการทั้งทักษะและสาระการเรียนรู้

4. จัดประสบการณ์ให้เด็กได้ริเริ่มคิด วางแผน ตัดสินใจ ลงมือกระทำและนำเสนอ โดยผู้สอนเป็นผู้สนับสนุน อำนวยความสะดวก และเรียนรู้ร่วมกับเด็ก

5. จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อน และกับผู้ใหญ่ ภายใต้สภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ บรรยากาศที่อบอุ่นมีความสุข และเรียนรู้การทำกิจกรรมแบบร่วมมือในลักษณะต่าง ๆ กัน

6. จัดประสบการณ์ให้เด็กมีปฏิสัมพันธ์กับสื่อและแหล่งการเรียนรู้ที่หลากหลาย และอยู่ในวิถีของเด็ก

7. จัดประสบการณ์ที่ส่งเสริมลักษณะนิสัยที่ดี และทักษะการใช้ชีวิตประจำวัน ตลอดจนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมให้เป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์การเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

8. จัดประสบการณ์ทั้งในลักษณะที่วางแผนไว้ล่วงหน้า และแผนที่เกิดขึ้นในสภาพจริง โดยไม่ได้คาดการณ์ไว้

9. ผู้ปกครองและชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดประสบการณ์ ทั้งการวางแผน สนับสนุน สื่อการสอน การเข้าร่วมกิจกรรม และการประเมินพัฒนาการ

10. จัดทำสารนิทัศน์ ด้วยการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็กเป็นรายบุคคล นำมาไตร่ตรอง และใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็ก และการวิจัยในชั้นเรียน

การจัดกิจกรรมประจำวัน

กรมวิชาการ (2546) ได้เสนอแนะถึงการจัดกิจกรรมสำหรับเด็กอายุ 3 – 5 ปี สามารถนำมาจัดเป็นกิจกรรมประจำวันได้หลายรูปแบบซึ่งเป็นการช่วยให้ทั้งผู้สอนและเด็กทราบว่าแต่ละวันจะทำกิจกรรมอะไร เมื่อใดและอย่างไร การจัดกิจกรรมประจำวันมีหลักการจัดและขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน ดังนี้

หลักการจัดกิจกรรมประจำวัน

1. กำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมแต่ละกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของเด็กในแต่ละวัน
2. กิจกรรมที่ต้องใช้ความคิด ทั้งในกลุ่มเล็กและกลุ่มใหญ่ ไม่ควรใช้เวลาต่อเนื่องนานเกินกว่า 20 นาที
3. กิจกรรมที่เด็กมีอิสระเลือกเล่นเสรี เช่น การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง ฯลฯ ใช้เวลาประมาณ 40 - 60 นาที
4. กิจกรรมควรมีความสมดุลระหว่างกิจกรรมในห้องและนอกห้องกิจกรรมที่ใช้กลุ่มเนื้อใหญ่และกลุ่มเนื้อเล็ก กิจกรรมที่เป็นรายบุคคล กลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ กิจกรรมที่เด็กเป็นผู้ริเริ่มและผู้สอนเป็นผู้ริเริ่ม และกิจกรรมที่ใช้กำลังและไม่ใช้กำลังจัดให้ครบทุกประเภท ทั้งนี้กิจกรรมที่ต้องออกกำลังกายควรจัดสลับกับกิจกรรมที่ไม่ต้องออกกำลังมากนัก เพื่อเด็กจะได้ไม่เหนื่อยเกินไป

ขอบข่ายของกิจกรรมประจำวัน

กรมวิชาการ (2546) ได้เสนอแนะถึงขอบข่ายของการจัดกิจกรรมประจำวันดังนี้

1. การพัฒนากล้ามเนื้อใหญ่ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อใหญ่ การเคลื่อนไหว และความคล่องแคล่วในการใช้อวัยวะต่าง ๆ จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็กได้เล่นอิสระกลางแจ้ง เล่นเครื่องเล่นสนาม เคลื่อนไหวร่างกายตามจังหวะดนตรี
2. การพัฒนากล้ามเนื้อเล็ก เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความแข็งแรงของกล้ามเนื้อเล็ก การประสานสัมพันธ์ระหว่างมือและตา จึงควรจัดกิจกรรมโดยให้เด็กได้เล่นเครื่องเล่นสัมผัส เล่นเกมต่อภาพ ฝึกช่วยเหลือตนเองในการแต่งกาย หยิบจับชิ้นส้อม ใช้อุปกรณ์ ศิลปะ เช่น สีเทียน กรรไกร พู่กัน ดินเหนียว ฯลฯ
3. การพัฒนาอารมณ์ จิตใจ และปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กมีความรู้สึกที่ดีต่อตนเองและผู้อื่น มีความเชื่อมั่น กล้าแสดงออก มีวินัยในตนเอง รับผิดชอบ ซื่อสัตย์ ประหยัด เมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อ แบ่งปัน มีมารยาทและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทยและศาสนาที่นับถือ จึงควรจัดกิจกรรมต่าง ๆ ผ่านการเล่นให้เด็กได้มีโอกาสตัดสินใจเลือก ได้รับการตอบสนองตามความต้องการ ได้ฝึกปฏิบัติโดยสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรม ตลอดเวลาที่โอกาสเอื้ออำนวย
4. การพัฒนาสังคมนิสัย เพื่อให้เด็กมีลักษณะนิสัยที่ดี แสดงออกอย่างเหมาะสม และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ช่วยเหลือตนเองในการทำกิจวัตรประจำวัน มีนิสัยรักการทำงาน รู้จักระมัดระวังความปลอดภัยของตนเองและผู้อื่น จึงควรจัดให้เด็กได้ปฏิบัติกิจวัตรประจำวันอย่างสม่ำเสมอ เช่น รับประทานอาหาร พักผ่อนนอนหลับ ขับถ่าย ทำความสะอาด

ร่างกาย เล่นและทำงานร่วมกับผู้อื่น ปฏิบัติตามกฎกติกาข้อตกลงของส่วนรวม เก็บของเข้าที่เมื่อเล่นหรือทำงานเสร็จ ฯลฯ

5. การพัฒนาการคิด เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดรวบยอด สังเกต จำแนก เปรียบเทียบ จัดหมวดหมู่ เรียงลำดับเหตุการณ์ แก้ปัญหา จึงควรจัดกิจกรรมให้เด็กได้สนทนาอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น เชิญวิทยากรมาพูดคุยกับเด็ก ค้นคว้าจากแหล่ง ข้อมูลต่าง ๆ ทดลอง ศึกษานอกสถานที่ประกอบอาหาร หรือจัดให้เด็กได้เล่นเกมการศึกษาที่เหมาะสมกับวัย อย่างหลากหลาย ฝึกการแก้ปัญหาในชีวิตประจำวันและในการทำกิจกรรมทั้งที่เป็นกลุ่มย่อย กลุ่มใหญ่ หรือรายบุคคล

6. การพัฒนาภาษา เพื่อให้เด็กได้มีโอกาสใช้ภาษาสื่อสารถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิด ความรู้ความเข้าใจในสิ่งต่าง ๆ ที่เด็กมีประสบการณ์ จึงควรจัดกิจกรรมทางภาษาให้มีความหลากหลายในสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ มุ่งปลูกฝังให้เด็กรักการอ่านและบุคลากรที่แวดล้อมต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในการใช้ภาษา ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงหลักการจัดกิจกรรมทางภาษาที่เหมาะสมกับเด็กเป็นสำคัญ

7. การส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ เพื่อให้เด็กได้พัฒนาความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึกและเห็นความสวยงามของสิ่งต่าง ๆ รอบตัว โดยใช้กิจกรรมศิลปะและดนตรีเป็นสื่อ ใช้การเคลื่อนไหวและจังหวะตามจินตนาการ ให้ประดิษฐ์สิ่งต่าง ๆ อย่างอิสระตามความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของเด็ก เล่นบทบาทสมมติในมุมเล่นต่าง ๆ เล่นน้ำ เล่นทราย เล่นก่อสร้างสิ่งต่าง ๆ เช่น แท่งไม้ รูปทรงต่าง ๆ ฯลฯ

การจัดตารางกิจกรรมประจำวัน

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2545) ได้เสนอแนะถึงการจัดตารางกิจกรรมสำหรับเด็กวัย 3-5 ปี สามารถนำมาจัดลงในตารางกิจกรรมประจำวันได้หลากหลายรูปแบบ เป็นการช่วยให้ทั้งครูและเด็กทราบว่าแต่ละวันจะทำกิจกรรมอะไร เมื่อใด และอย่างไร โดยมีหลักการจัดดังนี้

1. กำหนดระยะเวลาในการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับวัยของเด็กในแต่ละวัน
2. จัดกิจกรรมทั้งในและนอกห้องเรียนในอัตราส่วนที่เหมาะสม
3. ในการจัดกิจกรรมที่ต้องใช้ความคิด ทั้งในกลุ่มย่อยและกลุ่มใหญ่ ให้คำนึงถึงระยะเวลาที่เหมาะสมกับความสนใจของเด็กในแต่ละช่วงวัย ดังได้กล่าวมาข้างต้น
4. กิจกรรมที่เด็กมีอิสระเลือกเล่นเสรี เช่น การเล่นตามมุม การเล่นกลางแจ้ง เด็กมักจะสนุกสนานเพลิดเพลิน ไม่เบื่อหน่ายง่าย อาจใช้เวลาประมาณ 40-60 นาที
5. กิจกรรมที่ควรมีความสมดุลระหว่างกิจกรรมที่ใช้กล้ามเนื้อใหญ่กับกล้ามเนื้อเล็ก และกิจกรรมที่ใช้กำลังกับไม่ใช้กำลัง จัดให้ครบทุกประเภท กิจกรรมที่ต้องออกกำลังกาย ควรจัดสลับกับกิจกรรมที่ไม่ต้องออกกำลังกายมากนักเพื่อเด็กจะได้ไม่เหนื่อยมากเกินไป

6. ลักษณะการจัดกิจกรรมควรมีความหลากหลาย เช่น กิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะ
กิจกรรมสร้างสรรค์ กิจกรรมเสรี กิจกรรมเสริมประสบการณ์ กิจกรรมกลางแจ้ง เกมการศึกษา ฯลฯ

ตารางกิจกรรมประจำวัน

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2545) ได้กำหนดตัวอย่างตารางกิจกรรมประจำวัน
ไว้ดังนี้

ตารางกิจกรรมประจำวัน

07.-30 – 08.25 น.	รับเด็ก กิจกรรมสงบ
08.25 – 08.45 น.	เคารพธงชาติ สวดมนต์
08.45 – 09.00 น.	ตรวจสุขภาพ ไปห้องน้ำ
09.00 – 09.20 น.	กิจกรรมเคลื่อนไหว และจังหวะ
09.20 – 10.00 น.	กิจกรรมสร้างสรรค์ และกิจกรรมเสรี
10.00 – 10.10 น.	ทำความสะอาดห้อง
10.10 – 10.20 น.	ของว่างเช้า (นม)
10.20 – 10.40 น.	กิจกรรมเสริมประสบการณ์
10.40 – 11.00 น.	กิจกรรมกลางแจ้ง
11.00 – 11.20 น.	กิจกรรมเสริมประสบการณ์
11.20 – 11.50 น.	รับประทานอาหารกลางวัน
11.50 – 12.00 น.	ทำความสะอาด ล้างหน้า แปรงฟัน
12.00 – 14.00 น.	นอนพักผ่อน
14.00 – 14.10 น.	เก็บที่นอน ล้างหน้า
14.10 – 14.20 น.	ของว่างบ่าย (ขนม)
14.20 – 14.50 น.	กิจกรรมภายนอก/เกมการศึกษา
14.50 – 15.00 น.	เตรียมตัวกลับบ้าน

ลักษณะการจัดการเรียนการสอน

กุลยา ตันติพลาชีวะ (2545) กล่าวถึงลักษณะการจัดการเรียนการสอนว่าเป็นการ
แสดงออกถึงความอยากรู้แต่ละวัยต่างกันตรงที่ผู้ใหญ่ใครจะรู้จะอ่าน ศึกษา ค้นคว้า หรือเข้าเรียน
แต่เด็กปฐมวัยแสดงออกถึงการสัมผัสจับต้อง ลักษณะการแสดงความต้องการการเรียนรู้ของเด็ก
ดังกล่าวจึงเป็นพื้นฐานของการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กปฐมวัย

Seefeldt และ Barbour (1994) ได้กล่าวถึงลักษณะของประสบการณ์การเรียนรู้มีลักษณะเฉพาะที่สำคัญดังต่อไปนี้

1. เด็กต้องได้สัมผัสจับต้องโดยตรงด้วยตัวเอง ไม่ว่าจะเป็ประสบการณ์ในชั้นเรียนหรือนอกชั้นเรียน เป็นรายบุคคลหรือรายกลุ่ม
2. เด็กเป็นผู้ริเริ่ม เป็นผู้เลือกสิ่งทีตนเองต้องการเรียนรู้ด้วยตนเอง
3. เนื้อหาหรือสาระที่เรียนมีความหมาย กล่าวคือ เหมาะกับอายุของเด็ก
4. ประสบการณ์การเรียนรู้มีความต่อเนื่อง
5. สนับสนุนให้ออกาสในการใช้ภาษา การมีปฏิสัมพันธ์ด้วยการสื่อสาร
6. สร้างเสริมประสบการณ์สัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และการสร้างเสริมกิจกรรมทางสังคม
7. มีการสรุปแนวคิดและความรู้จากกิจกรรม มีการสะท้อนการเรียนรู้อย่างมีระเบียบวิธี และมีการนำเสนอร่วมด้วย

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ลักษณะการจัดการเรียนการสอนเด็กจะต้องได้รับการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง มีโอกาสที่จะปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ โดยในการจัดกิจกรรมเด็กจะต้องเป็นผู้ที่ริเริ่มคิด และลงมือปฏิบัติด้วยตัวเด็กเอง

2.6 การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

องค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่งของการจัดการศึกษาปฐมวัยคือ "การจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพ" ซึ่งถ้าผู้จัดการศึกษาปฐมวัยสามารถจัดสภาพแวดล้อมทางกายภาพให้กับเด็กในวัยนี้ได้เหมาะสมก็จะช่วยให้เด็กเจริญเติบโตและมีพัฒนาการทุกๆด้านได้อย่างดี และยังเป็นการส่งเสริมความสามารถของเด็กให้ได้อย่างเต็มที่

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2547) ได้กำหนดมาตรฐานสำหรับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ด้านการจัดสภาพแวดล้อม ไว้ดังนี้

1. ด้านอาคารสถานที่

1.1 ที่ตั้ง

สถานที่ตั้งศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรอยู่ในพื้นที่ซึ่งมีขนาดเหมาะสม และต้องไม่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งอาจเสี่ยงต่ออันตราย ได้แก่ บริเวณชนถ่ายแก๊ส น้ำมัน สารเคมี หรือสารพิษ มลภาวะทางอากาศ แสง และเสียงที่มากเกินไป หากไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ ต้องมีมาตรการป้องกันภาวะภัยต่าง ๆ ตามมาตรฐานความจำเป็น และเหมาะสม

1.2 จำนวนชั้นของอาคาร

ตัวอาคารศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก ควรมีจำนวนชั้นไม่เกิน 2 ชั้น นับจากพื้น หากสูงเกินกว่า 2 ชั้น ต้องมีมาตรการป้องกันอัคคีภัย และอุบัติเหตุต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นตามความเหมาะสม และความสูงของตัวห้อง ไม่ควรมีน้อยกว่า 2.40 เมตร นับจากพื้นถึงเพดาน

1.3 ทางเข้า – ออก และประตูหน้าต่าง

ทางเข้า – ออก จากตัวอาคาร ต้องมีความเหมาะสม สามารถเคลื่อนย้ายเด็กออกจากตัวอาคารได้สะดวก หากเกิดอุบัติเหตุหรือเหตุร้ายแรงใด ๆ ขึ้น โดยอย่างน้อยต้องมีทางเข้าทางออก 2 ทาง และแต่ละทางนั้น ควรมีความกว้างประมาณ 80 เซนติเมตร

1.4 ประตู หน้าต่าง

ประตู หน้าต่าง ต้องมีความแข็งแรง อยู่ในสภาพใช้งานได้ดี มีขนาด และจำนวนเหมาะสมกับขนาดพื้นที่ของห้อง และความสูงของหน้าต่าง ควรอยู่ที่ประมาณ 80.00 เซนติเมตร นับจากพื้นให้เด็กมองเห็นสิ่งแวดล้อมได้กว้างและชัดเจน นอกจากนี้ บริเวณประตู หน้าต่าง ไม่ควรมีสิ่งกีดขวางใด ๆ มาปิดกั้น ช่องทางลม และแสงสว่าง

1.5 พื้นที่ใช้สอย

พื้นที่ใช้สอย ต้องจัดให้มีบริเวณพื้นที่ในอาคารที่สะอาด ปลอดภัย และเพียงพอ เหมาะสมกับการปฏิบัติกิจกรรมของเด็ก เช่น การเล่น การเรียนรู้ การรับประทานอาหาร และการนอน โดยแยกเป็นสัดส่วนจากห้องประกอบอาหาร ห้องส้วม และที่พักของเด็กป่วย โดยเฉลี่ยประมาณ 2.00 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน นอกจากนี้พื้นที่สำหรับจัดกิจกรรมพัฒนาเด็กอาจจัดแยกเป็นห้องเฉพาะ หรือจัดรวมเป็นห้องเอนกประสงค์ที่ใช้สำหรับจัดกิจกรรมที่หลากหลายโดยใช้พื้นที่เดียวกันแต่ต่างเวลา และอาจปรับเปลี่ยนวัสดุอุปกรณ์ หรือย้ายเครื่องเรือนตามความเหมาะสม

1.5.1 บริเวณพื้นที่สำหรับการนอน ต้องคำนึงถึงความสะอาดเป็นหลัก อากาศถ่ายเทได้สะดวก และอุปกรณ์เครื่องใช้เหมาะสมกับจำนวนเด็ก มีพื้นที่เฉลี่ยประมาณ 2.00 ตารางเมตร ต่อเด็ก 1 คน โดยมีแนวทางในการจัดดำเนินการ ดังนี้

- 1) จัดให้มีการระบายอากาศที่ดี ปลอดภัย ไม่มีเสียงรบกวน และแสงสว่างไม่จ้าเกินไป
- 2) อุปกรณ์เครื่องนอนต่าง ๆ มีความสะอาด โดยนำไปปิดฝุ่น ตากแดด อย่างน้อยสัปดาห์ละ 1 ครั้ง
- 3) จัดแยกเครื่องนอน หมอน ผ้าห่ม สำหรับเด็กแต่ละคน โดยเขียนหรือปักชื่อไว้ไม่ใช้ร่วมกัน เพื่อป้องกันการแพร่กระจายของเชื้อโรค

1.5.2 บริเวณพื้นที่สำหรับการเล่นและพัฒนาเด็ก ควรออกแบบให้มีพื้นที่สำหรับการเรียนรู้รวมกลุ่มและแยกกลุ่มย่อยในกิจกรรมการเรียนรู้อิสระ การเล่นสร้างสรรค์หรือการอ่านหนังสือ เล่นต่อแข่งไม้ที่ต้องการมุมเงียบ และมีพื้นที่สำหรับการเล่นที่เลอะหรือเปียกต้องคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กเป็นหลัก โดยมีวัสดุอุปกรณ์ที่ป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ และมีอุปกรณ์ หรือเครื่องเล่นที่ส่งเสริมพัฒนาการ และการเรียนรู้ของเด็ก

1.5.3 บริเวณพื้นที่รับประทานอาหาร ต้องคำนึงถึงความสะอาดเป็นหลัก มีอากาศถ่ายเทได้โดยสะดวก มีแสงสว่างพอเหมาะ มีอุปกรณ์เครื่องใช้ที่เพียงพอ และเหมาะสมกับจำนวนเด็ก ทั้งนี้ บริเวณห้องอาหาร โต๊ะ เก้าอี้ ที่ใช้สำหรับรับประทานอาหาร ต้องทำความสะอาดอย่างสม่ำเสมอ และควรจัดให้มีวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่มีขนาดเหมาะสมกับเด็ก ในสภาพที่แข็งแรง และใช้งานได้ดี

1.5.4 บริเวณที่พักเด็กป่วย ต้องแยกเป็นสัดส่วน มีอุปกรณ์ปฐมพยาบาล ตู้ยา เครื่องเวชภัณฑ์ที่จำเป็น และเด็กต้องอยู่ในสายตาของผู้ดูแลตลอดเวลา กรณีไม่สามารถจัดห้องพักเด็กป่วยเป็นการเฉพาะได้ ต้องจัดให้มีที่พักเด็กป่วยแยกเป็นสัดส่วนตามความเหมาะสม

1.5.5 บริเวณสถานที่ประกอบอาหารหรือห้องครัว ต้องแยกห่างจากบริเวณพื้นที่สำหรับเด็กพอสมควร และมีเครื่องใช้ที่จำเป็น รวมทั้งที่ล้าง และเก็บภาชนะเครื่องใช้ต่าง ๆ ที่ถูกสุขลักษณะ โดยเน้นเรื่องความปลอดภัย และความปลอดภัยเป็นหลัก

1.5.6 บริเวณพื้นที่สำหรับใช้ทำความสะอาดตัวเด็ก ต้องจัดให้มีบริเวณที่ใช้สำหรับทำความสะอาดตัวเด็ก และมีอุปกรณ์ที่จำเป็นตามสมควร อย่างน้อยต้องมีที่ล้างมือและแปรงสีฟัน ในขนาดและระดับความสูงที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย ในกรณีที่มีห้องอาบน้ำ จะต้องมีส่วนแสงสว่างเพียงพอ มีอากาศถ่ายเทได้โดยสะดวก และพื้นไม่ลื่น

1.5.7 ห้องส้วมสำหรับเด็ก ต้องจัดให้มีห้องส้วมสำหรับเด็ก โดยเฉลี่ย 1 แห่ง ต่อเด็ก 10 – 12 คน โถส้วมมีขนาดเหมาะสมกับตัวเด็ก โดยมีฐานส้วมที่เด็กสามารถก้าวขึ้นได้ง่าย มีแสงสว่างเพียงพอ อากาศถ่ายเทได้สะดวกและพื้นไม่ลื่น หากมีประตูจะต้องไม่ใส่กลอนหรือกุญแจ และมีส่วนสูงที่สามารถมองเห็นเด็กได้จากภายนอก และไม่ควรถูกปิดจากห้องพัฒนาเด็ก หากห้องส้วมอยู่ภายนอกอาคาร จะต้องไม่ตั้งอยู่ในที่ลับตาคน กรณีที่ไม่สามารถทำห้องส้วมสำหรับเด็กเป็นการเฉพาะได้ อาจดัดแปลงห้องส้วมที่มีอยู่แล้วให้เหมาะสม และปลอดภัยสำหรับเด็ก

1.5.8 ห้องเอนกประสงค์ สำหรับใช้จัดกิจกรรมพัฒนาเด็ก การรับประทานอาหาร หรือการนอน คำนึงถึงความสะอาด และการจัดพื้นที่ใช้สอยให้เหมาะสมกับลักษณะของกิจกรรม หากเป็นอาคารชั้นเดียว ต้องมีฝ้าใต้หลังคา หากเป็นอาคารที่มีมากกว่า 1

ชั้น ควรจัดให้ชั้นบนสุดมีฝ้าใต้หลังคา โดยมีความสูงจากพื้นถึงเพดานไม่น้อยกว่า 2.40 เมตร แต่กรณีที่มีความสูงเกินกว่า 2.40 เมตร อาจไม่มีฝ้าใต้เพดานก็ได้

1.5.9 บริเวณพื้นที่เก็บสิ่งปฏิกูล จะต้องมียุทธศาสตร์ที่เก็บทั้งภายในและภายนอกตัวอาคาร โดยมีจำนวนและขนาดเพียงพอ ถูกสุขลักษณะ และมีการกำจัดสิ่งปฏิกูลทุกวัน

1.5.10 บันได ควรมีความกว้างแต่ละช่วง ไม่น้อยกว่า 1.00 เมตร ลูกตั้งของบันได สูงไม่เกิน 17.50 เซนติเมตร ลูกนอนกว้างไม่น้อยกว่า 20.00 เซนติเมตร บันไดทุกชั้นมีราวและลูกกรงไม่น้อยกว่า 90.00 เซนติเมตร มีราวเดี่ยวเหมาะสำหรับเด็กได้เกาะขึ้นบันได และระยะห่างของลูกกรง ต้องไม่เกิน 17.00 เซนติเมตร เครื่องใช้เฟอร์นิเจอร์ควรมีระดับความสูง และขนาดที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย ให้เด็กสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้อย่างสม่ำเสมอด้วยตนเอง โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของเด็กเป็นสำคัญ

2. ด้านสิ่งแวดล้อม

2.1 ภายในอาคาร

2.1.1 แสงสว่าง

ควรเป็นแสงสว่างจากธรรมชาติ สม่ำเสมอทั่วทั้งห้อง เอื้ออำนวยต่อการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาเด็ก เช่น มีแสงสว่างเพียงพอ ในการอ่านหนังสือได้อย่างสบายตา เป็นต้น ไม่ควรให้เด็กอยู่ในห้องที่ใช้แสงสว่างจากไฟฟ้าต่อเนื่องนานกว่า 2 - 3 ชั่วโมง เพราะจะทำให้เกิดภาวะเครียดและมีผลถึงฮอร์โมนการเติบโตของเด็ก (Lieberman, 1991)

2.1.2 เสียง

เสียงต้องอยู่ในระดับระหว่าง 60 - 80 เดซิเบล อาคารควรจะต้องอยู่ในบริเวณที่มีระดับเสียงเหมาะสม

2.1.3 การถ่ายเทอากาศ

ควรมีอากาศถ่ายเทได้สะดวก โดยมีพื้นที่ของหน้าต่าง ประตู และช่องลมรวมกันแล้วไม่น้อยกว่า ร้อยละ 20 ของพื้นที่ห้อง กรณีที่เป็นห้องกระจกหรืออยู่ในบริเวณโรงงานที่มีมลพิษ ต้องติดเครื่องฟอกอากาศและมีเครื่องปรับอากาศที่เหมาะสม สำหรับบริเวณที่มีเด็กอยู่ต้องเป็นเขตปลอดบุหรี่

2.2 ภายนอกอาคาร

2.2.1 รั้ว

ควรมีรั้วกันบริเวณให้เป็นสัดส่วน เพื่อความปลอดภัยของเด็ก และควรมีทางเข้า - ออกไม่น้อยกว่า 2 ทาง กรณีมีทางเดียวต้องมีความกว้างไม่น้อยกว่า 2.00 เมตร

2.2.2 สภาพแวดล้อมและมลภาวะ

ควรมีสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย ถูกสุขลักษณะ และควรตั้งอยู่ห่างจากแหล่งอบายมุข ฝุ่นละออง กลิ่น หรือเสียงที่รบกวน มีการจัดระบบสุขาภิบาล การระบายน้ำ การระบายอากาศ และการจัดเก็บสิ่งปฏิกูลให้เหมาะสม ไม่ปล่อยให้แหล่งเพาะ หรือแพร่เชื้อโรคโดยเฉพาะควรกำจัดสิ่งปฏิกูลทุกวัน

2.2.3 พื้นที่เล่นกลางแจ้ง

ต้องมีพื้นที่เล่นกลางแจ้ง เฉลี่ยไม่น้อยกว่า 2.00 ตารางเมตร ต่อจำนวนเด็ก 1 คน โดยจัดให้มีเครื่องเล่นกลางแจ้งที่ปลอดภัย และมีพอสสมควรกับจำนวนเด็ก ในกรณีที่ไม่สามารถจัดให้มีที่เล่นกลางแจ้ง เป็นการเฉพาะ หรือในสถานที่อื่น ๆ ได้ ก็ควรปรับใช้ในพื้นที่ร่มแทน โดยมีพื้นที่ตามเกณฑ์กำหนดหรืออาจจะจัดกิจกรรมกลางแจ้งสำหรับเด็กในสถานที่อื่น ๆ ที่เหมาะสม เช่น ในบริเวณวัด หรือในสวนสาธารณะ เป็นต้น โดยต้องให้เด็กปฐมวัยมีกิจกรรมกลางแจ้งอย่างน้อย 1 ชั่วโมงในแต่ละวัน (Lieberman, 1991)

2.2.4 ระเบียง

ต้องมีความกว้างของระเบียงไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร และหากมีที่นั่งตามระเบียงด้วย ระเบียงต้องกว้างไม่น้อยกว่า 1.75 เมตร ระเบียงต้องสูงจากที่นั่งไม่น้อยกว่า 70.00 เซนติเมตร นอกจากนี้ควรตรวจสอบสภาพความคงทน แข็งแรง และสภาพการใช้งานที่ปลอดภัยสำหรับเด็กด้วย

3. ด้านความปลอดภัย

3.1 มาตรการป้องกันด้านความปลอดภัย

3.1.1 ติดตั้งระบบและอุปกรณ์ในการรักษาความปลอดภัย หรือเครื่องตัดไฟภายในบริเวณอาคาร

3.1.2 ติดตั้งเครื่องดับเพลิงอย่างน้อย 1 เครื่อง ในแต่ละชั้นของอาคาร

3.1.3 ติดตั้งปลั๊กไฟให้สูงจากพื้นไม่น้อยกว่า 1.50 เมตร ถ้าติดตั้งต่ำกว่าที่กำหนด จะต้องมียาปิดครอบ เพื่อป้องกันไม่ให้เด็กเล่นได้ และควรหลีกเลี่ยงการใช้สายไฟต่อพ่วง

3.1.4 หลีกเลี่ยงเครื่องใช้ไฟฟ้า และอุปกรณ์ต่าง ๆ ซึ่งทำด้วยวัสดุที่แตกหักง่าย หรือแหลมคม หากเป็นไม้ ต้องไม่มีเสี้ยนไม้ หรือแหลมคม

3.1.5 จัดให้มีตู้เก็บยา และเครื่องเวชภัณฑ์สำหรับการปฐมพยาบาล วางไว้อยู่ในที่สูง สะดวกต่อการหยิบใช้ และเก็บไว้ในที่ปลอดภัย ให้พ้นมือเด็ก

3.1.6 ใช้วัสดุกันลื่น ในบริเวณห้องน้ำ-ห้องส้วม และเก็บสารจำพวกเคมี หรือน้ำยาทำความสะอาดไว้ในที่ปลอดภัย ให้พ้นมือเด็ก

3.1.7 ไม่มีหลุม หรือบ่อน้ำ ที่อาจเป็นอันตรายต่อเด็กในบริเวณโดยรอบตัวอาคาร รวมทั้งไม่ควรปลูกต้นไม้ที่มีหนามแหลมคม

3.1.8 มีระบบการล็อคประตูในการเข้า – ออกนอกบริเวณอาคาร สำหรับเจ้าหน้าที่เปิด - ปิดได้ ควรมียุติบัตรอนุญาตเรียกไว้ที่หน้าประตู สำหรับห้องครัว และที่ประกอบอาหาร ควรมีประตูเปิด ปิดที่ปลอดภัย เด็กเข้าไปไม่ได้

3.1.9 ติดตั้งอุปกรณ์เพื่อป้องกันพาหะนำโรค และมีมาตรการส่งเสริมป้องกันด้านสุขอนามัย

3.1.10 มีตู้ หรือชั้นเก็บวัสดุอุปกรณ์ และสื่อการเรียนรู้ที่แข็งแรง มั่นคง สำหรับวัสดุอุปกรณ์ ที่อาจเป็นอันตรายต่อเด็กนั้น ควรจัดแยกให้พ้นมือเด็ก

3.1.11 เครื่องใช้เฟอร์นิเจอร์ ควรมีระดับความสูงและขนาดที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย ให้เด็กสามารถใช้ประโยชน์ได้อย่างสม่ำเสมอด้วยตนเอง

3.2 มาตรการเตรียมความพร้อมรับสถานการณ์ฉุกเฉิน

3.2.1 มีการฝึกซ้อมสำหรับการป้องกันการเกิดอุบัติเหตุอย่างสม่ำเสมอ ไม่น้อยกว่าปีละ 1 ครั้ง

3.2.2 มีการฝึกอบรมบุคลากร ในเนื้อหาด้านการปฐมพยาบาลเบื้องต้น การป้องกันการเกิดอุบัติเหตุ และความเจ็บป่วยฉุกเฉินของเด็ก

3.2.3 มีหมายเลขโทรศัพท์ฉุกเฉินของส่วนราชการต่าง ๆ เช่น สถานีตำรวจ โรงพยาบาล และหน่วยป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย ไว้เพื่อติดต่อได้อย่างทันท่วงที กรณีเกิดเหตุการณ์คับขัน หรือจำเป็นที่อาจเป็นอันตรายต่อเด็ก และควรมีอุปกรณ์ เครื่องมือ เครื่องใช้สำหรับการปฐมพยาบาลตั้งประจำไว้ในที่เปิดเผย

3.2.4 มีสมุดบันทึกข้อมูลสุขภาพ และพัฒนาการของเด็กประจำไว้ กรณีอาจต้องพาเด็กไปพบแพทย์

กล่าวโดยสรุป การจัดห้องเรียนให้ใช้งานได้ดีนั้น ควรให้เด็กมีอิสระในการเคลื่อนไหวไปมา สะดวกและเปิดโอกาสให้เด็กได้รับผิดชอบต่อห้องเรียนของตน อีกทั้งครูเองก็สามารถที่จะเปลี่ยนแปลงการจัดได้ รวมไปถึงการจัดเตรียมสื่อวัสดุอุปกรณ์เป็นสิ่งสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ดังนั้นครูจึงต้องมีความรู้และเข้าใจถึงระดับพัฒนาการของเด็กและแนวทางการจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียนเป็นอย่างดีเพื่อที่จะได้นำมาปฏิบัติให้ได้เหมาะสมกับเด็ก และเป็นการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กให้ดีขึ้นและสร้างความสนใจให้กับเด็กในการทำกิจกรรมต่างๆ ขณะที่อยู่ในห้องเรียน

2.7 สื่อการเรียนการสอน

กรมวิชาการ (2540) ได้เสนอแนะถึงความหมายของสื่อการเรียนการสอนว่าเป็นตัวกลางในการถ่ายทอดเรื่องราวเนื้อหาจากผู้ส่งไปยังผู้รับ ในการเรียนการสอนสื่อเป็นตัวกลางนำความรู้จากครูสู่เด็ก ทำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ช่วยให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง ทำให้สิ่งที่เป็นนามธรรมเข้าใจยาก กลายเป็นรูปธรรมที่เด็กเข้าใจง่าย เรียนรู้ได้ง่าย รวดเร็ว เพลิดเพลิน เกิดการเรียนรู้ และค้นพบด้วยตนเอง

Carlton W.H.Erickson และ David H. Curl (1972) กล่าวว่า สื่อการเรียนการสอนหมายถึง อุปกรณ์การสอนที่ช่วยในการถ่ายทอดความหมาย โดยไม่ต้องอาศัยคำพูดหรือภาษาในการสื่อความหมาย

James W. Brown, Richard B. Lewis และ Fred F. Harclerod (1964) กล่าวว่า วัสดุใดก็ตามที่นอกเหนือจากตัวหนังสือโดยตรงซึ่งช่วยให้เกิดการเรียนรู้แล้ว เรียกว่า สื่อการเรียนการสอนทั้งสิ้น ได้แก่ ของจริง หุ่นจำลอง โทรทัศน์ แผนที่ วัสดุเหล่านี้ไม่เพียงแต่กระตุ้นโสตสัมผัสและจักขุสัมผัสเท่านั้น แต่อาจมีวิธีการที่กว้างขวางออกไปในการสร้างประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรมให้แก่ผู้เรียนอีกด้วย

กล่าวโดยสรุป สื่อการเรียนการสอนหรือสื่อการเรียนรู้เป็นเครื่องมือที่ช่วยเด็กให้สามารถเรียนรู้สิ่งต่างๆ และพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายของหลักสูตร หรือหมายถึงตัวกลาง ได้แก่ วัสดุ อุปกรณ์ กิจกรรม บุคคล สิ่งแวดล้อม และวิธีการใดๆก็ตาม ที่ทำหน้าที่ช่วยในการถ่ายทอดความรู้ สื่อสารจากผู้สอน หรือจากแหล่งความรู้ไปสู่ผู้เรียน ทั้งนี้เพื่อช่วยให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ ความรู้ เจตคติ บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ และเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ

ความสำคัญของสื่อการสอน

จินตนา หมุ่มมิ่ง (2535) ได้กล่าวถึงคุณค่าของสื่อการสอนไว้ ดังนี้

1.) สื่อกับผู้สอน

- 1.1 ช่วยแบ่งเบาภาระของผู้สอน
- 1.2 ช่วยให้ผู้สอนสนุกสนานไปกับการสอน
- 1.3 เป็นแรงผลักดันให้ผู้สอนตื่นตัวในการผลิตอุปกรณ์อยู่เสมอ
- 1.4 ช่วยให้ครูผู้สอนมีความเชื่อมั่นในการสอน
- 1.5 ช่วยให้ครูโอกาสสร้างประสบการณ์เรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.) สื่อกับผู้เรียน

- 2.1 กระตุ้นและสร้างความสนใจให้ผู้เรียน
- 2.2 ช่วยให้เข้าใจสื่อที่ยุ่งยากซับซ้อนและทำให้เกิดมโนทัศน์อย่างถูกต้องและรวดเร็ว

- 2.3 ช่วยแก้ปัญหาความแตกต่างระหว่างบุคคล
- 2.4 ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน
- 2.5 ช่วยดึงประสบการณ์จากภายนอกห้องเรียนให้ผู้เรียนรับรู้
- 3.) สื่อกับการศึกษาระบบอื่น
 - 3.1 ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง
 - 3.2 เปิดโอกาสทางการศึกษามากขึ้น
 - 3.3 เป็นแหล่งวิชาการเพื่อชุมชน

ประเภทของสื่อการเรียนการสอน

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2547) ได้แบ่งประเภทของสื่อการเรียนการสอนออกเป็น

4 ประเภทใหญ่ๆดังนี้

- 1. ด้านร่างกาย
 - 1.1 สื่อฝึกประสาทสัมผัสทั้ง 5
 - 1.2 สื่อพัฒนาความพร้อมทางร่างกาย
- 2. ด้านจิตใจ อารมณ์
 - 2.1 สื่อพัฒนาความพร้อมด้านดนตรีและกิจกรรมเข้าจังหวะ
 - 2.2 สื่อพัฒนาการความพร้อมด้านศิลปะและความคิดสร้างสรรค์
- 3. ด้านสังคม
 - 3.1 สื่อพัฒนาความพร้อมด้านสังคม
- 4. ด้านสติปัญญา
 - 4.1 สื่อพัฒนาความพร้อมด้านวิทยาศาสตร์
 - 4.2 สื่อพัฒนาความพร้อมด้านคณิตศาสตร์
 - 4.3 สื่อพัฒนาความพร้อมด้านภาษา

วิธีการเลือกสื่อการเรียนการสอน

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2547) ได้เสนอแนะวิธีการเลือกสื่อดังนี้

- 1. เลือกให้ตรงกับจุดมุ่งหมายและเรื่องที่สอน
- 2. เลือกให้เหมาะสมกับวัยและความสามารถของเด็ก
- 3. มีวิธีการใช้ง่ายและนำไปใช้ได้หลายกิจกรรม
- 4. มีเนื้อหาถูกต้องและทันสมัย
- 5. มีคุณภาพ เช่น ภาพชัดเจน ขนาดเหมาะสม ไม่ใช้สีสะท้อนแสง
- 6. เลือกสื่อที่จะช่วยให้เด็กเข้าใจในสิ่งที่สอนในเวลาที่เหมาะสม
- 7. เลือกสื่อที่เป็นของจริงสามารถสัมผัสได้ก่อนพิจารณาใช้สื่ออื่นแทน

8. เลือกสื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของท้องถิ่นที่เด็กอยู่
9. เลือกสื่อที่มีความแข็งแรงและทนทาน
10. เลือกสื่อที่ไม่เป็นอันตรายต่อเด็ก

การใช้สื่อการเรียนการสอน

พราวพรรณ เหลืองสุวรรณ (2547) กล่าวถึงการใช้สื่อการเรียนการสอนดังนี้

1. การเตรียมพร้อมก่อนใช้สื่อ มีขั้นตอนดังนี้

1.1 เตรียมตัวผู้สอน

1.1.1 ผู้สอนต้องศึกษาจุดมุ่งหมาย และวางแผนว่าจะจัดกิจกรรม

อะไรบ้าง

1.1.2 เตรียมจัดหาสื่อและศึกษาวิธีการใช้สื่อ

1.1.3 จัดเตรียมสื่อและวัสดุอื่น ๆ ที่จะต้องใช้ร่วมกัน

1.1.4 ทดลองใช้สื่อก่อนนำไปใช้จริง

1.2 เตรียมตัวเด็ก

1.2.1 ศึกษาความรู้พื้นฐานเดิมของเด็กให้สัมพันธ์กับเรื่องที่จะสอน

1.2.2 ได้รับความสนใจของเด็กโดยใช้สื่อประกอบการเรียนการสอน

1.2.3 ให้เด็กมีความรับผิดชอบ รู้จักใช้สื่ออย่างสร้างสรรค์ ไม่ใช่ทำลาย

เล่นแล้วเก็บเข้าที่

1.3 เตรียมสื่อให้พร้อมก่อนนำไปใช้

1.3.1 จัดลำดับการใช้สื่อว่าจะใช้อะไรก่อนหรือหลัง เพื่อความสะดวกใน

การสอน

1.3.2 ตรวจสอบและเครื่องมือให้พร้อมที่จะใช้งานได้ทันที

1.3.3 เตรียมวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ร่วมกับสื่อ

2. การนำเสนอสื่อ

เพื่อให้บรรลุผลโดยเฉพาะในกิจกรรมเสริมประสบการณ์/กิจกรรมวงกลม/กิจกรรมกลุ่มย่อย ในการนำเสนอสื่อควรมีปฏิบัติดังนี้

2.1 สร้างความพร้อมและได้รับความสนใจให้เด็กก่อนจัดกิจกรรมทุกครั้ง

2.2 ใช้สื่อตามลำดับขั้นของแผนการจัดกิจกรรมที่กำหนดไว้

2.3 ไม่ควรให้เด็กเห็นสื่อหลายชนิด พร้อมๆกัน เพราะจะทำให้เด็กไม่สนใจกิจกรรมที่จะสอน

2.4 ผู้สอนควรยืนอยู่ด้านข้างหรือด้านหลังของสื่อที่ใช้กับเด็ก ไม่ควรยืนหันหลังให้เด็ก จะต้องพูดคุยกับเด็กและสังเกตความสนใจของเด็ก พร้อมทั้งสำรวจข้อบกพร่องของสื่อที่จะใช้เพื่อนำไปปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น

2.5 เปิดโอกาสให้เด็กได้ร่วมใช้สื่อ

วรวรรณ เหมชะญาติ (2549) ได้กล่าวถึงการจัดหาสื่อและการใช้สื่ออย่างถูกวิธีจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น แนวทางในการจัดหาและใช้สื่อเพื่อพัฒนาเด็กมีดังนี้

1. การเลือกใช้สื่อนอกจากเพื่อสนองวัตถุประสงค์ในการสอน และมีความปลอดภัยต่อเด็กแล้ว ยังต้องเป็นสื่อที่เป็นผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมน้อยที่สุด เช่น เป็นสื่อที่เมื่อไม่ได้ใช้แล้วสามารถย่อยทำลายได้

2. สื่อและอุปกรณ์ต่างๆ ควรสะท้อนวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น การใช้เสื่อมาทำกระเปาะช่องใส่หนังสือ การใช้ผ้าพื้นเมืองตัดเย็บเครื่องแบบของเด็กในโรงเรียน

3. เพื่อเน้นคุณธรรมเรื่องการประหยัด การสงวนทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ความคิดสร้างสรรค์ สื่อและอุปกรณ์ควรมีลักษณะที่สามารถเวียนใช้ประโยชน์ในสภาพที่เปลี่ยนแปลง เช่น การใช้ผ้า ตั้งแต่ยังใหม่จนเก่าในกิจกรรมต่างๆ กัน การใช้วัสดุเหลือใช้หรือเศษวัสดุ สื่อแต่ละชิ้นควรใช้ได้หลายๆ อย่าง

4. เพื่อฝึกนิสัยรับผิดชอบให้แก่เด็ก สื่อและอุปกรณ์ควรจะวางอยู่ในที่ที่เด็กสามารถหยิบมาใช้และนำไปเก็บเองได้ อีกทั้งวิธีรักษา

5. เพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างเด็ก ผู้ปกครองและครู เพื่อให้ผู้ปกครองมีความรู้ในสอนเด็กและเพื่อให้เด็กมีสื่ออุปกรณ์เพียงพอแก่ความต้องการของเด็ก ผู้ปกครองควรมีส่วนร่วมในการจัดหาสื่อการเรียนรู้สำหรับเด็ก

6. สื่อและอุปกรณ์จะต้องทำให้เด็กสนุกสนานกับการเรียน เกิดความเชื่อมั่นในตนเอง และได้ฝึกหัดเรียนรู้ด้วยตนเอง ดังนั้นจึงควรเป็นสื่อที่จะไม่ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกล้มเหลว สื่อและอุปกรณ์จะต้องมีหลากหลาย เพื่อสนองความแตกต่างของอายุ ความสามารถ และความสนใจของเด็กแต่ละคน ทั้งนี้สื่อและอุปกรณ์ควรมีคุณสมบัติดังนี้คือ

6.1 สื่อชิ้นเดียวสามารถสอนได้หลายเรื่อง

6.2 เป็นสื่อที่เด็กสามารถจัดกระทำให้เกิดผลต่างๆ ในหลายรูปหลายแบบตามแต่เด็กจะคิดสร้างสรรค์ขึ้น

6.3 เป็นสื่อที่เด็กเล่นตามลำพังคนเดียวหรือเล่นกับเด็กอื่นๆ ก็ได้

6.4 เป็นสื่อที่เด็กค้นคว้าและค้นพบข้อความรู้ต่างๆ จากการใช้สื่อนั้น โดยไม่ใช่การบอกโดยตรง

ใกล้ชิดจากครู

6.5 เป็นสื่อที่เด็กสามารถเล่นหรือใช้ได้เอง โดยไม่จำเป็นต้องได้รับการดูแล

6.6 เป็นสื่อที่หาได้หรือทำขึ้นจากทรัพยากรในชุมชน

6.7 เป็นสื่อที่ช่วยสืบทอดวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชน

6.8 เป็นสื่อที่ไม่เป็นอันตรายต่อสุขภาพร่างกายของผู้ใช้

6.9 เป็นสื่อที่เด็กได้ใช้ประสาทสัมผัสหลายๆ ด้าน ทั้งการทง การฟัง

การสัมผัส การดม และการชิมอย่างมีความปลอดภัย

6.10 เป็นสื่อที่เด็กสามารถตรวจสอบความถูกต้องของงานของตนเองได้

วรวรรณ เหมชะญาติ (2549) กล่าวถึงการใช้สื่อการเรียนรู้ที่เหมาะสมจะเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้ได้ แต่การใช้ไม่มีกฎเกณฑ์ตายตัวว่าจะใช้สื่อไหนเมื่อใด เท่าไร หรืออย่างไร ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเนื้อหาที่สอน เพราะไม่มีสื่อการสอนใดที่จะสามารถนำไปใช้ในกิจกรรมการเรียนการสอนได้ทุกเรื่องทุกสถานการณ์ นอกจากนั้นยังขึ้นอยู่กับพื้นฐานและความเข้าใจที่ถูกต้องของผู้เรียน รวมทั้งคุณประโยชน์ของตัวสื่อเอง ผู้ใช้จะต้องตัดสินใจถึงความเหมาะสมในการใช้เอง การใช้สื่อการเรียนรู้ที่ไม่เหมาะสมหรือกรณีที่ต้องใช้ อาจเป็นความพยายามที่สูญเปล่า

การใช้สื่อการเรียนรู้ในชั้นนี้อยู่ในระหว่างการดำเนินการเรียนการสอน ซึ่งเป็นขั้นสำคัญที่ผู้สอนไม่ควรพลาดในการใช้หรือนำเสนอสื่อการเรียนรู้นั้นๆ หลักที่ควรยึดเป็นแนวปฏิบัติมีดังนี้

1. การใช้สื่อการเรียนรู้ตามแผนที่วางไว้โดยปฏิบัติตามขั้นตอน วิธีการ และเวลาที่กำหนด เช่น มีการสร้างความพร้อมให้กับผู้เรียนก่อน โดยอาจมีสื่อกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียน หรือมีการกล่าวนำกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน การนำเสนอสื่อการเรียนรู้นั้นต้องให้เหมาะสมตามลำดับขั้นของแผนการสอน และควรเสนอเมื่อถึงเวลาตามลำดับที่วางไว้จนครบทุกชิ้น สื่อบางชนิด เช่น ประเภทภาพ อาจใช้เทคนิคการปิดบังเข้าช่วยในการนำเสนอ ถ้ายังไม่ถึงเวลาใช้ควรปิดหรือเก็บไว้ก่อน จะทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจมากยิ่งขึ้น

2. การจัดสภาพการใช้สื่อการเรียนรู้ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพมีดังนี้

ก) ในขณะที่ใช้สื่อการเรียนรู้ทุกครั้งควรพยายามสังเกตและสำรวจข้อบกพร่องของสื่อและผู้ใช้ด้วยเสมอ เพื่อเป็นข้อมูลในการนำไปปรับปรุงให้ดีขึ้นในโอกาสต่อไป

ข) ควรกำหนดให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนและเปิดโอกาสให้มีการตอบสนอง ซึ่งผู้เรียนจะมีการตอบสนองหรือไม่ มากน้อยเพียงไร ขึ้นอยู่กับสื่อที่นำมาใช้ และเมื่อผู้เรียนมีการตอบสนองแล้ว ผู้สอนควรให้ผล

ย้อนกลับทันที เพื่อให้ผู้เรียนทราบว่าตนมีความเข้าใจและเกิดการเรียนรู้ที่ถูกต้องหรือไม่

- ค) อุปกรณ์หรือสื่อการเรียนรู้ใดที่ใช้แล้วควรเก็บทันที ถ้าเป็นไปได้ไม่ควรตั้งทิ้งไว้ เพราะอาจทำให้มีจุดสนใจมากเกินไป ทำให้ผู้เรียนเบนความสนใจไปอยู่กับสื่อที่ใช้แล้วที่ยังคงตั้งแสดงอยู่หน้าชั้นเรียน

สื่อต่างๆ จะมีคุณค่าหรือประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมากเพียงไรขึ้นอยู่กับวิธีการใช้งานของครูเป็นสำคัญ ถ้าผู้สอนไม่รู้จักใช้หรือไม่เหมาะสมแล้ว นอกจากสื่อเหล่านั้นจะไม่ให้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอนแล้ว ยังอาจทำให้บทเรียนนั้นๆ ยุ่งยากซับซ้อนยิ่งขึ้น และอาจทำให้เกิดผลร้ายมากกว่าผลดี

กล่าวโดยสรุป ในการใช้สื่อการเรียนการสอนผู้ดูแลเด็กจะต้องศึกษาถึงจุดมุ่งหมาย และวางแผนการจัดกิจกรรมว่าจะจัดหาสื่ออะไรบ้างให้กับเด็กโดยการศึกษาจากความรู้พื้นฐานเดิมของเด็กให้มีความสัมพันธ์กับเรื่องที่จะสอนเพราะสื่อเป็นส่วนหนึ่งที่เป็นสิ่งเร้าความสนใจให้กับเด็กได้ดี ในการใช้สื่อแต่ละครั้งควรมีการปลูกฝังให้เด็กรู้จักการเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนที่มีความหลากหลายตามความสนใจและความต้องการของเด็กเพื่อที่เด็กจะได้หัดเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง และในการใช้สื่อแต่ละครั้งควรให้เด็กได้มีโอกาสเลือกสื่อที่ตัวเองสนใจเพราะจะทำให้เด็กสามารถเลือกสิ่งที่ตัวเองต้องการได้

ข้อควรระวังในการใช้สื่อการเรียนการสอน

พรราวพรรณ เหลืองสุวรรณ (2547) ได้กล่าวถึงการใช้สื่อในระดับปฐมวัยว่ามีข้อควรระวังดังนี้

1. วัสดุที่ใช้ต้องไม่มีพิษ ไม่หัก และแตกง่าย มีพื้นผิวเรียบ ไม่เสี้ยน
2. ขนาดไม่ควรใหญ่เกินไป เพราะยากต่อการหยิบยก อาจะตกลงมาเสียหาย เป็นอันตรายต่อเด็กหรือใช้ไม่สะดวก เช่น กรรไกรขนาดใหญ่ โต๊ะ เก้าอี้ที่ใหญ่และสูงเกินไป และไม่ควรมีขนาดเล็กเกินไป เด็กอาจจะนำไปอมหรือกลืนทำให้ติดคอหรือไหลลงท้องได้ เช่น ลูกบิด ลูกแก้ว เล็ก ฯลฯ
3. รูปทรงไม่ควรเป็นรูปทรงแหลม รูปทรงเหลี่ยม เป็นสัน
4. ไม่ควรมีน้ำหนักมาก เพราะเด็กยกหรือหยิบไม่ไหว และอาจจะตกลงมาเป็นอันตรายต่อเด็ก
5. หลีกเลี้ยงสื่อที่เป็นอันตรายต่อตัวเด็ก เช่น สารเคมี วัตถุไวไฟ ฯลฯ
6. หลีกเลี้ยงสื่อที่เป็นอันตรายต่อสายตา เช่น สีสะท้อนแสง ฯลฯ

การเก็บรักษาและซ่อมแซมสื่อการเรียนการสอน

พราวพรรณ เหลืองสุวรรณ (2547) ได้กล่าวถึงวิธีดำเนินการ ดังนี้

1. เก็บสื่อให้เป็นระเบียบและเป็นหมวดหมู่ตามลักษณะ ประเภทของสื่อ สื่อที่เหมือนกัน จัดเก็บหรือจัดวางไว้ด้วยกัน
2. วางสื่อในระดับสายตา เพื่อให้เด็กหยิบใช้ จัดเก็บได้ด้วยตนเอง
3. ภาชนะที่จัดเก็บสื่อควรโปร่งใส เพื่อให้เด็กมองเห็นสิ่งที่อยู่ภายในได้ง่ายและควรมีมือจับเพื่อให้สะดวกในการขนย้าย
4. ฝึกให้เด็กรู้ความหมายของรูปภาพหรือสื่อที่เป็นสัญลักษณ์แทนหมวดหมู่ และประเภทสื่อ เพื่อให้เด็กได้เก็บเข้าที่ได้ถูกต้อง การใช้สัญลักษณ์ควรมีความหมายต่อการเรียนรู้ของเด็ก สัญลักษณ์ควรใช้สื่อของจริง ภาพถ่ายหรือสำเนา ภาพวาด ภาพโครงร่าง หรือภาพประจุด หรือบัตรคำติดคู่กับสัญลักษณ์อย่างใดอย่างหนึ่ง
5. ตรวจสอบสื่อหลังจากที่ใช้แล้วทุกครั้งว่ามีสภาพสมบูรณ์ มีจำนวนครบถ้วนหรือไม่
6. ซ่อมแซมสื่อชำรุด และทำเต็มส่วนที่ขาดหายไปให้ครบชุด

วรวรรณ เหมชะญาติ (2549) ได้กล่าวถึงการเก็บรักษาสื่อการเรียนการสอน ดังนี้

การจัดเก็บสื่อการเรียนรู้เป็นอีกกิจกรรมหนึ่งที่ละเลยไม่ได้ ทั้งนี้เพราะการจัดเก็บสื่อการเรียนรู้อย่างเป็นระบบระเบียบที่เหมาะสมจะอำนวยความสะดวกต่างๆดังนี้ ทำให้มีอายุการใช้งานที่ยาวนาน คุ่มค่ากับการลงทุนลงแรงผลิตหรือจัดซื้อจัดหา มาช่วยให้สะดวกรวดเร็วต่อการนำออกมาใช้งาน ไม่ต้องเสียเวลาดันหนานาน ช่วยให้ติดตามตรวจตราได้ตลอดเวลาว่า สื่อการเรียนรู้รายการนั้นๆ ยังอยู่หรือไม่ ยังมีสภาพที่ใช้การได้ดีเพียงไร และช่วยให้สถานที่เก็บรักษาสื่อมีความเป็นระเบียบเรียบร้อย เจริญตาเจริญใจแก่ผู้มาใช้บริหาร

วิธีการจัดเก็บสื่อการเรียนรู้โดยทั่วไปนั้นต้องคำนึงถึงลักษณะ ขนาด ปริมาณ ของสื่อการเรียนรู้ที่มีอยู่และจะเพิ่มขึ้นในโอกาสต่อไป ซึ่งจะช่วยให้สามารถจัดเตรียมสถานที่เก็บเตรียมตู้ หิ้ง หรือลิ้นชัก ที่เหมาะสมแก่การเก็บรักษาได้เป็นอย่างดีต่อไป ทั้งนี้มีข้อเสนอแนะเพื่อพิจารณา ดังนี้

1. จัดระบบการใช้สถานที่ให้เหมาะสมโดยยึดคติ "ประโยชน์สูง ประหยัดสุด" กล่าวคือ ใช้พื้นที่ทุกตารางนิ้วอย่างมีประสิทธิภาพมากที่สุดโดยประหยัดงบประมาณให้มากที่สุด
2. สภาพการจัดเก็บรักษาสื่อการเรียนรู้ ควรจัดหาสถานที่ที่ปลอดภัยจากฝุ่น ความชื้น ปลวก แมลง หนู และควรเป็นที่ที่มีอุณหภูมิพอเหมาะ สื่อประเภทโสตทัศนอุปกรณ์จะมีอายุการใช้งานนานขึ้นถ้าอยู่ในที่มีอุณหภูมิเย็น

3. จัดเก็บหมวดหมู่ โดยทำหลักฐานในการจัดเก็บ อาจเริ่มจากการลงทะเบียนสื่อ จัดทำบัตรรายการ การทำเลขเรียกชื่อแล้วนำสื่อเข้าเก็บในที่เก็บ โดยสื่อที่อยู่ด้วยกันจะต้องเป็นสื่อประเภทเดียวกัน และแยกให้เป็นสัดส่วน
4. จัดเรียงสื่อทุกชั้นหรือแต่ละกล่องในแต่ละหมวดให้เป็นไปตามเลขเรียกชื่อสื่อในประเภทนั้นๆ
5. หมายเลขทะเบียนหรือเลขเรียกชื่อ ควรติดไว้ที่ตัวสื่อในตำแหน่งที่มองเห็นง่าย ถ้าสื่ออยู่ในกล่องควรติดหมายเลขทะเบียนไว้ด้านนอกให้มองเห็นได้ชัดเจน
6. สื่อเป็นเครื่องมือ ควรเก็บไว้ในที่แห้ง ปลอดภัย ควรขจัดไขมันน้ำมันอยู่เสมอ
7. สื่อที่เป็นวัสดุ ควรมีวิธีเก็บรักษาที่เหมาะสม เช่น วัสดุที่เป็นน้ำและเป็นผลควรบรรจุไว้ในขวดแล้วปิดฝาให้แน่น วัสดุที่เป็นแผ่นควรวางซ้อนหรือตั้งไว้ วัสดุที่เป็นึกแล้วอาจวางเรียงกันหรือม้วนแขวนไว้ เป็นต้น

ดังนั้น ปัจจัยหลักของการจัดเก็บสื่อการเรียนรู้จึงอยู่ที่การจัดเก็บให้เหมาะสม และเมื่อมีการจัดเก็บแล้วก็ควรตรวจตรา บำรุงรักษาให้สื่อคงอยู่ในสภาพเดิม หรือหากสื่อชำรุดก็ควรมีการซ่อมแซม เพื่อให้สื่อเหล่านั้นสามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีกครั้งหนึ่ง

โดยสรุป สื่อการเรียนการสอนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญอย่างหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้การเรียนการสอนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ช่วยส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการคิด และกระบวนการแก้ปัญหาของเด็ก ครูเป็นบุคคลสำคัญในการจัดหา และใช้สื่อการเรียนการสอนในการจัดกิจกรรม โดยต้องพิจารณาเลือกใช้สื่อการเรียนการสอนให้เหมาะสมและสอดคล้องกับจุดประสงค์ เนื้อหาสาระ และกิจกรรมการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการทั้งทางด้านร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา ครบทุกด้าน

2.8 การประเมินพัฒนาการ

การประเมินพัฒนาการเด็กอายุ 3-5 ปี เป็นการประเมินพัฒนาการทางด้านร่างกาย อารมณ์-จิตใจ สังคม และสติปัญญาของเด็ก โดยถือเป็นกระบวนการต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติที่จัดให้กับเด็กแต่ละวัน ทั้งนี้มุ่งนำข้อมูลการประเมินมาพิจารณาปรับปรุง วางแผนการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมให้เด็กแต่ละคนได้รับการพัฒนาตามจุดหมายของหลักสูตร (กรมวิชาการ, 2546)

ความสำคัญของการประเมินพัฒนาการ

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2547) นำเสนอข้อมูลไว้ว่าผู้ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูและพัฒนาการเด็กถือว่าเป็นหน้าที่สำคัญที่ต้องทำการประเมินและรายงานผลพัฒนาการเด็กที่อยู่ในความรับผิดชอบเป็นระยะๆอย่างต่อเนื่อง สม่าเสมอ เนื่องจากมีความสำคัญดังต่อไปนี้

1. สามารถเข้าใจธรรมชาติและ ความแตกต่างระหว่างบุคคลของเด็ก
 2. ทำให้ทราบข้อมูลระดับพัฒนาการและความพร้อมของเด็กแต่ละคน เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์พัฒนาการเด็กตามวัย จะทำให้รู้ว่าระดับความสามารถและปัญหาต่างๆของเด็กจะต้องได้รับการส่งเสริมหรือปรับปรุงแก้ไขอย่างไร
 3. ทำให้การวางแผนและตัดสินใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเกิดประโยชน์สูงสุดต่อเด็ก ซึ่งจัดกิจกรรมต่างๆต้องส่งเสริมให้เด็กมีความสามารถมากขึ้น และคลี่คลายปัญหาต่างๆให้ลดลง
 4. ทำให้พ่อแม่ ผู้ปกครองและผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก ได้รับความรู้ความสามารถและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับเด็ก ช่วยให้สามารถกำหนดทิศทางการพัฒนาเด็กได้เหมาะสมต่อไป
- ขอบข่ายในการประเมินพัฒนาการ**

Logan และ Logan (1974) ได้กล่าวถึงขอบข่ายในการประเมินไว้ 2 ประการดังนี้

1. เด็กกับบุคลิภาพของเด็ก สิ่งที่ต้องประเมินได้แก่
 - 1.1 สถิติปัญญากับการรับรู้
 - 1.2 บุคลิภาพและพัฒนาการทางสังคม
 - 1.3 สุขภาพอนามัยและความเจริญเติบโตทางร่างกาย
2. สิ่งที่มีผลต่อพัฒนาการของเด็ก สิ่งที่ต้องประเมินได้แก่
 - 2.1 การอบรมเลี้ยงดูจากที่บ้าน
 - 2.2 ห้องเรียนและองค์ประกอบในการเรียนการสอน เช่น การแบ่งกลุ่ม การสร้างความสัมพันธ์ในกลุ่ม
 - 2.3 ตัวครู ได้แก่ บุคลิภาพ คุณภาพ ความสามารถทางสติปัญญา ความรู้รอบตัว และความสามารถพิเศษ ค่านิยม และบทบาทต่างๆของครู
 - 2.4 โรงเรียน ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ วัสดุอุปกรณ์ บุคลากร การให้บริการต่างๆ ความสัมพันธ์กับชุมชน บุคลิภาพของเด็ก และการบริหารงาน
 - 2.5 ชุมชน ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ แนวนโยบายและการรวมกลุ่มทางสังคม สถาบันสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบ้านกับโรงเรียน

หลักในการประเมินพัฒนาการ

กรมวิชาการ (2546) ได้เสนอให้ยึดหลักดังนี้

1. ประเมินพัฒนาการของเด็กให้ครบทุกด้านและนำผลมาพัฒนาเด็ก
2. ประเมินเป็นรายบุคคลอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดปี
3. สภาพการประเมินควรมีลักษณะเช่นเดียวกับการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน

4. ประเมินอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน เลือกใช้เครื่องมือและจัดบันทึกไว้อย่างเป็นหลักฐาน

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2545) ได้เสนอให้ยึดหลักดังนี้

1. ต้องประเมินพัฒนาการของเด็กครบทุกด้าน
2. ประเมินรายบุคคลอย่างสม่ำเสมอต่อเนืองตลอดปี
3. สภาพการประเมินต้องมีลักษณะเช่นเดียวกับการปฏิบัติกิจกรรมประจำวันของเด็ก โดยจัดการประเมินให้เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมปกติ ตามตารางกิจกรรมประจำวัน

4. จัดทำการประเมินอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน การเลือกใช้เครื่องมือ และการจัดบันทึกไว้เป็นหลักฐาน

5. ไม่ใช้การประเมินด้วยแบบทดสอบ เพราะไม่เหมาะสมกับวัย และระดับพัฒนาการของเด็กอายุ 3-6 ปี การประเมินเด็กควรจะขึ้นอยู่กับข้อมูลหลายๆด้าน มิใช่ขึ้นอยู่กับคะแนนการสอบ สำหรับวิธีการประเมินที่เหมาะสม และควรใช้กับเด็กอายุ 3-6 ปี ได้แก่ การสังเกต การสนทนา การสัมภาษณ์ การรวบรวมผลงานหรือชิ้นงานที่แสดงออกถึงการทำงานอย่างเต็มความสามารถในพัฒนาการแต่ละด้านของเด็กเป็นรายบุคคล ทั้งนี้อาจมีการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็กโดยการจัดทำเป็นแฟ้มรายบุคคล

กล่าวโดยสรุป หลักในการประเมินพัฒนาการต้องมีการประเมินเด็กให้ครบทุกด้าน และมีการประเมินพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง โดยในการประเมินต้องมีการประเมินพัฒนาการอย่างเป็นระบบ มีการวางแผน และเลือกใช้เครื่องมือและจัดบันทึกไว้อย่างมีหลักฐาน

จุดมุ่งหมายของการประเมินพัฒนาการ

พิทยาภรณ์ มานะจติ (2537) กล่าวถึง จุดมุ่งหมายของการประเมินพัฒนาการมี 2 ประการ คือ

1. การประเมินผลเพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน คือ การประเมินหลังจากการเรียนจบไปตอนหนึ่งหรือหน่วยหนึ่งหรือระหว่างภาคการศึกษาหรือปลายภาคการศึกษาแต่ละภาค ยกเว้นภาคเรียนสุดท้าย เมื่อพบว่าเด็กคนใดบกพร่องครูก็จะปรับปรุงการเรียนการสอน ควรให้เด็กรู้ผลการประเมินด้วยเพื่อจะได้รู้ความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของเขาด้วย โดยมีได้มุ่งจะเป็นการตัดสินใจว่าพร้อมหรือไม่ แต่มุ่งเพื่อครูปรับปรุงการเรียนการสอน

2. การประเมินผลเพื่อสรุปผลการเรียนการสอน การประเมินจะครอบคลุมพฤติกรรมที่สำคัญในแต่ละจุดประสงค์ โดยจะประเมินตอนปลายปีของอนุบาลปีที่ 2 เท่านั้น เพื่อประเมินผลว่า เด็กมีความพร้อมที่จะขึ้นชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 หรือไม่

การกำหนดแนวทางในการประเมินพัฒนาการ

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2547) ได้กำหนดแนวทางในการประเมินพัฒนาการซึ่งถือเป็นกระบวนการต่อเนื่องที่ต้องนำมารวบรวมเพื่อรายงานผลพัฒนาการในสมุดรายงานประจำตัวเด็กทุกภาคเรียน และรายงานให้ผู้ปกครองทราบอย่างชัดเจนและต่อเนื่อง ควรมีช่วงเวลาในการดำเนินการต่อไปนี้

1. ก่อนเรียน จัดทำข้อมูลของเด็กเป็นรายบุคคลโดยให้ผู้ปกครองกรอกข้อมูล และสัมภาษณ์ผู้ปกครอง เช่น ข้อมูลทั่วไป ประวัติสุขภาพ ลักษณะนิสัย
2. ระหว่างเรียน จัดทำเครื่องมือประเมินพัฒนาการเด็กตามสถานการณ์จริงด้วยวิชาการหลากหลายที่เหมาะสมกับตัวเด็ก ใช้วิชาการรวบรวมข้อมูลจากหลายๆด้าน มีการจัดบันทึกอย่างเป็นระบบ เมื่อนำข้อมูลที่ได้มาจัดประสบการณ์ เพื่อพัฒนาเด็กให้สอดคล้องกับความสามารถหรือศักยภาพของเด็กแต่ละคน
3. หลังเรียน ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมจะต้องนำมาประเมินพัฒนาการ สรุป และเขียนรายงานผลพัฒนาการลงในสมุดรายงานประจำตัวทุกภาคเรียน

วิธีการประเมินพัฒนาการ

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น (2547) ได้กำหนดวิธีการประเมินพัฒนาการของเด็กตั้งแต่รับเด็กตอนเช้า จนกระทั่งผู้ปกครองมารับกลับบ้าน การเลือกวิธีการในการประเมิน อาจใช้วิธีใดวิธีหนึ่ง หรือผสมผสานขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของเรื่องที่จะประเมิน วิธีการประเมินพัฒนาการเด็กเล็ก เช่น

1. การสังเกตและบันทึกพฤติกรรม เป็นวิธีที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวาง ใช้การสังเกตและเฝ้าคอยดูพฤติกรรมเด็กพร้อมจดบันทึกพฤติกรรมตามธรรมชาติอย่างตรงไปตรงมา อาจมีการสร้างสถานการณ์เพื่อเร้า หรือกระตุ้นพฤติกรรมบางอย่างตามวัตถุประสงค์ของผู้ประเมิน
2. การสนทนา พูดคุย สัมภาษณ์ เพื่อประเมินความสามารถในการใช้ภาษา และแสดงความคิดเห็นตามความรู้สึกนึกคิดของเด็กอย่างอิสระ
3. การรวบรวมผลงาน โดยเก็บรวบรวมผลงานทุกด้านของเด็กไว้ในแฟ้มสะสมผลงาน ซึ่งแสดงถึงความก้าวหน้าของพฤติกรรมเด็กเป็นรายบุคคล
4. การประเมินการเจริญเติบโตและภาวะสุขภาพ การชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง ควรกระทำเป็นประจำอย่างน้อยเดือนละครั้ง

วรวรรณ เหมชะญาติ (2549) กล่าวถึงวิธีการประเมินพัฒนาการและการเรียนรู้ในเด็กเล็ก จึงควรใช้หลายๆ วิธีดังนี้

1. การสนทนา

1.1 สนทนาตั้งแต่เริ่มสอน กำลังสอน หลังการสอน โดยคำนึงถึงความอบอุ่นเป็นกันเอง มักจะไม่ใช่เป็นการซักถามเรื่องราว หรือประสบการณ์ตามที่เด็กได้พบเห็น

1.2 ถ้าจะต้องวัดผลการสนทนา ควรจัดเป็นอันดับคุณภาพ (ดีมาก ดี พอใช้) เด็กคนใดที่จะต้องได้รับการแก้ไขหรือควรส่งเสริมควรจับบันทึกไว้ในช่องหมายเหตุอย่างละเอียด

2. การสังเกตพฤติกรรม

2.1 สังเกตขณะเล่น เรียน และทำงาน ควรสังเกตอย่างสม่ำเสมอทั้งเป็นหมู่คณะ เป็นรายบุคคลทุกครั้งที่เกิดกิจกรรมและประสบการณ์ เพื่อดูว่ามีพฤติกรรมการเรียนรู้จะเกิดขึ้นบ้างในสถานการณ์หนึ่งๆ หรือมีสิ่งผิดปกติอะไรเกิดขึ้นในเด็ก จะได้รับการแก้ไขหรือส่งเสริมพัฒนาการนั้นๆ ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น เรียกการสังเกตชนิดนี้ได้อีกอย่างคือ การสังเกตอย่างเป็นระบบ (Systematic Observation)

2.2 ควรมีแบบบันทึกการสังเกตพฤติกรรมอย่างเป็นระบบ โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับพฤติกรรมย่อยที่ควรสังเกตของเด็กแต่ละคน

2.3 การบันทึกพฤติกรรมจากการสังเกต ควรบันทึกข้อบกพร่อง ข้อดี ข้อเสนอแนะ เพื่อใช้ในการปรับปรุงหรือส่งเสริมพฤติกรรมของเด็ก ขั้นตอนของการบันทึกพฤติกรรม 3 ขั้นตอนคือ

2.3.1 การบันทึกเหตุการณ์ สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง

2.3.2 การบันทึกความรู้สึกและความคิดเห็นส่วนตัว

2.3.3 การตีความ แปลความหมาย ตลอดจนสรุปถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ของเด็กจากข้อมูลที่ได้จากการสังเกต

3. การสัมภาษณ์

3.1 การสัมภาษณ์เกิดขึ้นระหว่างครูกับเด็ก หรือระหว่างครูกับผู้ปกครองเพื่อหาข้อมูลเกี่ยวกับเด็กก็ได้

3.2 การสัมภาษณ์มีทั้งแบบที่เป็นทางการ ไม่เป็นทางการ และกึ่งทางการ ทั้งนี้ต้องดูวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์เป็นหลักว่าจะเลือกรูปแบบการสัมภาษณ์แบบใด

3.3 ผู้สัมภาษณ์ควรสร้างความคุ้นเคยและความไว้วางใจแก่ผู้ถูกสัมภาษณ์ ควรเป็นผู้ฟังที่ดีและไวต่อความรู้สึกของผู้ถูกสัมภาษณ์

3.4 การแปลข้อมูลจากการสัมภาษณ์จำเป็นที่จะต้องใช้ร่วมกับข้อมูลที่ได้จากการประเมินผลแบบอื่นๆ

3.5 ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ไม่สามารถให้เป็นคะแนนได้ แต่จะมีประโยชน์อย่างยิ่งในการทำความเข้าใจเด็กแต่ละคน

4. การเขียนบันทึก

4.1 เป็นการเขียนเรื่องราวสั้นๆ เกี่ยวกับตัวเด็ก ในเหตุการณ์ที่มีความหมาย ทั้งกับครูและเด็ก เพื่อช่วยครูเข้าใจปัญหาและตอบคำถามที่ตนเองอยากรู้เกี่ยวกับเด็กและสถานการณ์รอบตัวเด็กได้ดียิ่งขึ้น

4.2 การเขียนบันทึกอาจต้องใช้เวลามาก แต่จะช่วยพัฒนาทักษะการเขียนของครู (เรียนรู้เกี่ยวกับตนเอง) พัฒนาความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของเด็กได้ดียิ่งขึ้น มีความเข้าใจและเห็นภาพพจน์ของเด็กที่ตนเองสอนมากขึ้น

5. การตรวจผลงาน

5.1 การตรวจผลงานเด็กควรจัดเป็นกลุ่มตามอันดับคุณภาพของงาน (ดีมาก ดีปานกลาง อ่อน อ่อนมาก) เพื่อจะได้รู้ถึงความเคลื่อนไหวหรือแนวโน้มทางการพัฒนาการของเด็ก เช่น ถ้าเด็กอยู่ในอันดับดี แสดงว่าการเรียนมีผลดีเป็นที่ต้องการ ถ้าเด็กอยู่ในอันดับต่ำ ต้องรีบแก้ไขปรับปรุงการเรียนการสอน

5.2 ควรเก็บผลงานของเด็กไว้ เพื่อใช้ในการเปรียบเทียบพัฒนาการของเด็ก แต่ครั้งในภาพรวม

6. การทำแฟ้มสะสมผลงาน

6.2 รวบรวมพัฒนาการและการเรียนรู้ด้านต่างๆ ของเด็ก

6.3 มุ่งเน้นที่ความสามารถในการทำได้มากกว่าทำไม่ได้ของเด็ก

6.4 เด็กมีส่วนร่วมในการเลือกสรรผลงานมาเก็บไว้ในแฟ้ม โดยมีโอกาสได้ศึกษา ทบทวน และวิเคราะห์ผลงานแต่ละชิ้นที่ตนเองเลือก

6.5 มีวัตถุประสงค์ในการประเมินความต่อเนื่องในการเรียนรู้ของเด็กมากกว่าการประเมินผลด้วยคะแนน

6.6 เป็นแหล่งข้อมูลเพื่อใช้ในการสื่อสารเกี่ยวกับการเรียนของเด็ก

7. การทำสังคมนิติ

7.1 เป็นการประเมินความสัมพันธ์ในกลุ่มและความสัมพันธ์ในสังคม อีกนัยหนึ่งคือ ครูทราบถึงความสัมพันธ์ของเด็กในชั้นเรียนของตน ในขณะที่เดียวกันก็ทราบถึงบทบาทของเด็กแต่ละคนในชั้นเรียนของตนด้วยว่า แต่ละคนเป็นที่ชอบหรือไม่ชอบของเพื่อนมากน้อยเพียงไร

7.2 แผนภาพสังคมนิติจะสะท้อนถึงโครงสร้างของสังคมในห้องเรียนใน 4 แบบ คือ

7.2.1 เด็กที่ได้รับการยอมรับมากที่สุด

7.2.2 เด็กที่ได้รับการยอมรับน้อยที่สุด

7.2.3 กลุ่มเด็กที่แยกออกมาจากคนอื่น ๆ

7.2.4 เด็ก 2 คนที่ต่างก็เลือกซึ่งกันและกัน

7.3 การเก็บข้อมูลของสังคมมิติควรทำอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง เพราะข้อมูลอาจเปลี่ยนแปลงไปโดยขึ้นอยู่กับกิจกรรมและเวลา

8. การใช้แบบประเมินพัฒนาการ

8.1 เครื่องมือที่รวบรวมพฤติกรรมสำคัญที่เด็กแต่ละวัยสามารถกระทำได้ เรียงลำดับจากง่ายไปหายาก เมื่อนำความสามารถของเด็กมาเทียบกับระดับความสามารถในแบบประเมินพัฒนาการ จะช่วยให้รู้ว่าเด็กมีความสามารถทางด้านต่างๆ เร็วหรือช้ากว่าขั้นพัฒนาการเพียงไร

8.2 ข้อมูลในแบบประเมินพัฒนาการควรถูกแปลเป็นเชิงคุณภาพ เช่น ถ้าเด็กมีพฤติกรรมอยู่ในระดับ "ทำได้" แสดงว่าเด็กมีความคล่องแคล่วหรือมีพฤติกรรมที่มั่นคง ครูจึงควรหากิจกรรมให้เด็กได้ฝึกทักษะที่ยากขึ้น แต่ถ้าเด็กมีพฤติกรรมอยู่ในระดับ "ทำไม่ได้" แสดงว่าเด็กยังมีพฤติกรรมที่ไม่มั่นคง หรือไม่คล่อง เด็กจึงควรได้รับการฝึกฝนทักษะที่ง่ายขึ้น

8.3 การประเมินตามแบบประเมินพัฒนาการไม่ใช่การชี้ขาดว่าเด็กทุกคนต้องมีพัฒนาการทุกด้านสูงเท่าเทียมแบบประเมินพัฒนาการ เพราะเด็กแต่ละคนมีความสามารถด้านต่างๆ แตกต่างกัน การใช้แบบประเมินพัฒนาการเพียงบอกให้รู้ว่า เด็กแต่ละคนมีพัฒนาการแต่ละด้านอย่างไร เพื่อเป็นแนวทางในการจัดประสบการณ์ที่เหมาะสมต่อไป

9. การใช้ข้อสอบปากเปล่า

9.1 เหมาะกับเด็กเล็กซึ่งยังเขียนหนังสือไม่ได้

9.2 การสร้างบรรยากาศเป็นสิ่งที่สำคัญ (ควรสร้างบรรยากาศที่อบอุ่น สนุกสนาน น่าสนใจ และเป็นกันเอง)

9.3 เตรียมข้อสอบไว้ล่วงหน้าว่าจะถามอะไร และถามอย่างไร ข้อสอบอาจเป็นรูปภาพหรือ ของจริง ควรลำดับเนื้อเรื่องให้เป็นที่น่าสนใจแต่ต่อเนื่องกันด้วย ทั้งนี้ก็เพื่อความยุติธรรม

9.4 ควรใช้วิธีนี้อย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้ง เพื่อทราบผลการพัฒนาทางด้านสติปัญญา

9.5 การบันทึกผลใช้แบบการจัดอันดับคุณภาพ (ดีมาก ดี ปานกลาง อ่อน ต้องปรับปรุง)

9.6 เป็นวิธีการที่ต้องระมัดระวังอย่างมาก เพราะมีอำนาจในการเปลี่ยนแปลงเจตคติของทั้งครูและเด็ก

9.7 ก่อนที่จะใช้แบบทดสอบต้องตอบถามว่ามีความจำเป็น และวัตถุประสงค์ในการใช้อย่างไร

9.8 แบบทดสอบต้องได้รับการตรวจสอบความเชื่อถือ (Reliability – มีผลคงที่ในการวัดตั้งแต่ 2 ครั้งขึ้นไป) และความเที่ยงตรง (Validity -วัดในสิ่งที่ต้องการวัดได้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้) ว่ามีมากน้อยเพียงไร

9.9 รูปภาพ คำถามที่ใช้ต้องมีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของเด็ก ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงพัฒนาการ และความแตกต่างระหว่างบุคคลเป็นหลัก

9.10 ครูต้องไม่ใช้แบบทดสอบเพียงอย่างเดียวเป็นเครื่องมือในการประเมินความสามารถของเด็ก แต่จะต้องใช้เครื่องมืออื่นประกอบการประเมินผลด้วย เพราะพฤติกรรมของเด็กเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็วมาก ความซับซ้อนทางความคิดของเด็กยังมีไม่เพียงพอ เด็กในวัยนี้ ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอในการสื่อสารความคิดโดยการใช่เพียงแค่ปากกา ดินสอ และกระดาษข้อสอบ

9.11 ความวิตกกังวลจะเป็นตัวแปรต่อประสิทธิภาพในการทำแบบทดสอบ กล่าวโดยสรุป การจะเลือกวิธีประเมินผลเด็กเช่นไรขึ้นอยู่กับลักษณะของพฤติกรรมที่จะประเมินวัยของเด็ก ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการประเมินผลแต่ละครั้ง ซึ่งจะต้องมีความต่อเนื่องให้ความสำคัญต่อการเรียนรู้และพัฒนาการเด็กเป็นรายบุคคลและแบบองค์รวม โดยต้องพยายามทำการประเมินผลนั้นในลักษณะที่เป็นส่วนหนึ่งของกิจวัตรประจำวันของเด็ก

ประโยชน์ที่ได้รับจากการประเมินพัฒนาการ

เอกสารของสุโขทัยธรรมาธิราช (2537) ได้เสนอข้อมูลเกี่ยวกับการประเมินพัฒนาการของเด็กปฐมวัยเป็นกระบวนการต่อเนื่อง และเป็นส่วนหนึ่งของการจัดประสบการณ์หรือกิจกรรมให้แก่เด็ก ผลของการประเมินจึงควรนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแนวการจัดประสบการณ์ให้แก่เด็ก ตลอดจนการนำมาแก้ไขพฤติกรรมที่ไม่พัฒนาไปตามวัย รวมทั้งประโยชน์ด้านอื่นๆ ดังต่อไปนี้

1. การประเมินพัฒนาการช่วยทำให้ผู้เกี่ยวข้องกับเด็กได้รู้จักเด็กในด้านความต้องการทักษะ และความสนใจ ซึ่งเป็นพื้นฐานในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพต่อไป

2. การประเมินพัฒนาการช่วยพัฒนาคุณภาพของหลักสูตร ช่วยให้ครูรู้จักทักษะของเด็ก จุดด้อยและจุดเด่นของเด็ก ทำให้การกำหนดหลักสูตรมีจุดเน้นตรงกับความสนใจและความสามารถของเด็ก

3. การประเมินพัฒนาการช่วยให้ผู้เกี่ยวข้องกับเด็กสามารถแก้ไขพฤติกรรมของเด็กที่ไม่พึงปรารถนา

4. การประเมินพัฒนาการช่วยสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่ครู เมื่อพบว่าเด็กมีการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น ถ้าได้มีการจดบันทึก หรือเก็บตัวอย่างผลงานของเด็กไว้ ก็จะมีประสิทธิภาพที่ชัดเจน ครูก็ยิ่งภาคภูมิใจที่จะปฏิบัติหน้าที่ต่อไป

5. การประเมินพัฒนาการช่วยสะสมข้อมูลที่จะรายงานให้พ่อแม่ทราบถึงความก้าวหน้าของเด็ก การรายงานความก้าวหน้าให้ผู้ปกครอง ทำให้พ่อแม่รู้สึกว่าคุณครูเอาใจใส่เด็ก ทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และยังก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลเกี่ยวกับตัวเด็กมากขึ้น

6. การประเมินพัฒนาการช่วยให้ได้ข้อมูลที่จะเสนอต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หากโปรแกรมที่จัดให้กับเด็กมีคุณภาพดี โอกาสที่จะขยายให้ครอบคลุมเด็กส่วนใหญ่ก็จะมีมากขึ้น นอกจากนี้ยังช่วยให้สามารถหาแหล่งเงินทุนเพื่อสนับสนุนการพัฒนาเด็กได้ง่ายขึ้น

7. การประเมินพัฒนาการช่วยการเลื่อนตำแหน่งทางวิชาการให้แก่ครู ช่วยให้ครูสร้างผลงานทางวิชาการสำหรับตนเอง

สรุปได้ว่า การประเมินพัฒนาการของเด็ก ครูต้องประเมินอยู่ตลอดเวลา ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น การสังเกตพฤติกรรม การบันทึก การสนทนา การสัมภาษณ์ และการใช้แฟ้มผลงาน เป็นต้น นอกจากนี้ควรมีแบบบันทึกการประเมินพัฒนาการ เพื่อบันทึกข้อมูลจากการประเมินพัฒนาการ และนำผลการประเมินนั้นรายงานให้กับผู้ปกครองได้ทราบถึงพัฒนาการของเด็ก หากมีปัญหาเกิดขึ้น ครูและผู้ปกครองต้องร่วมมือกันแก้ไข เพื่อให้เด็กมีพัฒนาการตามวัย การประเมินพัฒนาการช่วยทำให้ทราบถึงความต้องการ ทักษะ ความสนใจ จุดด้อยและจุดเด่นของเด็ก ซึ่งเป็นข้อมูลพื้นฐานในการอบรมเลี้ยงดูเด็กให้มีคุณภาพ และมีประสิทธิภาพต่อไป ช่วยแก้ไขพฤติกรรมของเด็กที่ไม่พึงปรารถนา และช่วยให้การกำหนดหลักสูตรมีจุดเน้นตรงกับความสนใจ และความสามารถของเด็ก

ตอนที่ 3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พินสุตา สิริรังสี และสมศักดิ์ ดลประสิทธิ์ (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง องค์ประกอบของส่วนท้องถิ่นกับการจัดการศึกษาผลการวิจัยพบว่า การจัดการศึกษาขององค์ประกอบส่วนท้องถิ่นยังขาดอิสระทั้งทางด้านแผนงาน การพัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน การบริหารบุคคล การบริหารงบประมาณและการเงิน เนื่องจากยังมีรายได้ไม่เพียงพอกับการบริหารท้องถิ่น ยังคงต้องพึ่งพางบประมาณและรายได้จากส่วนกลาง รวมทั้งยังไม่มีอิสระในการจัดเก็บรายได้ที่ชัดเจน มีความไม่เท่าเทียมกันในการจัดสรรทรัพยากรเพื่อการศึกษาระหว่างส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น

การจัดการศึกษายังขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ไม่มีคณะกรรมการบริหารส่วนท้องถิ่น ผู้บริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่เห็นความสำคัญของการศึกษาเท่าที่ควร แม้จะมีคณะกรรมการศึกษาของโรงเรียนก็เป็นเพียงคณะกรรมการที่ปรึกษามีหน้าที่เพียงให้คำปรึกษาให้ความช่วยเหลือด้านการเงิน ครุภัณฑ์เท่านั้น จึงทำให้ขาดการมีส่วนร่วมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โรงเรียนและประชาชน ทั้งที่ส่วนท้องถิ่นควรเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด

บุญสม ขอเจริญ และคณะ (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การส่งเสริมการศึกษาขององค์กรบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดนครสวรรค์ ผลการวิจัยพบว่า ประธานและเลขานุการคณะกรรมการบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล มีความคิดเห็นว่าองค์การบริหารส่วนตำบลควรมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษาอยู่ในระดับมาก การปฏิบัติตามนโยบาย แผนงาน โครงการ และการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง เรื่องที่มีปัญหาอุปสรรคมากที่สุดคือ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดแผนงาน โครงการส่งเสริมการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล รองลงมาได้แก่ การประสานระหว่างองค์การบริหารส่วนตำบลกับหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการศึกษา ในเขตที่องค์การบริหารส่วนตำบลรับผิดชอบ

พงศ์ดี ศรีวรกุล (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ศักยภาพขององค์การบริหารส่วนตำบลในการดำเนินการจัดการศึกษาตามแนวปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เขตพื้นที่การศึกษา 9 ผลการวิจัยพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่รับรู้และเข้าใจสภาพปัญหาและแนวทางการพัฒนาการศึกษาในท้องถิ่น และสามารถระบุแหล่งปัญหา ซึ่งปัญหาส่วนใหญ่มาจากผู้ปกครองยากจน รองลงมาโรงเรียนขาดอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่ทันสมัย องค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่ยังไม่ได้จัดสรรงบประมาณสำหรับการศึกษาโดยตรง ส่วนมากแล้วจะจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาที่ให้ผลโดยอ้อม เช่น ส่งเสริมกีฬาและประเพณี และยังไม่มียุทธศาสตร์ในการดำเนินกิจกรรมสนับสนุนงานพัฒนาการศึกษา และสิ่งที่มาในขณะนี้คือ การรณรงค์ให้เยาวชนอายุระหว่าง 3-14 ปี ได้มีโอกาสเข้าเรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน การติดตามข่าวสารการศึกษาจากสื่อมวลชนต่างๆ การประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านได้เห็นความสำคัญของการศึกษา การปรับปรุงบริเวณโรงเรียน อาคารสถานที่ และการจัดสิ่งแวดล้อมให้เอื้อต่อการพัฒนาการเรียนการสอน และส่วนใหญ่มีความเห็นว่าสิ่งที่น่าจะทำได้คือ การออกข้อบังคับของสภาองค์การบริหารส่วนตำบลในการส่งเสริมการศึกษา โดยเฉพาะในเรื่องของการส่งเสริมครูได้มีโอกาสพัฒนาตนเองโดยการอบรมสัมมนา ศึกษาเพิ่มเติม ซึ่งขณะนี้องค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะดำเนินการได้ แต่ถ้าหากได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานกลางก็สามารถที่จะดำเนินการจัดการศึกษาได้

นิมิต มั่งมีทรัพย์ (2543) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรณีศึกษาองค์การบริหารส่วนตำบลในจังหวัดนนทบุรี ผลการวิจัยพบว่า สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบลส่วนใหญ่เห็นด้วยและเข้าไปมีส่วนร่วมจัดการศึกษาในโรงเรียนในระดับมากทุกประเด็นที่ศึกษา (การวางแผนการจัดการศึกษาและสนับสนุนทรัพยากรการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี) หากแต่การเข้าไปมีส่วนร่วมนั้น มุ่งเน้นไปที่การสนับสนุนงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และถาวรวัตถุ ที่ยึดมั่นอยู่กับโลกทัศน์แนวคุณธรรม จริยธรรม มากกว่าการจัดการเชิงภาวะหน้าที่ พันธกิจของการเป็นตัวแทนท้องถิ่น ความคิด ความเข้าใจดังกล่าวเกิดขึ้นและดำรงอยู่อย่างมั่นคงและสอดคล้องกันระหว่างผู้ให้ (อบต.) กับผู้รับ (สถานศึกษา) ดังนั้นหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องจึงควรมีนโยบายในการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจ และปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ของงานพัฒนา ที่ควรเกิดขึ้นบนหลักของเหตุผลและผลมากขึ้นทั้งในกลุ่มผู้นำชุมชน และสถานศึกษา

อุดมลักษณ์ กุลพิจิตรและคณะ (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รายงานโครงการติดตามประเมินผลการจัดการศึกษาระดับปฐมวัย ในหน่วยงานที่จัดการศึกษาปฐมวัยในโรงเรียนและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กสำหรับเด็กอายุ 3-5 ปี ผลการวิจัยพบว่า สภาพแวดล้อมของโรงเรียนอนุบาลและศูนย์พัฒนาเด็กเล็กในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน สำนักงานการบริหารศึกษาท้องถิ่น และกรมการพัฒนาชุมชน อยู่ในระดับต่ำกว่าปานกลาง ลักษณะการจัดสภาพแวดล้อมโดยรวมของทุกสังกัด ด้านการใช้ภาษา-เหตุผล และด้านพื้นที่และเครื่องตกแต่งอยู่ในระดับต่ำ การประเมินสภาพแวดล้อมโดยรวมทุกด้านทุกสังกัดยังไม่อยู่ในระดับดี ยกเว้นสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติที่มีองค์ประกอบของสภาพแวดล้อมด้านโครงการสร้างโปรแกรมเพียงด้านเดียวที่อยู่ในระดับดี ดังนั้นภาพรวมของสภาพแวดล้อมที่พร้อมและเอื้อต่อการเรียนรู้

ปณชัย แก้วสุกใส (2546) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานในจังหวัดกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า ความพร้อมขององค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดกระบี่ ผลการวิจัยพบว่า มีความพร้อมในระดับมากใน 3 ด้าน เรียงตามลำดับจากน้อยไปหามาก ดังนี้ ด้านการศึกษาปฐมวัย ด้านระบบบริหารและการจัดการศึกษา และการส่งเสริมกีฬา นันทนาการ และกิจกรรมเยาวชน ส่วนความพร้อมในระดับปานกลางใน 9 ด้าน ได้แก่ ด้านความเสมอภาคของโอกาส ด้านคุณภาพมาตรฐานการศึกษา ด้านบุคลากร ด้านหลักสูตร ด้านกระบวนการเรียนรู้ ด้านทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา ด้านเทคโนโลยีเพื่อการศึกษา ด้านการส่งเสริมอาชีพ ด้านศาสนา ศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น ตามลำดับ

พรรณณี ดุจดดา (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาคู่มือการเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษาปฐมวัยสำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลผลการวิจัยพบว่า 1) การศึกษาข้อมูลพื้นฐานพบว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลต้องการให้มีการพัฒนาคู่มือการเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษาปฐมวัย 2) ผลการพัฒนาคู่มือพบว่า คู่มือประกอบด้วย วัตถุประสงค์ คำแนะนำ การศึกษาคู่มือ และเนื้อหาเกี่ยวกับการบริหารจัดการการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วยเนื้อเรื่องย่อย 5 ด้าน คือ ด้านบุคลากร ด้านงบประมาณ ด้านอาคารสถานที่ ด้านนิเทศติดตาม ประเมินผลและรายงาน ด้านประชาสัมพันธ์ 3) ผลการทดลองใช้คู่มือพบว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล มีความสนใจเรียนรู้จากคู่มือ ศึกษาคู่มือและดำเนินการตามคำแนะนำตามลำดับ 4) ผลการประเมินคู่มือพบว่า สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล มีความรู้ความเข้าใจ เรื่อง การเตรียมความพร้อมในการจัดการศึกษาปฐมวัยสำหรับสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ก่อนและหลังศึกษาคู่มือแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และมีความคิดเห็นว่าคู่มือมีความเหมาะสมในทุกด้าน

สมเกียรติ พงษ์ไพบูลย์ และคณะ (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การกระจายอำนาจการศึกษาสู่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นผลการวิจัยพบว่า สมาชิกสภาและผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นส่วนใหญ่ไม่พึงพอใจต่อสภาพการจัดการศึกษาเอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีความเหมาะสมในการจัดการศึกษาเองและมีส่วนร่วมจัดการศึกษากับหน่วยงานอื่น เมื่อพิจารณาในด้านความพร้อม ความเป็นไปได้ ความสมเหตุสมผล ครูมีความคิดเห็นว่างค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรร่วมกับหน่วยงานของรัฐในการจัดการศึกษา ประชาชนมีความคิดเห็นว่างค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรมีบทบาทในการจัดการศึกษาเอง และมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐาน 12 ปี ในเขตของตน

พรรณอร ชรประดิษฐ์ (2546) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาความต้องการเกี่ยวกับการบริหารจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษา ในเขตพื้นที่จังหวัดนครนายกผลการวิจัยพบว่า บุคลากรในองค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดนครนายก ต้องการความรู้ความเข้าใจบทบาทและการมีส่วนร่วมโดยรวมและโดยรายด้านอยู่ในระดับมาก สำหรับตำแหน่งที่ต่างกันบุคลากรมีความต้องการไม่แตกต่างกัน ยกเว้นความต้องการในด้านบทบาทอย่างมีนัยสำคัญที่ $P < .01$ ส่วนวุฒิการศึกษาของบุคลากรที่ต่ำกว่าปริญญาตรีและปริญญาตรีขึ้นไปมีความเข้าใจบทบาทและการมีส่วนร่วมโดยรวมไม่แตกต่างกัน ยกเว้นในรายด้านที่มีความต้องการต่างกัน สำหรับองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีรายได้ไม่เกิน 5 ล้านบาท และเกิน 5 ล้านบาทต่อปี มีความต้องการโดยรวมและรายด้านไม่แตกต่างกัน

สุพจน์ เฉลยจิตร (2545) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดลพบุรีผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดลพบุรี กลุ่มประธานกรรมการบริหารองค์การบริหาร

ส่วนตำบลด้านการวางแผน ด้านการจัดการเรียนการสอน ด้านการประเมินผลอยู่ในระดับร่วมรับรู้ ส่วนด้านการจัดสรรทรัพยากรและด้านการประสานงานอยู่ในระดับร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมตัดสินใจ ส่วนกลุ่มผู้ปกครองที่เป็นกรรมการสถานศึกษา ทุกด้านอยู่ในระดับไม่มีส่วนร่วม ในส่วนของความคิดเห็นเรื่องการมีส่วนร่วมระหว่างกลุ่ม ระหว่างประธานกรรมการบริหาร ผู้บริหารโรงเรียน และผู้ปกครองที่เป็นกรรมการสถานศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.1

สุวิภาส สีหะวงศ์ (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความพร้อมในการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล ในจังหวัดศรีสะเกษผลการวิจัยพบว่า ความพร้อมในการจัดการศึกษาระดับก่อนประถมศึกษาตามการรับรู้ขององค์การบริหารส่วนตำบล ผู้บริหารและครูอยู่ในระดับปานกลาง การรับรู้ของครูและผู้บริหารแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ปัญหาเกี่ยวกับความพร้อม คือ ด้านบริหารงานบุคคลเป็นปัญหามากที่สุด และข้อเสนอแนะเห็นว่าควรให้การสนับสนุนด้านงบประมาณมากที่สุด

ทองปัก คลังกลาง (2544) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมการศึกษาศาสนาและวัฒนธรรม ขององค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภออุบลรัตน์ จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า การปฏิบัติงานด้านการศึกษามีประชาสัมพันธ์งานทางด้านการศึกษา แต่มีปัญหาเรื่องงบประมาณไม่เพียงพอ ดำเนินการและการประสานงานระหว่างโรงเรียนกับองค์การบริหารส่วนตำบลยังไม่ดี ภารกิจทางการศึกษานี้ขององค์การบริหารส่วนตำบลเห็นว่าไม่ใช่ภารกิจโดยตรงและเร่งด่วน เป็นการทำงานซ้ำซ้อนกับหน่วยงานที่ทำอยู่แล้ว ในส่วนข้อเสนอแนะ คือ ต้องการให้รัฐจัดงบประมาณอุดหนุนให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลที่มีรายได้น้อยเพิ่มขึ้น และควรให้โรงเรียนและองค์การบริหารส่วนตำบลทำงานประสานกัน และควรมีบุคลากรทางการศึกษาประจำองค์การบริหารส่วนตำบลด้วย สำหรับงานด้านการส่งเสริมศาสนา พบว่า มีปัญหาในการดำเนินงานเนื่องจากงบประมาณไม่เพียงพอ ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจด้านศาสนาช่วยวางแผนงาน นอกจากนี้พบว่าให้ความสำคัญด้านศาสนาน้อยกว่าด้านสิ่งก่อสร้างที่เป็นรูปข้อเสนอแนะ คือ ให้องค์การบริหารส่วนตำบลให้ความสำคัญกับงานด้านการศึกษาเพิ่มขึ้น และรัฐควรสนับสนุนงบประมาณให้มากขึ้น การปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมวัฒนธรรม มีปัญหาเดียวกันกับด้านอื่นๆ คือ เรื่องงบประมาณ บุคลากร และการได้รับความสนใจจากองค์การบริหารส่วนตำบลยังมีน้อยมาก

พิบูลย์พันธุ์ สาร (2542) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาบทบาทด้านการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ในเขตอำเภอเมืองอุดรธานี จังหวัดอุดรธานี ผลการวิจัยพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลปฏิบัติงานด้านการศึกษาโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง มีปัญหาการจัดการศึกษาอยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะเรื่องของการขาดประสบการณ์และความรู้ รวมถึงมีการจัดสรรงบประมาณได้น้อย และเห็นว่าปัญหาทางการศึกษาไม่ใช่เร่งด่วน สำหรับการจัดการศึกษา

ให้ดีขึ้น องค์การบริหารส่วนตำบลควรจัดฝึกอบรมเพิ่มเติมให้แก่สมาชิก และควรจัดสรรงบประมาณด้านการศึกษาให้ชัดเจน ทั้งนี้ความเห็นในด้านบุคลากรมีความเห็นว่าจะควรมีบุคลากรเฉพาะ

จาร์ต ปัตตานัง (2541) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การศึกษาการปฏิบัติงานด้านการส่งเสริมการศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล ในอำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า ด้านการส่งเสริมการศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบลมีบทบาทและร่วมส่งเสริมกิจกรรมทางการศึกษา ทั้งในด้านงบประมาณ การจัดการศึกษา การประสานงาน แต่ปัญหาคือ งบประมาณไม่เพียงพอ ขาดความรู้ความเข้าใจในการประชาสัมพันธ์ และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลยังขาดความเข้าใจในบทบาท และหน้าที่ด้านการส่งเสริมศาสนา องค์การบริหารส่วนตำบลมีความเห็นว่าจะควรมีการเผยแพร่หลักธรรมทางศาสนาแก่ทุกกลุ่ม และควรสนับสนุนกิจกรรมทางการศาสนา ปัญหาคือ การขาดงบประมาณและการเข้าใจบทบาทหน้าที่ของสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล นอกจากนี้คือ ขาดบุคลากรทางศาสนาที่มีความรู้ความสามารถในการเผยแพร่หลักธรรม ข้อเสนอแนะคือ จัดสรรงบประมาณให้องค์การบริหารส่วนตำบลเพิ่มขึ้นและให้มีบุคลากรที่เกี่ยวข้อง จัดบุคลากรทางศาสนาประจำวัด ด้านการส่งเสริมวัฒนธรรม องค์การบริหารส่วนตำบลเห็นว่า ควรมีการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและมีการจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมตำบล ในด้านการดำเนินงานองค์การบริหารส่วนตำบลได้มีส่วนในการส่งเสริมวัฒนธรรม ปัญหาคือ งบประมาณไม่เพียงพอ สมาชิกไม่เข้าใจบทบาทหน้าที่และขาดบุคลากรให้คำปรึกษา ข้อเสนอแนะคือ ควรจัดสรรงบประมาณเพิ่มขึ้น จัดให้มีบุคลากรที่มีความรู้ทางวัฒนธรรมมาให้คำปรึกษา ควรมีศูนย์วัฒนธรรมตำบลและกำหนดรูปแบบการดำเนินงานส่งเสริมวัฒนธรรมให้ชัดเจน

นงลักษณ์ โภศรี (2549) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณภาพการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบคุณภาพการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กมีจำนวน 7 ด้าน และองค์ประกอบด้านบุคลากรประกอบด้วยตัวบ่งชี้ทั้งหมดจำนวน 79 ตัว โมเดลโครงสร้างคุณภาพการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบลสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และได้องค์ประกอบคุณภาพการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขององค์การบริหารส่วนตำบล เรียงลำดับความสำคัญขององค์ประกอบจากมากไปหาน้อย คือ 1) การบริหารจัดการ 2) บุคลากร 3) วิชาการและกิจกรรมตามหลักสูตร 4) ความปลอดภัย 5) อาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม 6) การมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากชุมชน และ 7) คุณภาพเด็ก สภาพปัญหาการจัดการศึกษาในศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก จำแนกตามภูมิภาคพบว่า สภาพปัญหาการจัดการศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 กล่าวคือ ภาคใต้มีสภาพปัญหาการจัดการศึกษามากที่สุด รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคเหนือมีสภาพปัญหาการจัดการศึกษาน้อยที่สุด

อรุณี หนวด และคณะ (2550) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การวิจัยและพัฒนาความพร้อมในการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลผลการวิจัยพบว่า 1) การกำหนดองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลมี 2 ด้านได้แก่ ด้านการจัดการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย 2 เรื่องย่อย และด้านการบริหารและการจัดสถานศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย 6 เรื่องย่อย 2) ชุดฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วยสื่อหลัก คือ เอกสารเนื้อหาสาระ และสื่อเสริม 3) ผลการฝึกอบรมในภาพรวมและรายด้าน พบว่า ผู้เข้ารับการอบรมมีความรู้ และความเข้าใจในด้านการจัดการศึกษาปฐมวัยสูงกว่าก่อนการอบรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และผู้เข้ารับการอบรมมีความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการอบรมว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด 4) กลยุทธ์การพัฒนาความพร้อมในการจัดการศึกษาปฐมวัยขององค์การบริหารส่วนตำบลประกอบด้วยการศึกษาด้วยตนเองจากเอกสาร รายการวีซีดี และการฝึกอบรมด้วยกิจกรรมเชิงผู้นำ

งานวิจัยต่างประเทศ

Becerra (1974) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง บทบาทของผู้บริหารการศึกษาและการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ในการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาใดๆ ผู้บริหารและผู้แทนชุมชนต้องร่วมมือกันและทำความเข้าใจเกี่ยวกับโครงการตามบทบาทหน้าที่และนโยบายที่ได้ตกลงกันได้ และผู้บริหารจะต้องเข้าใจ ตลอดจนต้องสนใจเกี่ยวกับความแตกต่างของชุมชนด้วย

King (1984) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง โรงเรียนในฐานะเป็นชุมชนกับความสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน มีจุดมุ่งหมายของการวิจัย เพื่อแสดงให้เห็นว่าผู้บริหารโรงเรียนสามารถลดความแตกแยกของชุมชนได้ โดยการสร้างความสัมพันธ์ด้วยวิธีการทางประชาธิปไตย ทำให้เกิดความรู้สึกว่าโรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน